

Kinderrechtenforum

Kinderen, vrijheidsbeperving en vrijheidsberoving

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

nr.4, 2007

Kinderen, vrijheidsbeperking en vrijheidsberoving
Kinderrechtenforum nr. 4, 2007
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
November 2007

Eindredactie

Jef Geboers
Nele Willems
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
Eekhout 4, 9000 Gent

Design

dotplus
www.dotplus.be

Voorwoord

Sinds de oprichting van de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen in 1996 is het steeds de betrachting geweest om aan netwerking te doen door mensen, organisaties en ideeën samen te brengen omtrent rechten van kinderen. De Kinderrechtencoalitie wil specifiek vanuit het gezichtspunt van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) een structurele bijdrage leveren aan de implementatie van de rechten van het kind zoals die worden erkend in het door België geratificeerde Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Eén van de middelen die de Kinderrechtencoalitie hierbij hanteert is de organisatie van Open Fora. Op deze momenten zijn NGO's, academici, beleidsinstanties, semi-overheden en individuele geïnteresseerden welkom voor discussie en overleg. In 2007 werd geopteerd om deze Open Fora te houden rond het thema "Kinderen en vrijheidberoving en vrijheidsbeperking".

Omdat de vraag naar een verslag van deze Open Fora toenam hebben we besloten er telkens een cahier rond samen te stellen dat ter beschikking staat van alle geïnteresseerden. Dit "*Kinderrechtenforum*" is de vierde in de reeks en bundelt de lezingen¹ die gegeven werden op 20 april over 'Zorg voor kinderen, een kwestie van 'instelling' en op 21 juni over 'Kinderen en detentie'.

Met dit Kinderrechtenforum wil de Kinderrechtencoalitie de constructieve dialoog met alle betrokkenen verder verdiepen, en de discussies die hieromtrent worden gevoerd stimuleren. Het Kinderrechtenforum zal als bronnenmateriaal worden gebruikt bij het alternatief rapport dat door de Kinderrechtencoalitie wordt samengesteld.

Karin Maes, voorzitter Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

¹ De standpunten die worden ingenomen in de bijdragen stemmen niet noodzakelijk overeen met de standpunten van de Kinderrechtencoalitie.

Inhoudstafel

I. Voorwoord	1
1. Visie en aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie inzake Kinderen en vrijheidsberoving en vrijheidsbeperking Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw	4
2. De psychologische gevolgen van detentie voor kinderen Hilde Smits, Geertrui Serneels, Annik Lampo – UZ Brussel – Solenta	29
3. Kinderen zonder status zijn nog geen kinderen zonder statuut Ankie Vandekerckhove en Leen Ackaert – Kinderrechtencommissariaat	38
4. Ouders achter tralies: mogelijkheden tot ondersteuning van het ouder-kind contact Tina Demeersman – Steunpunt Algemeen Welzijnswerk	47
5. Ondersteuning van gedetineerde ouders Myriam Van Damme – De Rode Antraciet vzw	59
6. Plaatsing in de gemeenschapsinstellingen en in de Grubbe te Everberg Karel Henderickx – Agentschap Jongerenwelzijn	68
7. Vrijheidsberoving van delinquente jongeren: een internationale toets Mieke Verheyde – Secretariaat van de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind	83
8. Accueils d'enfants et désinstitutionnalisation en France, un bonne pratique ? Marie Anaut – Université Lumière – LYON 2	93
9. Pleegzorg, een haalbaar alternatief? Katrien Laga	100
9. Checklist: Kinderen in afzondering Lieven De Rycke – Kinderrechtencommissariaat	104

II. Bijlagen	117
Bijlage 1: Lijst van gebruikte afkortingen	118
Bijlage 2: Children's rights in Juvenile Justice Algemeen Commentaar nr. 10 (2007)	119
Bijlage 3: Day of General Discussion on Children without Parental Care	147
Bijlage 4: Aanbevolen literatuur en websites	161
Bijlage 5: Programma's Open Fora 2007	164
Bijlage 6: Over de deelnemers	166

Visie en aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie inzake Kinderen, vrijheidsberoving en vrijheidsbeperking

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

Inleiding

In Vlaanderen en in België maken heel wat kinderen kennis met het leven achter de tralies en ondervinden aan den lijve de ingrijpende impact van detentie of vrijheidsberoving. Ze hebben een ouder die in de gevangenis zit, of zijn zelf opgesloten in een gesloten centrum voor vreemdelingen (in afwachting van hun repatriëring naar hun herkomstland of in afwachting van de resultaten van hun asielprocedure) of zijn geplaatst in één van de gesloten gemeenschapsinstellingen of in de Grubbe.

De Havana rules definiëren **vrijheidsberoving** als: *‘Elke vorm van inhechtenisneming, gevangenneming of plaatsing van een persoon in een openbare of private instelling, die hij niet gemachtigd is op eigen initiatief te verlaten, bevolen door een gerechtelijke, administratieve of andere autoriteit’.*

Daarnaast is er een belangrijke groep kinderen die weliswaar niet van hun vrijheid is beroofd, maar toch in belangrijke mate in hun vrijheid zijn beperkt omdat ze niet thuis verblijven. Een opname of plaatsing is voor kinderen zelden een zelfgekozen beslissing. Kinderen worden handelingsonbekwaam geacht waardoor ze weinig inspraak hebben, zelfs in ingrijpende beslissingen zoals uit huis plaatsing. Dit is zeker het geval wanneer het over zeer jonge kinderen gaat, of als het kinderen met een handicap of psychische problemen betreft. Ook ouders zien vaak geen andere oplossing dan residentiële zorg.

De kinderen uit die verschillende doelgroepen hebben allen gemeenschappelijk dat ze in voorzieningen of instellingen zijn opgenomen of geplaatst. Deze kinderen worden soms tegen hun wil opgenomen of kunnen, gezien de leeftijd, hun wil nog niet kenbaar maken. Tegelijkertijd blijkt ook dat de ouders vaak niet vrij instemmen met de plaatsing, maar door tal van factoren geen andere uitweg zien dan hun kind uit huis te laten opgroeien.

Alternatieve vormen van zorg zijn voorhanden maar niet voldoende uitgebouwd of te weinig gekend, zowel bij hulpverleners als bij de ouders van deze kinderen.

We beschouwen de opvang in voorzieningen als een **structurele** vorm van **vrijheidsbeperking** van de kinderen. In *“De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en bijzondere jeugdbijstand.”*¹ wordt er nog een andere vorm van vrijheidsbeperking besproken, met name **situationele vrijheidsbeperking**. Dit verwijst naar maatregelen die getroffen worden ter sanctionering van de cliënt of om de cliënt de mogelijkheid te geven tot rust te komen. Crisissituaties kunnen op deze manier getemperd worden.

De Kinderrechtencoalitie heeft besloten om een jaar lang te werken rond het thema ‘vrijheidsberoving en vrijheidsbeperking van kinderen’ en op de Open Fora verschillende deelaspecten van deze thematiek te behandelen. Voorbereidend richtten we een werkgroep op die bestond uit een aantal leden van de coalitie die expertise hebben in bepaalde aspecten van het thema². Deze werkgroep discussieerde over de definiëring van het thema en de deelonderwerpen en ondersteunde de voorbereiding van de Open Fora. Vooraleer de volgende aanbevelingen op 20 september 2007 door de Algemene Vergadering werden aangenomen, werden die ook bediscussieerd door de werkgroep.

Inhoudelijke input vonden we ook in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, de Concluding Observations voor België en de General Comments nr. 6 en 10 van het Comité voor de Rechten van het Kind, de aanbevelingen van de Days of General Discussion in 1995³ en 2005⁴, The Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, en uiteraard de expertise van de leden-NGO’s.

Behalve het Verdrag inzake de Rechten van het Kind is ook het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens van toepassing en zijn nog een aantal andere VN-normen van belang:

- ◆ de Beijing rules (1985): Standaard minimum regels van de VN voor de aanpak van jeugddelinquentie
- ◆ de Riyadh rules (1990): Richtlijnen van de VN voor de preventie van jeugddelinquentie

¹ Opdebeeck, S.; Van Audenhove, C. (red.); *De regels van het Huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en de bijzondere jeugdzorg*. Acco, Leuven, 2001.

² Gezinsbond, Juna, Kinderrechtswinkels, Liga voor Mensenrechten, OSBJ, UNICEF

³ The Administration of Juvenile Justice. Excerpted from CRC/C/43, Annex VIII, 10th Session, 13 November 1995. <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/justice.pdf>

⁴ Day of General Discussion. Children Without Parental Care. CRC/C/153, 40th Session, 12-30 September 2005. <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/recommendations2005.doc>

- ◆ de Havana rules (1990): Regels voor de bescherming van minderjarigen die van hun vrijheid zijn beroofd.

Op basis van de input van de werkgroep, het studiewerk dat werd gedaan in de voorbereiding van de Open Fora, de lezingen van de sprekers en de discussies gevoerd op de Open Fora, nam de Kinderrechtencoalitie een aantal aanbevelingen aan die verder in de tekst worden weergegeven.

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Heel wat artikelen uit het Verdrag inzake de Rechten van het Kind legitimeren een bijzondere aandacht voor kinderen in detentie of kinderen met een gedetineerde ouder, die we als extra kwetsbaar kunnen beschouwen.

Denken we maar aan het Art. 37 dat stelt dat gevangenneming van een kind slechts mag worden gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur⁵ en Art. 40 dat heel wat voorwaarden stelt aan de aanpak van jeugddelinquentie¹.

Ook is er het Art. 9 over het recht van het kind om met zijn ouders samen te leven en het recht om persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact te onderhouden met beide ouders, wanneer het kind gescheiden leeft van 1 of beide ouders⁶.

Daarnaast worden ook veel kinderen opgenomen of geplaatst als antwoord op een hulp- of zorgvraag. In een aantal gevallen kan dit positieve gevolgen hebben: doordat het kind wordt afgezonderd uit een problematische context, valt de negatieve beïnvloeding van familie of vrienden – in het geval van adolescenten – weg of kan men in de residentiële setting de benodigde zorg op een efficiënte manier organiseren.

⁵ Art. 37 b) De Staten die partij zijn, waarborgen dat: geen enkel kind op onwettige of willekeurige wijze van zijn of haar vrijheid wordt beroofd. De aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming van een kind geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur.

⁶ Art. 9 1. De Staten die partij zijn, waarborgen dat een kind niet wordt gescheiden van zijn of haar ouders tegen hun wil, tenzij de bevoegde autoriteiten onder voorbehoud van de mogelijkheid van rechterlijke toetsing, toetsing, in overeenstemming met het toepasselijk recht en de toepassing procedures, beslissen dat deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind. Een dergelijke beslissing kan noodzakelijk zijn in een bepaald geval, zoals wanneer er sprake is van misbruik of verwaarlozing van het kind door de ouders, of wanneer de ouders gescheiden leven en er een beslissing moet worden genomen ten aanzien van de verblijfplaats van het kind.

(...) 3. De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind dat van een ouder of beide ouders is gescheiden, op regelmatige basis persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact met beide ouders te onderhouden, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind.

We willen dan ook niet voorbijgaan aan de beschermende of zorgverstrekken- de finaleit die uit huis plaatsing ten aanzien van kinderen biedt. Kinderen hebben recht op bescherming en hulp. Artikel 3 over het belang van het kind, artikel 6 over het recht op leven, artikel 19 over de bescherming tegen verwaarlozing en mishandeling, artikel 20 over de bescherming van kinderen buiten het gezin, artikel 23 over het recht van kinderen met een handicap en artikel 24 over de toegang tot gezondheidszorg van het Kinderrechtenverdrag waarborgen deze rechten op bescherming of hulp.

Een aantal van deze artikelen die hierboven werden aangehaald, stellen echter ook grenzen aan die uit huis geplaatste bescherming.

Zo hebben artikel 3 en 6 het over *gepaste en adequate* vormen van zorg voorzien door de Staat om de ontwikkeling van het kind te garanderen. Artikel 20 impliceert dat de plaatsing van kinderen in instellingen een *laatste middel* dient te zijn. Vooral voor jonge kinderen dient plaatsing in instellingen vermeden te worden. Ook artikel 23, dat de nadruk legt op de actieve participatie van kinderen met een handicap en op de meest volledig mogelijke integratie in de gemeenschap, impliceert het minimaliseren van de plaatsing van kinderen in een voorziening.

Kinderen hebben naast het recht op hulp ook *het recht om met hun ouders samen te leven*, tenzij geoordeeld wordt, in overeenstemming met de toepasselijke procedures, dat dit onverenigbaar is met het belang van het kind (art. 9). Daarnaast geldt ook de eerbiediging van het principe dat beide ouders gezamenlijk de eerste verantwoordelijken zijn voor de opvoeding van hun kinderen, en de Staat hen bij deze taak dient te ondersteunen (art. 18). Artikel 5 voorziet in de eerbiediging van de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van de ouders en de ruimere familie om het kind leiding te geven overeenkomstig zijn groeiende capaciteiten.

In de Preambule van het Verdrag staat dat (...) 'het kind, voor de volledige en harmonische ontwikkeling van zijn of haar persoonlijkheid, dient op te groeien in een gezinsomgeving, in een sfeer van geluk, liefde en begrip.' We moeten erop wijzen dat dit 'statement' geen equivalent is voor een absoluut 'recht van het kind op een gezin', maar we mogen dit wel beschouwen als een erg nastrevenswaardige doelstelling. Dit gezegd zijnde mogen we aannemen uit de tekst dat alternatieve vormen van zorg gebaseerd op een gezinsomgeving in principe de voorkeur genieten⁷ indien een uithuisplaatsing aangewezen is in het belang van het kind, rekening houdend met zijn of haar specifieke situatie.

⁷ CANTWELL, N.; The challenges of out-of-home care. *Early Childhood Matters*, nr. 105, dec. 2005. Children without parental care: Qualitative alternatives.

De Kinderrechtencoalitie wil de aandacht vestigen op de plaatsing van kinderen in residentiële voorzieningen. We beschouwen ook deze kinderen als extra kwetsbaar en focussen binnen deze groep van kinderen die weg zijn van thuis op 3 doelgroepen: jonge kinderen in een moeilijke opvoedingssituatie die in de residentiële zorg (CKG's en BJB) terecht komen, kinderen met een handicap en kinderen met een psychiatrische problematiek.

Globale aanbevelingen

1. Tijdens de voorbereiding van dit dossier stotten we veelvuldig op een gebrek aan informatie m.b.t. de verschillende doelgroepen. Hoewel al heel wat gegevens worden geregistreerd zijn er belangrijke lacunes in de verzamelde gegevens, worden ze te weinig geaggregeerd naar leeftijd, geslacht, afkomst, handicap,... of vanuit een overheids perspectief of volwassenenperspectief geregistreerd (zo is het wel te achterhalen hoeveel gedetineerden er zijn, maar onmogelijk te schatten hoeveel kinderen een ouder in de gevangenis hebben). Ook zijn er belangrijke verschillen in definiëren tussen verschillende instanties en is er heel weinig registratie van follow-up van dossiers (zo bv. weten we dat heel wat kinderen een residentieel CKG verlaten, en soms ook waar ze van daaruit naartoe gaan, maar helemaal niet hoe het een jaar later met deze kinderen is gesteld). Er is bovendien te weinig coördinatie en overleg tussen verschillende instanties met betrekking tot ontsluiting van de informatie (zowel tussen de verschillende overheden als tussen verschillende departementen van eenzelfde overheid). Opnieuw dringt de Kinderrechtencoalitie aan op een betere, meer doorzichtige en meer systematische en beter gecoördineerde dataverzameling⁸ m.b.t. kinderen en alle domeinen van het Verdrag. We hopen ook

⁸ www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Slotbeschouwingen%2013.06.2002.pdf
Par. 14. Het Comité heeft met voldoening kennis genomen van de bijlagen met statistieken die aan de vragenlijst werden toegevoegd en van de maatregelen die worden genomen om de dataverzameling te verbeteren in de diensten die de asielaanvragen behandelen; en het Comité neemt tot haar genoegen kennis van het bericht dat er een werkgroep over statistiek wordt opgericht als kern van een nationaal studieforum over jeugd delinquentie. Desalniettemin, refererend naar haar vorige slotbeschouwingen, is het Comité nog steeds bezorgd om de afwezigheid van een nationaal orgaan voor datacollectie en -analyse over de domeinen die het Verdrag beslaat.

Par. 15. Het Comité raadt de verdragsluitende staat aan om een nationaal systeem op te richten zodat geaggregeerde data worden verzameld over alle -18jarige personen m.b.t. alle domeinen die het Verdrag beslaat, inclusief de meest kwetsbare groepen (bv. buitenlanders, kinderen met een handicap, kinderen van economisch minderbedeelde huishoudens, kinderen in conflict met de wet, enz.) en zodat deze gegevens gebruikt worden om vooruitgang te boeken en beleidsmaatregelen te ontwerpen om het Verdrag te implementeren.

dat de pas opgerichte Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind (NCRK) dringend werk maakt van haar opdracht overleg hieromtrent te coördineren.

2. Er is nood aan onderzoek naar de beleving van de vrijheidsberoving en de vrijheidsbeperking door de kinderen waarop beleid kan worden afgestemd. Er is nood aan het in kaart brengen van deze groepen kinderen en aan een evaluatie die de psychologische, familiale en sociale gevolgen op korte en lange termijn in beschouwing neemt.
3. Vaak liggen armoede, slechte leefomstandigheden, ziekte, alcohol- of drugsgebruik,... aan de basis van meer openlijke of zichtbare problemen of feiten. We willen aandringen op alertheid voor de context waarbinnen feiten zich afspelen en erop wijzen dat een plaatsing of opsluiting zelden of nooit een antwoord biedt op de achterliggende problemen, terwijl het net die problemen zijn die moeten worden bestreden. De meest kwetsbare groepen kinderen verdienen bijzondere aandacht en een offensieve benadering, want zij zijn het meest kwetsbaar om geplaagd te worden. De probleemdefiniëring gebeurt te individueel, de context en de omstandigheden waarin gezinnen zich moeten realiseren worden te weinig in rekening gebracht, waardoor ook de maatregelen of de geboden hulpverlening, ondanks inspanningen in de andere richting, nog te veel op individu gericht zijn. Maatschappelijke problemen worden met andere woorden nog al te vaak als individuele problemen vertaald.
4. De Kinderrechtencoalitie vraagt verder ook meer aandacht voor meer continuïteit bij de overgang naar de meerderjarigheid, zowel voor jongeren in residentiële zorg als voor jongeren in detentie.

Aanbevelingen m.b.t. kinderen en detentie

1. Kinderen in gesloten centra

De kinderen die in de gesloten centra voor vreemdelingen verblijven, krijgen de jongste tijd heel wat media-aandacht dankzij acties van o.a. de Beweging voor Kinderen zonder Papieren, Vluchtelingenwerk Vlaanderen, Artsen zonder Grenzen en andere NGO's en kinderrechtencatoren. Deze aandacht is noodzakelijk want het probleem van het opsluiten van deze kinderen, die helemaal niets mispeuterd hebben, sleept al heel lang aan. Sinds 1994 al erkent de Belgische regering dat er absoluut subsidies moeten worden vrijgemaakt om nieuwe opvangzinnen te vinden en gespecialiseerde centra op te richten. De verhoogde aandacht is des te meer noodzakelijk omdat sinds 2005 een drastische stijging zichtbaar is van het aantal opgesloten kinderen. De argumenten om deze praktijk een halt toe te roepen zijn nochtans legio.

In het alternatief rapport van de Belgische NGO's inzake de Rechten van het Kind werd in 2001 geargumenteed dat de opsluiting van niet-begeleide minderjarigen in gesloten centra moet worden beschouwd als een compleet illegale maatregel van de Belgische overheid, die kan worden gezien als een onmenselijke en vernederende behandeling volgens het artikel 3 EVRM.

Deze redenering werd ook gevolgd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) dat op 12 oktober 2006 België veroordeelde voor de manier waarop het vijfjarige Congolese meisje Tabitha in 2002 in een gesloten centrum opgesloten werd en vervolgens naar haar land van herkomst gerepatrieerd werd. Het EHRM stelde een schending vast van artikel 3 EVRM (verbod van foltering of onmenselijke of vernederende behandelingen), artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) en artikel 5 EVRM (recht op vrijheid).

Vanuit kinderrechtenperspectief bestaat er geen twijfel dat er ook komaf moet worden gemaakt met de opsluiting van minderjarigen die vergezeld zijn van hun ouders. Het arrest stelt immers duidelijk dat de omstandigheden in de gesloten centra identiek zijn voor minderjarigen als voor volwassenen, dat er geen psychologische of opvoedkundige begeleiding is en geen gekwalificeerd personeel. Dit maakt de centra dan ook ongeschikt voor begeleide minderjarigen.

Ook UNHCR (Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties) heeft België reeds op de vingers getikt voor het opsluiten van minderjarigen in de gesloten centra voor vreemdelingen en heeft België reeds meerdere malen aangespoord om alternatieven te bestuderen.

In 2006 werd de opdracht om alternatieven voor detentie voor gezinnen met kinderen te zoeken door de FOD Binnenlandse Zaken, Dienst Vreemdelingenzaken toegekend aan SUMRESEARCH. Hierin wordt zowel vanuit een juridische als vanuit een psycho-medische benadering geconcludeerd dat kinderen niet thuishoren in de gesloten centra en dat het vasthouden van kinderen zeer moeilijk te verantwoorden is⁹.

Door het Verdrag inzake de Rechten van het Kind te ratificeren heeft België zich geëngageerd 'de in het Verdrag beschreven rechten te eerbiedigen en te waarborgen voor ieder kind onder hun rechtsbevoegdheid en zonder discriminatie', en om 'alle passende maatregelen te nemen om te waarborgen dat elk kind wordt beschermd tegen alle vormen van discriminatie of bestraffing op grond van de omstandigheden of de activiteiten van, de meningen geuit door of de overtuigingen van de ouders, wettige voogden of familieleden van het kind' (Art. 2).

Bij de neerlegging van de bekrachtigingsoorkonde heeft België de volgende interpretatieve verklaring afgelegd:

⁹ SUMRESEARCH (2007); *Studie naar alternatieven voor de vasthouding van gezinnen met kinderen in gesloten centra.*

‘In verband met artikel 2, lid 1, legt de Belgische Regering niet-discriminatie op grond van nationale afkomst uit als niet noodzakelijk de verplichting voor de Staten inhoudend om aan vreemdelingen dezelfde rechten te waarborgen als aan de eigen onderdanen. Dit begrip moet worden verstaan als ertoe strekkende iedere willekeurige gedraging uit te bannen, doch niet verschillen in behandeling, stoelend op objectieve en redelijke overwegingen, overeenstemmend met de beginselen die in democratische samenlevingen gelden.’

Nochtans worden kinderen in de gesloten centra geconfronteerd met omstandigheden en organisatorische maatregelen die ervoor zorgen dat ze zich niet overeenkomstig hun mogelijkheden kunnen ontwikkelen.

Andere artikelen van het Verdrag die mogelijk worden geschonden zijn¹⁰:

Art. 3 stelt: ‘Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.’

Art. 27: ‘De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind op een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het kind.’

Art. 28, paragraaf 1: ‘De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs ... en verbinden zich ertoe....e) maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen.’

Art. 31, paragraaf 1: ‘De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden passend bij de leeftijd van het kind, en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven.’ En paragraaf 2: ‘De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind volledig deel te nemen aan het culturele en artistieke leven, bevorderen de verwezenlijking van dit recht, en stimuleren het bieden van passende en voor ieder gelijke kansen op culturele, artistieke en recreatieve bezigheden en vrijetijdsbesteding.’

Art. 37 b) De Staten die partij zijn, waarborgen dat: geen enkel kind op onwettige of willekeurige wijze van zijn of haar vrijheid wordt beroofd. De aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming van een kind geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur.

Er is geen twijfel mogelijk dat de detentie van minderjarigen in de gesloten centra belangrijke nadelige gevolgen heeft¹¹. Er is sprake van belangrijke breuken in hun

¹⁰ Onvolledige lijst. Voor een volledig overzicht verwijzen we naar het dossier ‘Heen en retour’ van het Kinderrechtencommissariaat. KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT (2007); *Heen & retour. Kinderrechten op de vlucht*.

¹¹ Zie hierover het artikel van Hilde Smits verder in dit Kinderrechtenforum.

ontwikkeling. De arrestatie is vaak traumatiserend, ingrijpend en bruusk, wat de heropflakking van eerdere trauma's kan veroorzaken. De kinderen worden bruusk afgesneden van hun ondersteunend netwerk, dat zo essentieel is voor hun veerkracht en voor hun herstel. Bovendien zijn de verblijfsomstandigheden in de gesloten centra niet aangepast aan de aanwezigheid van kinderen. De kinderen hebben nauwelijks de kans om buiten te spelen, onderwijs wordt er slechts minimaal of niet gegeven, het regime van de detentie is dat van groepen: volwassenen en kinderen samen. De stress en de spanning zijn er bijzonder hoog en de uitzichtloosheid van de situatie maakt het trauma voor de kinderen alleen maar erger. Een verblijf in de centra heeft een negatieve impact op de ontwikkeling van de kinderen en kan worden beschouwd als een vorm van psychische mishandeling. De overheid, die verantwoordelijk is voor het beschermen van kinderen tegen alle vormen van geweld, veroorzaakt dus zelf institutioneel geweld tegen kinderen.

Aanbevelingen

1. De Kinderrechtencoalitie dringt aan het op het stopzetten van detentie van kinderen in gesloten centra en het behoud van het recht van het kind om met zijn familie samen te leven. Daarenboven zijn de omstandigheden waarin deze kinderen gedetineerd worden, totaal onaangepast aan hun noden, en kunnen worden beschouwd als een ernstige vorm van psychische mishandeling en als een onmenselijke en vernederende behandeling.
2. De NGO's bevelen aan dat de interpretatieve verklaring bij het Art. 2, lid 1 van het Kinderrechtenverdrag wordt ingetrokken.

2. Vrijheidsberoving i.k.v. een MOF

Daarnaast is er de groep jongeren in conflict met de wet. Voor deze groep minderjarigen bestaan heel wat richtlijnen en verdragsartikelen. Vrijheidsberoving is dan ook een heel ingrijpende maatregel die niet willekeurig kan worden opgelegd. Volgens het art. 37 van het Verdrag mag deze enkel worden gehanteerd wanneer andere middelen zijn uitgeput en dient de opsluiting zo kort mogelijk gehouden te worden. Elk kind dat beroofd is van zijn vrijheid:

- ◆ dient behandeld te worden met respect en er moet rekening gehouden worden met de noden van het kind in overeenstemming met de leeftijd
- ◆ dient gescheiden te worden van volwassen gevangenen indien dit niet in het belang is van het kind
- ◆ heeft het recht contact te hebben met zijn/haar familie d.m.v. bezoek of briefwisseling, behalve in uitzonderlijke omstandigheden
- ◆ heeft recht op privacy

- ◆ heeft het recht op toegang tot gerechtelijke en andere hulp
- ◆ heeft het recht om zijn vrijheidsberoving aan te vechten bij een rechtbank, of ten overstaan van een rechter of een andere bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit.

Ook heel belangrijk is het art. 40 dat heel wat voorwaarden oplegt aan de aanpak van jeugddelinquentie. Zo hebben de kinderen, die worden verdacht van of veroordeeld wegens het plegen van een misdrijf recht op respect voor hun mensenrechten, in het bijzonder, op het genot van alle aspecten van een eerlijke rechtspleging, met inbegrip van rechtsbijstand en andere bijstand bij de voorbereiding en het voeren van de verdediging. Verder geldt ook het principe dat het gebruik van gerechtelijke procedures en van plaatsing in een instelling moeten worden vermeden telkens wanneer dit mogelijk en passend is.

Naast de artikelen van het Kinderrechtenverdrag moet er ook gewezen worden op het art. 5 van het EVRM over het recht op persoonlijke vrijheid en veiligheid en een aantal VN-aanbevelingen:

- ◆ de Beijing rules (1985): Standaard minimum regels van de VN voor de aanpak van jeugddelinquentie
- ◆ de Riyadh rules (1990): Richtlijnen van de VN voor de preventie van jeugddelinquentie
- ◆ de Havana rules (1990): Regels voor de bescherming van minderjarigen die van hun vrijheid zijn beroofd.

In 2006 werd de langverwachte hervorming van de jeugdbescherming een feit. De wetten van 15 mei en 13 juni 2006¹² hebben tot doel een wettelijk kader te scheppen voor een aantal praktijken die door de jaren heen gegroeid zijn op vlak van op herstelgerichte maatregelen. Verder wordt een aantal hervormingen doorgevoerd in verband met het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd: de uithandengeving wordt hervormd, de mogelijkheden tot maatregelen na de leeftijd van 18 jaar worden uitgebreid en de jeugdrechtbank wordt weer verantwoordelijk voor minderjarige geestesgestoorden. Artikel 98 en 103 van de wet van 27 december 2006¹³ verstrengen de uitgangsregeling voor minderjarigen in gesloten instellingen.

¹² Wet van 15 mei 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, *B. S.* 2 juni 2006 en de Wet van 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, *B. S.* 19 juli 2006.

¹³ Art. 98 en 103 Wet 27 december 2006 houdende diverse bepalingen, *B.S.* 28 december 2006.

De NGO's wezen in het verleden reeds op de beperkte efficiëntie van opsluiting voor het vermijden van recidive en op de negatieve effecten van de detentie op het individu¹⁴. Het opsluiten van minderjarigen in conflict met de wet wordt steeds gezien als een laatste toevlucht die van zo kort mogelijke duur moet zijn. De nieuwe wet lijkt tegemoet te komen aan deze principes door een aantal garanties in te bouwen. Anderzijds zou het aantal plaatsingen wel kunnen stijgen omdat de regelgeving over de uithandengeving is gewijzigd. Nu heeft namelijk ook een nieuw opgerichte bijzondere Jeugdkamer de bevoegdheid om de strafwet toe te passen en de jongere naar de jeugdgevangenis te sturen, wat de drempel verlaagt. Bovendien werden nieuwe gesloten plaatsingsmaatregelen ingevoerd: de plaatsing in een gesloten afdeling van een jeugdpsychiatrische dienst of in een (gesloten) dienst deskundig op het vlak van alcohol- en drugsverslaving.

De NGO's vrezen dat de media-aandacht voor een paar uitzonderlijke zaken de politieke wil heeft gecreëerd om jeugddelinquenten 'streng aan te pakken'. Door het sneller plaatsen van delinquent jongeren kan men de burgers een vals gevoel van meer veiligheid geven, terwijl onderliggende oorzaken worden verwaarloosd. We dringen aan op meer aandacht voor oorzaken van delinquent gedrag en de aanpak hiervan.

Aanbevelingen

A. *De Grubbe*

De NGO's constateren dat het beleid omtrent het plaatsen van minderjarigen in het gesloten federaal centrum in Everberg niet veranderd is. Het aantal jongeren dat in Everberg verblijft wordt steeds groter, volgens het rapport van het Expertencomit ¹⁵ steeg het van 187 jongens in 2002 naar 570 in 2004.

Daarnaast roept het feit dat er door rechtbanken steeds meer gebruik van de maatregel wordt gemaakt en dat sommige rechtbanken er aanzienlijk meer gebruik van maken dan andere vragen op. De NGO's nemen de vraag van de Expertencommissie over of dit niet gezien moet worden in het kader van de criminologische regel dat de institutionele opnamecapaciteit altijd verzadigd raakt en, daaruit voortvloeiend, de vraag of alle jongeren die er een plaats innemen ook werkelijk op hun plaats zijn.

De Expertencommissie wijst in haar rapport eveneens op het opnemen van jongeren in overtal, wat het principe van gelijke behandeling schaadt, aangezien niet alle jongeren zo de begeleiding krijgen waar ze recht op hebben. Deze jongeren komen vaak terecht in een individueel regime zonder omkaderende activiteiten. Het is niet toelaatbaar dat

¹⁴ Alternatief rapport van de NGO's

¹⁵ Verslag evaluatiecommissie Jeugdcentrum "De Grubbe" te Everberg, November 2006.

een overheid organisatorische, financiële of structurele tekorten inroept om zich niet te kwijten van haar internationaalrechtelijke engagementen.

Tot slot willen de NGO's wijzen op het gevolg van opsluiting in Everberg voor het zelfbeeld, zijn identiteit en daarmee de resocialisatie van de jongere. De shock van een opsluiting kan in sommige gevallen een positieve waarschuwing zijn, maar de praktijk wijst uit dat er ook veel negatieve gevolgen aan vast kunnen zitten. Het is hiermee weer de vraag in hoeverre opsluiting in het belang van de (reïntegratie van) de jongere is.

1. De NGO's dringen aan op zorgvuldigheid m.b.t. het plaatsen van minderjarigen in De Grubbe. We willen ook oproepen tot een debat over de functie en het gebruik van het gesloten federaal centrum.
2. Het regime in De Grubbe is het regime van de gevangenen, wat niet conform is met de principes uit het Verdrag. M.b.t. de dienstverlening naar de jongeren toe (onderwijs en begeleiding), is zowel individuele begeleiding als begeleiding in groep belangrijk. Gevangenisregels zullen moeten worden gewijzigd om dit mogelijk te maken. Bovendien moeten niet alleen de opvoeders, maar ook het veiligheidspersoneel dat werkt in De Grubbe opgeleid zijn in het Verdrag en de principes van het Verdrag.
3. Daarnaast willen we nog wijzen op een gebrek in de invulling van de nieuwe Jeugdwet, waar voorzien is in de mogelijke verlenging van de maatregel tot 23 jaar. Dit is momenteel een lege doos wegens het ontbreken van het protocol tussen de federale overheid en de gemeenschappen.
4. Er moet een klaslokaal worden gebouwd in De Grubbe

B. De psychiatrische internering van minderjarigen

5. De NGO's verheugen zich erover dat de jeugdrechter opnieuw bevoegd wordt voor de berechting van geesteszieke minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd. Dit komt de bescherming van de minderjarige ten goede, maar betekent geenszins dat de problemen rond de internering van minderjarigen opgelost zijn.
6. De NGO's stellen vast dat er een schrijnend tekort aan aangepaste voorzieningen is. De Vlaamse minister van Welzijn heeft een vermeerdering van het aantal bedden voor jonge delinquenten met een psychiatrische problematiek toegezegd, maar onduidelijk is nog om hoe veel bedden het gaat, of dit toereikend zal zijn en wanneer de voorzieningen klaar moeten zijn. Zeker gezien het stijgend aantal jongeren met een dergelijke problematiek, zou er veel meer aandacht besteedt moeten worden aan de begeleiding en behandeling van deze groep. Te vaak worden minderjarigen tussen volwassen psychiatrische patiënten geplaatst. Dit is geen omgeving die de

ontwikkeling van het kind ten goede komt. Het is bovendien een schending van art. 37 van het IVRK, waarin uitdrukkelijk vermeld wordt dat er rekening dient te worden gehouden met leeftijd van de jongere en de minderjarigen gescheiden dienen te worden van volwassenen.

7. Met betrekking tot jongeren die naar een gesloten afdeling van jeugdpsychiatrische instelling worden verwezen, moeten we wijzen op het ontbreken van deze diensten. Gezien er in juni 2007 een protocol tussen de Federale regering en de Gemeenschappen en Gewesten verscheen in het Staatsblad over de organisatie van een zorgtraject voor jongeren met een psychiatrische problematiek, hopen we dat deze diensten nu snel worden opgericht. Het ontbreken ervan is immers een belangrijke lacune in de uitvoering van de nieuwe jeugdwet. Behalve een schending van het art. 37 van het IVRK is hier ook het art. 5 EVRM geschonden en zou bij een klacht het Hof kunnen oordelen dat de vrijheidsberoving van minderjarigen samen met volwassenen onrechtmatig is. Er moet dus dringend worden gezorgd dat jongeren die in een gesloten afdeling van een jeugdpsychiatrische instelling worden geplaatst wel degelijk naar een aangepaste instelling worden doorgestuurd.

C. Andere aanbevelingen

8. Een ander knelpunt dat we willen signaleren m.b.t. vrijheidsberoving is de praktijk van het plaatsen van jongeren in een gesloten afdeling van de gemeenschapsinstellingen, als gevolg van een 'problematische opvoedingssituatie'. Deze jongeren worden in hetzelfde regime geplaatst als jongeren die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd. De Kinderrechtencoalitie dringt aan het stopzetten van deze praktijk. We roepen op voor een debat over het nut van gesloten opvang bij problematische opvoedingssituaties bij de discussies over de toekomstige gerechtelijke jeugdhulp zodat de criteria voor het opsluiten van deze jongeren worden geëxpliciteerd. Nu behoort dit tot de beoordeling door de rechter.
9. Daarnaast willen we ook wijzen op het gesloten regime van een private voorziening in het kader van een proeftuin. In de betreffende voorziening is er een sterk gestructureerd en beveiligd aanbod voor 'first offenders' en is er in de eerste periode geen rechtstreeks contact met de ouders mogelijk. We dringen aan op een beter respect voor de rechten van jongeren die hier verblijven. Het is niet omdat de jongeren meewerken op 'vrijwillige' basis dat het afstand nemen van hun rechten door de beugel kan.
10. Verder willen we m.b.t. de gemeenschapsinstellingen ook aandringen op een betere en doorzichtiger doorlichting en evaluatie van de werking o.a. m.b.t. het respecteren van de rechten van jongeren, zoals dit ook voor De Grubbe gebeurt.

11. De JO-lijn is te weinig gekend bij de jongeren en te weinig transparant. Bovendien denken veel geplaatste jongeren dat ze niet mogen bellen. De NGO's vinden het essentieel dat jongeren hieromtrent op hun rechten worden gewezen. Bovendien rapporteert de JO-lijn niet over haar werking waardoor er geen zicht is op welke klachten worden gemeld en hoe die worden aangepakt. De NGO's wijzen erop dat verslaggeving door de JO-lijn over de klachten en de verwerking ervan belangrijk is.
12. Tot slot willen we wijzen op de vraag van ouders naar ondersteuning wanneer jongeren terug naar huis komen. De overheid moet ervoor zorgen dat er voor deze ouders een aanbod is.

3. Kinderen met gedetineerde ouders

Een aanzienlijke groep kinderen (zie aanbeveling 1) groeit op zonder hun vader of moeder, omdat hij of zij in de gevangenis zit. Volgens het European Committee for Children of Imprisoned Parents (Eurochips) zijn kinderen van gedetineerde ouders dubbel slachtoffer: de kinderen worden niet alleen gescheiden van hun vader of moeder, maar worden ook gestigmatiseerd door de samenleving.

Kinderen van gedetineerde vaders blijven meestal thuis bij de moeder, maar vaak onder moeilijke omstandigheden en vaak met financiële problemen. Kinderen van gedetineerde vrouwen verblijven zoveel mogelijk bij hun vader of bij andere familieleden. Onder de gedetineerde vrouwen bevinden zich veel alleenstaande vrouwen. Kinderen voor wie geen opvang voorhanden is, komen onder de hoede van het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg, dat zorgt voor een plaatsing in een pleeggezin of een tehuis. Alleen jonge kinderen kunnen met hun moeder in de gevangenis verblijven. Ondanks het feit dat een jong kind in de gevangenis verblijft, is hij of zij geen gevangene en blijft dit kind onder de verantwoordelijkheid en het ouderlijk gezag van zijn ouders die beroep moeten kunnen doen op alle dienstverlening met betrekking tot ondersteuning in ouderschap, preventieve gezinsondersteuning, jeugdhulpverlening, gezondheidsdiensten e.d.

In de periode tussen 1994 en 1996 boog de Délégué Général aux droits de l'enfant van de Franse Gemeenschap zich samen met een werkgroep over de situatie van kinderen van gedetineerde ouders. Een aantal aandachtspunten die hierbij werden signaleerd:

- ◆ een verschil in de praktijken tussen de verschillende gevangenissen van onthaal van de kinderen van de gevangenen
- ◆ verschillen in de praktijken van omgaan met de bevalling van gedetineerde moeders
- ◆ verschillende gevangenissen beschikken niet over de aangepaste infrastructuur voor zwangere vrouwen of voor vrouwen met kleine kinderen

- ◆ aandacht voor het belang voor kinderen om met de buitenwereld in contact te komen, voor het effect voor het kind van de scheiding van de moeder
- ◆ wanneer een jong kind bij de moeder in de gevangenis verblijft wordt de gedetineerde moeder het merendeel van de tijd van haar moederrol ontnomen doordat de gevangenis die rol overneemt (bv. voeding, schoonmaak,...)
- ◆ een gebrek aan statistische informatie m.b.t. de familiale context van de gedetineerde vrouwen
- ◆ een gebrek aan gegevens over het aantal kinderen waarover we spreken: het is niet gekend hoeveel kinderen jaarlijks gescheiden worden van een ouder omdat deze gedetineerd is

Ook hier halen we een aantal artikelen uit het Kinderrechtenverdrag aan.

Ten eerste het art. 2 dat de overheid verplicht erover te waken dat kinderen niet gediscrimineerd worden vanwege het feit dat hun vader of moeder in de gevangenis zit. Daarnaast moeten rechters die ouders veroordelen bij het bepalen van de straf rekening houden met het belang van het betrokken kind. Dit leiden we af uit het art. 3: bij beslissingen die het kind raken dient het belang van het kind de eerste overweging te vormen. Daarbij hebben kinderen het recht om in zaken die hen aangaan, gehoord te worden, in overeenkomst met hun leeftijd en rijpheid (art. 12)¹⁶.

Volgens art. 9 dienen overheden er verder voor te zorgen dat kinderen niet tegen hun wil gescheiden worden van hun ouders. Als dit toch gebeurt, moeten de rechten van het kind gerespecteerd worden door het persoonlijke en directe contact tussen het kind en de ouder(s) in stand te houden.

Maar daarnaast moeten we zeker ook wijzen op Art. 5 over de plicht van de staat tot respect voor de rechten en verantwoordelijkheden van ouders en de ruimere familie om het kind leiding te geven overeenkomstig zijn groeiende capaciteiten en het Art. 18 dat het principe erkent dat beide ouders gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van de kinderen én dat de staat hen bij deze taak dient te ondersteunen.

Het recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven (art. 8 EVRM) vormt voor gedetineerde ouders de basis voor het recht op contact met hun kind.

In België is het omgangsrecht een bestanddeel van het ouderlijk gezag dat eenzijdig aan de ouders toekomt. Het recht van de ouder om contact te hebben met zijn/haar kind houdt in principe in dat de ouder de omgang tegen de wil van het kind kan afdwingen. Omgekeerd geldt dit niet. Ondanks het feit dat art. 9 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind uitdrukkelijk bepaalt dat een kind het recht heeft om op regelmatige basis

¹⁶ EIJGENRAAM; M. (2006); Kinderen met een ouder in de gevangenis: Behoeftte aan meer aandacht en begeleiding. In: *Tijdschrift voor de Rechten van het Kind*, jg. 16, nr. 2, juni 2006, p. 12-14.

persoonlijk contact te hebben met de ouder(s), geeft het Belgisch recht kinderen zelf geen omgangsrecht met de ouders. Juridisch gezien kan het kind dus geen recht op omgang met de ouder afdwingen.¹⁷

Aanbevelingen

1. Naar schatting 50% van de gedetineerde mannen is vader. 4,5% van de gedetineerden is vrouw en hierbinnen wordt het aantal moeders geschat op 50 à 70%. Men heeft eigenlijk geen idee over hoeveel kinderen het hier gaat. Opnieuw moeten we wijzen op het belang van goed gecoördineerde dataverzameling ook vanuit het perspectief van kinderen.
2. Wat betreft het verblijf van kleine kinderen met de moeder in de gevangenis is het belangrijk te wijzen op het belang van goede verblijfsomstandigheden voor de kinderen. In Vlaanderen zijn er momenteel 2 gevangenissen met een moeder-kind afdeling: het Penitentiair Centrum Brugge heeft 10 plaatsen, de gevangenis van Hasselt heeft er 2. Men probeert er zoveel als mogelijk een thuissituatie na te bootsen. Aandachtspunten m.b.t. deze groep kinderen zijn de link met de buitenwereld zoveel mogelijk te bewerkstelligen en de vaders beter te betrekken.
3. Over het algemeen is het nodig de mogelijkheden te verbeteren voor de kinderen om hun ouders te bezoeken en voor de gedetineerde ouder om hun kinderen te zien. Op het Open Forum werd gewezen op de grote verschillen tussen de gevangenissen m.b.t. tot de mogelijkheden tot ouder-kind-contact, het onthaal van de kinderen, de omstandigheden van het bezoek. Centrale richtlijnen voor de gevangenissen zijn aangewezen, bv. omtrent kindvriendelijke bezoeken, extra bezoekmogelijkheden voor kinderen, kindvriendelijke ruimte en infrastructuur, aandacht voor feestmomenten... .
4. Het is verder van belang dat zowel de kinderen als de gedetineerde ouders worden voorbereid op een ontmoeting. Voor kinderen zijn er al een aantal hulpmiddelen ontwikkeld (bv. boekjes). Ook de gedetineerde ouder moet goed worden voorbereid op een gesprek met hun kinderen. Zo kunnen ze bv. worden begeleid bij de vraagstelling of er bepaalde onderwerpen zijn die ze willen aansnijden en niet weten hoe? Hierbij moeten we wijzen op het belang van steunfiguren, zowel voor de gedetineerde ouder als voor het kind. Netwerken moeten zoveel als mogelijk worden ingeschakeld. Er moet worden gezocht naar de diensten die al aanwezig zijn in de leefwereld van de kinderen. De informatiedoorstroming over deze netwerken en diensten is nog een zoektocht die beter moet worden georganiseerd.

¹⁷ METTIOUI, N. (2005); Het omgangsrecht van het kind. In: *Nieuwsbrief Jeugdrecht*, 2005-09/10. www.jeugdrecht.be

5. Een ander aandachtspunt is de bereikbaarheid van de gevangenis of penitentiaire inrichting met het openbaar vervoer. Bij de plaatsing van gedetineerde ouders moet er meer rekening worden gehouden met de woonplaats of verblijfplaats van de kinderen.
6. Daarnaast moeten we wijzen op het feit dat kinderen geen recht op omgang met de gedetineerde ouder kunnen afdwingen. Dit probleem stelt zich in het bijzonder wanneer de andere ouder onwillig is om het kind naar de gevangenis te brengen en geen andere personen (bv. grootouders) kunnen meewerken aan het verplaatsen van het kind. We vinden het aangewezen dat Justitieel Welzijnswerk of de bezoeker-ruimtes bijkomende personeelsmiddelen zouden krijgen of de mogelijkheid krijgen om vrijwilligers te ondersteunen die deze kinderen in contact te brengen met de gedetineerde ouder.
7. We willen ook wijzen op een belangrijk hiaat in het Strategisch plan van de Vlaamse Gemeenschap over hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Hierin moet de pijler ouder-kind veel beter worden uitgewerkt.
8. Het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg wordt niet automatisch op de hoogte gebracht wanneer een (alleenstaande) moeder of vader in detentie gaat en kinderen achterlaat. De Kinderrechtencoalitie beveelt aan dat het parket altijd het Comité (of in de toekomst de 'toegangspoort') op de hoogte brengt.

Aanbevelingen m.b.t. vrijheidsbeperking van kinderen

Residentiële zorg voor kinderen

Een groot aantal kinderen worden opgevangen in residentiële voorzieningen omwille van een hulp- of zorgvraag. Binnen deze groep kinderen en jongeren richten we ons binnen dit bestek op drie groepen extra kwetsbare kinderen: jonge kinderen, kinderen met een handicap en kinderen met een psychiatrische problematiek.

A. *Jonge kinderen*

Om te beginnen richten we ons op *jonge kinderen in de residentiële zorg*. Deze kinderen hebben geen criminele feiten op hun conto staan en kunnen zowel door het Comité Bijzondere Jeugdzorg, de Jeugdrechtbank als door de ouders zelf geplaatst worden.

We gaan ervan uit dat uit huis plaatsing in vele gevallen te vermijden valt indien er meer geïnvesteerd zou worden in het voorzien van ouders in de nodige ondersteuning bij het uitoefenen van hun verantwoordelijkheden als eerste opvoeder. Het Comité voor de Rechten van het Kind wijst bovendien bij het nemen van stappen ter preventie

van uithuisplaatsing op bv. family group conferencing¹⁸, in het Nederlands gekend als Eigen-KrachtConferenties.

Gezinnen in armoede zijn kwetsbaarder dan andere voor plaatsingen¹⁹. Armoedeverenigingen klagen al jaren aan dat armoede zowel een directe als een indirecte oorzaak is voor de plaatsing van de kinderen. De realiteit van de armoede wordt al te vaak onder de tafel geveegd, met als gevolg dat maatregelen, zowel preventief als remediërend, worden genomen om via begeleiding individuele, omschrijfbare problemen te verhelpen, maar niet om de gelijkheid van kansen te herstellen.

Ouders maar ook hulpverlenende instanties voelen zich vaak beperkt in hun keuzemogelijkheden waardoor voor residentiële zorg wordt gekozen, hoewel dit volgens het Internationaal Verdrag slechts als uitzonderlijke maatregel aangewend mag worden.

In “*Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm.*”²⁰, een onderzoek van Kevin Browne e.a. in opdracht van het Daphne Programma van de Europese Unie naar institutionele zorg voor kinderen van 0 tot 3 jaar, wordt vertrokken van de hechtingstheorie van John Bowlby dat de negatieve gevolgen van institutionele zorg in vergelijking met gezinsgerichte zorg, benadrukt. De hechtingstheorie stelt dat het kunnen aangaan van een hechtingsrelatie een van de belangrijkste ontwikkelingsopdrachten van het kind is. De kwaliteit van de relatie is determinerend voor het later functioneren van het kind en heeft veel te maken met de hoeveelheid tijd dat het kind doorbrengt met zijn/haar primaire verzorgers. De belangrijkste voorwaarde voor het ontstaan van deze hechtingsrelatie is beschikbaarheid. Institutionele zorg kan echter niet ten volle beantwoorden aan de intensieve, één – één relatie die nodig is voor een optimale ontwikkeling van een kind.

Deze theorie heeft in sommige delen van Europa tot een daling geleid van het gebruik van institutionele zorg voor jonge kinderen. Ook in ons land is de trend naar desinstitutionalisering van residentiële opvang merkbaar. Zo wordt er meer geïnvesteerd in thuiszorg en thuisbegeleidingsdiensten en staan positief ouderschap, opvoedingsondersteuning en Eigen Kracht Conferenties in de schijnwerpers.

¹⁸ COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD. Day of General Discussion *Children without Parental Care*. Fortieth session, Geneva, 12-30 September 2005.

¹⁹ Zie o.a. Algemeen Verslag over de armoede, 1995, p. 35

²⁰ BROWNE, K.D., HAMILTON-GIACHRITSIS, C.E., JOHNSON, R., AGATHONOS, H., ANAUT, M., HERCZOG, M., KELLER-HAMELA, M., KLIMACKOVA, A., LETH, I., OSTERGREN, M., STAN, V., ZEYINOGLU, S. (2004). *Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm*. (European Union Daphne Programme, Final Project Report No. 2002/017/C), Birmingham, England: University Centre for Forensic and Family Psychology.

Ook al is de kwaliteit van de residentiële zorg zeer hoog, werken de voorzieningen volgens een welomschreven pedagogische visie, met kleine leefgroepen, worden de ouders op een actieve manier betrokken, toch stelt Browne vanuit de hechtingstheorie dat:

"[...] institutional care, even apparently 'good' institutional care, can have a detrimental effect on children's ability to form relationships later in life²¹."

Naast de effecten op de kinderen zelf wordt vanuit de Raad van Europa ook gewezen op de gevolgen van institutionalisering voor de samenleving. Zo zou residentiële zorg discriminatie in de hand werken door de idee te voeden dat bepaalde groepen kinderen apart zouden moeten leven van de samenleving. Institutionalisering staat met andere woorden de gezonde ontwikkeling van gemeenschappen en een samenleving in de weg.

In het onderzoek van Browne blijkt dat België binnen Europa het land is met het 2de hoogste aantal residentiële plaatsingen van jonge kinderen. Tijdens de voorbereidende activiteiten van dit dossier hebben we gemerkt dat de gegevens in het onderzoek van Browne niet volledig correct zijn. Aan de ene kant is er een overschatting gebeurd door ook semi-residentiële plaatsingen in de CKG's mee te nemen in de cijfers. Aan de andere kant een onderschatting door de kinderen met een handicap die in een residentiële voorziening verblijven niet op te nemen. Helaas is dit het enige beschikbare onderzoek op dit moment.

Pleegzorg

Algemeen wordt aangenomen dat *pleegzorg* de minst ingrijpende vorm is van zorg voor kinderen die tijdelijk buiten hun gezin opgevangen worden. Het is bovendien extra aantrekkelijk wanneer buiten-huis-plaatsing onvermijdelijk is: het kind wordt voorzien van een gezinsomgeving, dankzij de flexibiliteit van pleeggezinnen kan worden beantwoord aan verschillende behoeften en noden van de kinderen en pleegzorg is rendabeler in termen van financiële kosten.

Pleegzorg wordt vanuit verschillende hoeken naar voor geschoven als alternatief op residentiële zorg o.a. dus omwille van de familiale omgeving waarin het kind wordt opgevangen. We haalden reeds eerder aan dat we op basis van de Preambule ook kunnen aannemen dat het Verdrag alternatieve vormen van zorg in een gezinsomgeving in principe de voorkeur geeft.

We kunnen allicht niet van pleegzorg verwachten dat het de last draagt van een des-institutionaliseringbeleid voor jonge kinderen. Het centrale probleem dat aangepakt moet worden, is het vermijden van zinloze ingang in het zorgsysteem, zeker wanneer armoede en marginalisering aan de basis liggen van uithuisplaatsing. De vraag die we

²¹ BROWNE, K. D. (E.A.) (2004) o.c., p. 9.

moeten stellen is of er voldoende en adequate hulp is en welke inspanningen worden geleverd om de omschakeling te maken van een historisch gegroeide institutionele hulp naar vormen van hulp die aangrijpen bij de noden en behoeften van gezinnen.

B. Kinderen met een handicap

Onze tweede doelgroep is die van *kinderen met een handicap*. Het art. 23 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind erkent het recht van kinderen met een handicap op bijzondere zorg, onderwijs en training, bedoeld om hen te helpen de grootst mogelijke vorm van zelfstandigheid te bereiken en volwaardig en actief deel te nemen aan het gemeenschapsleven. Het Verdrag impliceert dat institutionalisering zoveel als mogelijk moet worden vermeden.

Kinderen met een handicap worden vaak voor een zeer lange periode geplaatst en keren dikwijls niet meer naar huis terug. Via het decreet Rechtspositie in de Integrale Jeugdhulp hebben ook kinderen met een handicap recht op een periodieke evaluatie van de behandeling of van de omstandigheden die verband houden met zijn of haar plaatsing.

Uit het onderzoek *“Residentiële opvang van zeer jonge kinderen met een handicap.”*, dat in 2003 werd uitgevoerd door Prof. Bea Maes en Jettie Demuyneck blijkt dat²²:

“[...] ouders de residentiële opvang, ook voor kinderen jonger dan 6 jaar, vaak als een definitieve keuze beschouwen.”

Het is best confronterend vast te stellen dat ouders van kinderen met een handicap deze beslissing vaak noodgedwongen maken omdat ofwel ambulante hulp niet toereikend genoeg is, omdat ze zich niet in staat voelen om hun kind op te voeden of omdat de afstand naar gespecialiseerde opvang te groot is.

In dit onderzoek wordt dan ook aanbevolen om alternatieve ondersteuningsvormen voor gezinnen met een jong kind met een handicap aantrekkelijker te maken. Zo moeten ouders door verwijzers duidelijker geïnformeerd worden over de diverse mogelijkheden van pleegzorg, kortverblijf en de logeerfunctie. Ook semi-internaat zou een zinvol alternatief moeten vormen voor residentiële opvang, mits er aan een aantal beperkingen wordt tegemoetgekomen (beperkte opvangmogelijkheden, ook tijdens de vakantie, onvoldoende regionale spreiding). Belangrijk is ook dat het kiezen van alternatieven voor residentiële opvang geen financiële meerkost impliceert.

²² MAES, B. en DEMUYNECK, J., *Residentiële opvang van zeer jonge kinderen met een handicap. Synthese en beleidsaanbevelingen*, in opdracht van het Vlaams Fonds voor Sociale integratie van Personen met een Handicap, KUL, 2003.

Maes en Demuyck wijzen er ook op dat er gericht moet worden gewerkt aan de terugkeer naar huis. Hulpverleners zouden er van bij het begin moeten vanuit gaan dat de residentiële opvang tijdelijk kan zijn. Enerzijds zou er dan een grotere aandacht moeten zijn voor de pedagogische begeleiding van ouders. Anderzijds zouden bestaande mogelijkheden zoals begeleide uitgroei en de tijdelijke combinatie van internaat met thuisbegeleiding sterker moeten worden benut. Essentieel echter is de zekerheid voor ouders dat er een blijvende ondersteuning is na de terugkeer naar huis en een terugvalmogelijkheid naar het internaat.

Behalve het Verdrag zijn er nog andere internationale richtlijnen die richtlijnen geven in deze thematiek.

Regel 9 (1) van de *Standaardregels inzake Gelijke Kansen voor Personen met een Handicap* stelt dat personen met beperkingen bij hun gezin moeten kunnen blijven wonen. Staten moeten erop toezien dat alle mogelijke maatregelen inzake zorg worden ondernomen om kinderen bij hun familie te houden.

Op woensdag 13 december 2006 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de nieuwe *Conventie voor gelijke rechten van personen met een handicap* in consensus aan. Hierin wordt nogmaals onderstreept dat kinderen bij hun gezin moeten kunnen blijven. In een statement van de kinderen eisen zij ook de uitdrukkelijke afschaffing van kinderen in instellingen, louter op basis van een handicap. Deze conventie kan sinds eind maart 2007 ondertekend worden.

Verder blijkt uit het onderzoek van Bea Maes en Jettie Demuyck dat ongeveer een derde van de ouders die hun kind residentieel laten verzorgen, zich in de lagere sociaal – economische klasse bevinden. Deze vaststelling gaat zoals reeds hierboven geschetst niet enkel op voor kinderen met een handicap. Kinderen uit arme gezinnen worden gemakkelijker uit het gezin weggehaald omwille van de risico's die armoede me zich meebrengt.

C. Kinderen met een psychiatrische problematiek

We willen ook stilstaan bij het principe '*gepaste en adequate zorg*'. De jongste tijd kreeg de doelgroep van kinderen en jongeren met een psychische problematiek veel aandacht in de media en in een aantal beleidsmaatregelen. Zo werd begin januari in De Morgen aangeklaagd dat een meisje van dertien met een mentale handicap twee weken opgesloten werd in een psychiatrische afdeling voor volwassen mannen.

Kinderen met psychiatrische problemen komen in een breed scala van instellingen en voorzieningen terecht. Artikels van het Verdrag van toepassing zijn o.a. het reeds eerder vermelde Art. 3 dat stelt dat de Staat verplicht is adequate zorg te verlenen wanneer de ouders of andere verantwoordelijken ter zake in gebreke blijven en het

ook al aangehaalde Art. 20 over de bescherming van kinderen buiten hun gezin stelt in lid 3 dat deze zorg, indien noodzakelijk, plaatsing in geschikte instellingen voor kinderzorg kan omvatten.

Daarnaast stelt artikel 53 United Nation Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, dat een jongere die lijdt aan een mentale of psychische stoornis behandeld moet worden in een gespecialiseerde instelling onder onafhankelijk medisch personeel. Regel 51 stelt dat elke jongere die symptomen van mentale of psychische problemen vertoont, onderzocht moet worden door een medicus.

Toch stellen we vast dat kinderen met psychische problemen vaak niet in gespecialiseerde opvang, zoals kinderpsychiatrische of forensische kinderpsychiatrische diensten, terecht kunnen. De voorzieningen van de Bijzondere Jeugdbijstand worden meer en meer geconfronteerd met jongeren met ernstige psychische of psychiatrische problemen, waarvoor tijdelijke opvang nodig is. Het gaat zowel om jongeren die een delict gepleegd hebben én een psychische of psychiatrische problematiek hebben, om jongeren die in een problematische opvoedingssituatie zaten en ook een psychische of psychiatrische problematiek hebben, én om jongeren die naast een psychiatrische problematiek een verslavingsprobleem hebben. Deze jongeren kunnen in de klassieke kinderpsychiatrie doorgaans niet terecht. Voor hen is een aangepast behandelingsaanbod nodig. Outreach biedt een zeker antwoord maar is nog te weinig uitgebouwd.

Aanbevelingen

Deze aanbevelingen pretenderen niet een antwoord te bieden op de vele aspecten en domeinen waarmee de sector van de jeugdhulp in aanraking komt, maar wil wel aandacht vragen voor het perspectief van de kinderen-cliënten en hun gezin in relatie tot de uithuisplaatsing.

1. De Kinderrechtencoalitie dringt aan op het in kaart brengen van de omvang van de residentiële zorg voor jonge kinderen, niet in termen van beschikbare bedden of bezette plaatsen, maar in termen van kinderen die weg zijn van huis. Hierbij moet rekening worden gehouden met de lange termijn. Kinderen gaan soms tijdelijk terug naar huis vooraleer ze door een andere voorziening worden opgenomen, deze informatie moet in het onderzoek worden meegenomen. We pleiten dan ook voor een zeer omvattend onderzoek waarbij zowel de sector van de residentiële CKG's, de voorzieningen voor Bijzondere Jeugdbijstand als de voorzieningen voor kinderen met een handicap worden in kaart gebracht.
2. Aanvullend hierbij heeft de Kinderrechtencoalitie ook een inhoudelijke aanmerking. In het decreet op de Integrale Jeugdhulp is voorzien in een luik met betrekking tot trajectbegeleiding. We vragen om concreet verder te werken met deze plannen.

3. De Kinderrechtencoalitie vraagt naar een verdere afstemming van het kwaliteits-decreet en kwaliteitsreglementering in de sector.
4. Er is nood aan meer zorg op maat, waarbij de zorg rond het kind wordt georganiseerd, zodanig dat een plaatsing niet nodig is indien die niet gewenst is. Zeker wanneer het kinderen met een handicap betreft, willen we wijzen op het belang van een vrije keuze voor de gezinnen met betrekking tot het organiseren van de zorg voor de kinderen. Wanneer het praktisch of financieel niet haalbaar is om een kind thuis of semi-residentieel de nodige zorg te bieden, dan is er van 'vrije keuze' geen sprake.
5. Er is nood aan systematische nazorg voor zorgverlaters in alle sectoren van de hulpverlening. Hierbij vragen we ook aandacht voor +18-jarigen en de overgang naar de meerderjarigheid.
6. Vanuit de verschillende sectoren van de jeugdhulp wordt de gigantische caseload van de hulpverleners gesignaleerd. Ook de leefgroepwerking wordt in vraag gesteld en men vraagt om de leefgroepen te verkleinen of de personeelsbezetting per leefgroep te vergroten zodat kinderen en jongeren beter kunnen worden begeleid.
7. Op het Open Forum werd de aanbeveling geopperd om in het Vlaamse beleid – parallel met de hervorming van de jeugdbeschermingswet waarin de herstelgerichte afhandeling als eerste optie als reactie op jeugddelinquentie wordt onderzocht – in situaties van problematische opvoedingsituaties wanneer een uithuisplaatsing aangewezen geacht wordt een plaatsing in pleegzorg als eerste optie te onderzoeken vooraleer men residentieel plaatst.
8. Met betrekking tot de opname in een psychiatrische instelling werden hierboven in het kader van *vrijheidsberoving* al enkele knelpunten weergegeven. Op het Open Forum van 20 april 07 werden nog een aantal andere aanbevelingen geformuleerd in het kader van *vrijheidsbeperking*. Er is nood aan duidelijke criteria om het onderscheid te maken tussen open en gesloten psychiatrische instellingen. Bovendien is het momenteel nog onduidelijk of een jongere in een problematische opvoedingsituatie kan geplaatst worden in een gesloten psychiatrische instelling of enkel in een open instelling.
9. Daarnaast werd een tekort aan kinderpsychiaters gesignaleerd en werd aangedrongen op een dringend aanpak van dit probleem.
10. In de jeugdpsychiatrie is het Decreet Rechtspositie niet van toepassing, een knelpunt dat zijn oorzaak vindt in de Belgische staatsstructuur. De staatsstructuur mag echter geen excuus zijn om niet te werken aan een betere rechtspositie van kinderen in de psychiatrie.

11. In de internationale regelgeving keert een aantal waarborgen m.b.t. situationele vrijheidsbeperking steeds terug. Zo moet vrijheidsbeperking het enige en laatste middel zijn om (dreigende) schade aan zichzelf of aan anderen te verhinderen. De beperking moet zo kort mogelijk en minimaal zijn. Medisch toezicht is vereist en vrijheidsbeperkende maatregelen moeten in de nationale wetgeving zijn beschreven. M.b.t. de Belgische situatie is er duidelijk nood aan wettelijke voorschriften in verband met dwang en tuchtmaatregelen conform de Havana Rules. We wijzen met name op de lacune van het ontbreken van een definitie van isolatie en afzondering in het Decreet Rechtspositie.

Eindnoten

- ⁱ Art. 40 1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind dat wordt verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld terzake van het begaan van een strafbaar feit, op een wijze van behandeling die geen afbreuk doet aan het gevoel van waardigheid en eigenwaarde van het kind, die de eerbied van het kind voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van anderen vergroot, en waarbij rekening wordt gehouden met de leeftijd van het kind en met de wenselijkheid van het bevorderen van de herintegratie van het kind en van de aanvaarding door het kind van een opbouwende rol in de samenleving.
2. Hiertoe, en met inachtneming van de desbetreffende bepalingen van internationale akten, waarborgen de Staten die partij zijn met name dat:
- a) geen enkel kind wordt verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld terzake van het begaan van een strafbaar feit op grond van enig handelen of nalaten dat niet volgens het nationale of internationale recht verboden was op het tijdstip van het handelen of nalaten;
 - b) ieder kind dat wordt verdacht van of vervolgd wegens het begaan van een strafbaar feit, ten minste de volgende garanties heeft:
 - (i) dat het voor onschuldig wordt gehouden tot zijn of haar schuld volgens de wet is bewezen;
 - (ii) dat het onverwijld en rechtstreeks in kennis wordt gesteld van de tegen hem of haar ingebrachte beschuldigingen, indien van toepassing door tussenkomst van zijn of haar ouders of wettige voogd, en dat de juridische of andere passende bijstand krijgt in de voorbereiding en het voeren van zijn of haar verdediging;
 - (iii) dat de aangelegenheid zonder vertraging wordt beslist door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit of rechterlijke instantie in een eerlijke behandeling overeenkomstig de wet¹ in aanwezigheid van een rechtskundige of anderszins deskundige raadsman of -vrouw, en, tenzij dit wordt geacht niet in het belang van het kind te zijn, met name gezien zijn of haar leeftijd of omstandigheden, in aanwezigheid van zijn of haar ouders of wettige voogden;
 - (iv) dat het er niet toe wordt gedwongen een getuigenis af te leggen of schuld te bekennen; dat het getuigen à charge kan ondervragen of doen ondervragen en dat het de deelneming en ondervraging van getuigen à decharge op gelijke voorwaarden kan doen geschieden;

- (v) indien het schuldig wordt geacht aan het begaan van een strafbaar feit, dat dit oordeel en iedere maatregel die dientengevolge wordt opgelegd, opnieuw wordt beoordeeld door een hogere bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit of rechterlijke instantie overeenkomstige wet;
 - (vi) dat het kind kosteloze bijstand krijgt van een tolk indien het de gebruikelijke taal niet verstaat of spreekt;
 - (vii) dat zijn of haar privé-leven volledig wordt geëerbiedigd tijdens alle stadia van het proces.
3. De Staten die partij zijn, streven ernaar de totstandkoming te bevorderen van wetten, procedures, autoriteiten en instellingen die in het bijzonder bedoeld zijn voor kinderen die worden verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld terzake van het begaan van een strafbaar feit, en, in het bijzonder:
- a) de vaststelling van een minimumleeftijd onder welke kinderen niet in staat worden geacht een strafbaar feit te begaan;
 - b) de invoering, wanneer passend en wenselijk, van maatregelen voor de handelwijze ten aanzien van deze kinderen zonder dat men zijn toevlucht neemt tot gerechtelijke stappen, mits de rechten van de mens en de wettelijke garanties volledig worden geëerbiedigd.
4. Een verscheidenheid van regelingen, zoals rechterlijke bevelen voor zorg, begeleiding en toezicht; adviezen; jeugdreclassering; pleegzorg; programma's voor onderwijs en beroepsopleiding en andere alternatieven voor institutionele zorg dient beschikbaar te zijn om te verzekeren dat de handelwijze ten aanzien van kinderen hun welzijn niet schaadt en in de juiste verhouding staat zowel tot hun omstandigheden als tot het strafbare feit.

De psychologische gevolgen van detentie voor kinderen

Hilde Smits, Geertrui Serneels, Annik Lampo – UZ Brussel – Solentra

Tot op heden blijven in België gezinnen met hun kinderen opgesloten in gesloten centra voor vreemdelingen in afwachting van een gedwongen repatriëring of in afwachting van het resultaat van de asielpcedure. Talrijke organisaties, waaronder UNHCR, Vluchtelingenwerk Vlaanderen, UNICEF, Artsen Zonder Grenzen, Kinderrechtencoalitie Vlaanderen en Beweging Kinderen Zonder Papieren, spreken zich openlijk uit tegen de opsluiting van minderjarigen. Naar aanleiding van concrete, schrijnende situaties, trachten actiegroepen deze problematiek ook aan het brede publiek bekend te maken en een maatschappelijk draagvlak te creëren voor het stopzetten van deze praktijk. Deze aandacht is nodig omdat sinds 2005 een stijging merkbaar is van het aantal opgesloten kinderen. In de klinische praktijk zien wij de gevolgen van detentie op het psychisch welzijn en de ontwikkeling van kinderen. Deze observaties vormen de basis van dit artikel. Vandaar dat we eerst Solentra, de vzw waarbinnen wij actief zijn, en zijn werking voorstellen.

Solentra

Solentra, een vzw verbonden met de afdeling kinderpsychiatrie van het Universitair Ziekenhuis Brussel (UZ Brussel), is ontstaan naar aanleiding van enkele vaststellingen in het werken met vluchtelingen aangemeld bij het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Brussel. De meldingen voor kindermishandeling worden vaak door vluchtelingengezinnen vanuit hun culturele opvattingen niet als mishandeling ervaren en bijgevolg ook niet als dusdanig benoemd (vb. het slaan van kinderen). Deze gezinnen houden er vaak andere opvattingen op na op vlak van gezinscultuur, verklaringen van ziekten en hun remedies. Ook nemen ze een andere houding aan ten overstaan van hulpverlening. Evenzeer werken de specifieke verblijfsomstandigheden van deze

gezinnen het opgeven van de ouderrol of mishandeling in de hand: er is de onzekerheid van verblijfsstatuut, in het centrumleven wordt veel beslist in de plaats van de ouders, er is sociaal isolement en het verlies van culturele referentiepunten.

Deze vaststellingen doen nadenken over de nood aan een specifieke aanpak om een efficiënte behandeling en therapietrouw te bewerkstelligen bij deze populatie wanneer dit nodig blijkt te zijn. Uitgangspunt hierbij is dat de voorwaarde voor geestelijke gezondheid de integratie veronderstelt in de gemeenschap waarin men leeft; integratie die slechts tot stand kan komen wanneer ook de eigen culturele achtergrond (h)erkend en gerespecteerd wordt. Pas dan zal een gezondheidsbevorderende synthese tot stand komen. Een brug moet dus worden gemaakt tussen beide culturen.

De methodiek die Solentra in de loop der jaren ontwikkelde, vertaalt zich in twee basisprincipes:

1. Solentra werkt community-based

In de hulpverlening aan vluchtelingen zal in eerste instantie geprobeerd worden om de natuurlijke hulpbronnen in de directe omgeving te versterken, te responsabiliseren en wordt bijgestaan in het overbruggen van een eventuele cultuurkloof. Deze benadering is in congruentie met hun groepscultuur en ligt bovendien in de lijn van de meer recente visie in geestelijke gezondheidszorg betreffende de vluchtelingenpopulatie waarbij de nadruk is komen te liggen op de veerkracht van deze mensen, die in staat zijn geweest te overleven. Deze overlevingsmechanismen zijn echter niet altijd heilzaam in de nieuwe context en indien ze verstarren kunnen ze aanpassing aan de nieuwe omgeving in de weg staan, met allerlei symptomen tot gevolg. Vroeger benaderde men deze populatie eerder vanuit een deficiëntiemodel, waarbij de mogelijke aanwezigheid van trauma voorop stond. Het veerkrachtmodel biedt als voordeel dat de vluchtelingen worden aangesproken op hun kracht die hen hier heeft gebracht en die hen zal toelaten hun leven terug in handen te nemen en er zin aan te geven. Er is sprake van empowerment die leidt naar autonomie en institutionalisering tegengaat. Deze benadering respecteert tevens de bevinding dat de eerste bekommernissen van vluchtelingen van psychosociale aard zijn: concrete omstandigheden bieden in vele gevallen een tekort aan veiligheid en verre van optimale omstandigheden voor een eventuele traumaverwerking.

2. Kinderpsychiatrische consultatie met etnopsychiatrische accenten

In tweede instantie, wanneer bovenstaande ontoereikend blijkt of wanneer psychopathologie aanwezig is, wordt een kinderpsychiatrische consultatie aangeboden, verrijkt met een eigen visie op etnopsychiatrie. Deze laatste strekking maakt gebruik van antropologische kennis over cultuurspecifieke uitingen van stoornissen en remedies.

Lokale, traditionele opvattingen over ziekten en remedies kunnen dus in de therapeutische sessie betrokken worden, naast het verstrekken van informatie over de Westerse behandeling van dergelijke problemen. Doordringen van het belang van integratie voor het welzijn van kinderen, wordt getracht een brug te slaan tussen de culturele opvattingen van de cliënt en deze van de hulpverlener. Samen met de cliënt wordt gepeild naar de opvattingen en remedies over de aangemelde problematiek in de cultuur van herkomst en wordt hierin meegegaan in zoverre deze efficiënt zijn en stroken met de basisprincipes van de maatschappij waarin we hier leven.

Vluchten en detentie: breuk in de narratieve draad van hun leven

Om de gevolgen van detentie te begrijpen en er het juiste gewicht aan toe te kennen, is het noodzakelijk dit gegeven te kaderen in het vluchtverhaal. Vluchten uit het land van herkomst betekent vaak voor het eerst een breuk in de ontwikkeling van kinderen. Hun dagelijks leven wordt bruusk onderbroken door deze vlucht naar een nieuw, onbekend land. Dit impliceert voor deze kinderen het verlies van hun vertrouwde referentiekader. Ze laten familie en vrienden achter, maar ook hun huis, hun vertrouwde buurt, hun slaapkamer en hun speelgoed. Hun school, klasgenootjes en leerkrachten worden gemist. De typische geuren en kleuren van hun land bestaan slechts in hun herinnering. Ze zijn, met andere woorden, hun referentiekader dat instaat voor de nodige veiligheid om goed op te groeien, te durven exploreren en uitdagingen aan te gaan, kwijt.

Bij aankomst in België zoeken de gezinsleden in eerste instantie naar rust en stabiliteit en wachten ze op het resultaat van hun asielprocedure. Ze proberen zich te richten op de toekomst en klampen ze zich vast aan de hoop dat verblijfsdocumenten zullen verkregen worden. Maar wat de toekomst zal brengen, is echter zeer onzeker.

Om deze wachtperiode door te komen, doen ouders een grote inspanning om het verleden achter zich te laten. Een goede toekomst voor de kinderen speelt vaak ook mee in hun redenen om te vluchten van hun land van herkomst. Ze wensen de kinderen te sparen, ervan uitgaande dat door niet te praten over het verleden, de kinderen ook niet zullen herinnerd worden aan de pijn en zich beter kunnen richten op de toekomst. Vaak rust er dan ook een taboe op het verleden, met als gevolg dat het kind elders antwoorden zoekt, ook in fantasie wat kan leiden tot heel wat onbegrip én tot schuldgevoelens als waren zij de reden zijn van alle problemen.

Op ouders heeft de confrontatie met de vragen van hun kinderen en het verschuldigd blijven van antwoorden over hun toekomst, het effect dat ze gaan twijfelen aan hun beslissing om te vertrekken en aan hun capaciteiten om hun kinderen de nodige steun te geven. Vaak zien we de ouders zich terugtrekken uit hun ouderrol. De preoccupatie

met verblijfspapieren, schuldgevoelens en twijfels over de vlucht, enz beperken de emotionele beschikbaarheid van ouders. Dit alles, samen met de omstandigheden waarin de kinderen leven, maken vluchtelingenkinderen kwetsbaar.

Toch stellen we vast dat in gezinnen het nu net vaak de kinderen zijn die zich beter integreren en aanpassen aan hun nieuwe leven. Als ze hiertoe de kans krijgen en in een omgeving terecht komen die hen stimuleert en aanmoedigt, slagen de meeste kinderen erin de draad van hun leven weer op te nemen. Dit duidt op een grote veerkracht bij kinderen om naargelang de omstandigheden op de best mogelijke manier te overleven.

Een arrestatie en een verblijf in een gesloten centrum veroorzaakt echter een nieuwe schok: het opgepakt worden door de politie is ingrijpend, bruusk en vaak traumatiserend. Kinderen worden samen met hun ouders gearresteerd aan de grens of op het Belgisch grondgebied. Dit gebeurt onverwacht, bijvoorbeeld bij hen thuis, in het opvangcentrum of bij een politiecontrole. Ook bij een oproep van de Dienst Vreemdelingenzaken kunnen zij gearresteerd worden.

Rani¹ is een meisje van dertien jaar dat naar ons wordt verwezen door de arts van het gesloten opvangcentrum waar ze op dat ogenblik met haar ouders verblijft. De aanmeldingsklachten zijn onophoudelijk wenen, niet wijken van de zijde van haar ouders en teruggetrokken gedrag. Ze verhuist naar een open opvangcentrum, maar haar klachten blijven bestaan.

Rani is sinds 2002 met haar ouders op de vlucht. Ze zegt getuige te zijn geweest van gewelddadige feiten gepleegd op haar moeder en andere familieleden. en was slachtoffer van discriminatie en racisme in haar land van herkomst. Ze is lusteloos, isoleert zich, vermagert, uit psychosomatische klachten en is angstig. Nachtmerries houden haar uit haar slaap en ze wijkt nauwelijks van de zijde van haar ouders. De ouders zijn overbeschermend en zeer ongerust over hun dochter. Hierdoor stellen ze weinig grenzen aan Rani's gedrag. Rani sublimeert op vlak van haar schoolse prestaties: ze leert erg snel Nederlands en is sterk gemotiveerd om te studeren.

Tijdens hun verblijf in het opvangcentrum worden Rani en haar ouders een tweede keer opgepakt. Drie personen in burger vragen aan de familie om mee te komen voor een interview. In een burgerwagen worden ze naar het politiekantoor gebracht waar de ware toedracht van het bezoek wordt toegelicht. Even later brengen ze Rani en haar ouders naar het gesloten opvangcentrum.

¹ Deze naam is fictief.

De verblijfsomstandigheden in gesloten centra zijn niet aangepast aan de aanwezigheid van kinderen. Er zijn kleine, onaangepaste gemeenschappelijke ruimtes, waar veel rook hangt en waar veel lawaai is. Er is weinig aangepast materiaal voor kinderen. Stimulerende activiteiten worden sporadisch georganiseerd, waardoor de kans op verveling groot is. Kinderen mogen slechts een beperkt aantal uren per dag naar buiten. Het onderwijs aan de kinderen is minimaal, gezien de beperkte aanwezigheid van begeleiders/leerkrachten. De gebouwen zijn afgezet met prikkeldraad en tralies, waardoor het op een gevangenis lijkt. Er is weinig privacy. De kinderen worden geconfronteerd met conflicten tussen verschillende etnische groepen en zijn getuige van de uitwijzing van medebewoners. De stress en spanning in het centrum zijn groot².

Rani vertelt over hoe ze in het centrum niet tot rust kan komen. Ze dwaalt rond en is bang dat ze op een dag zal te horen krijgen dat zij op het vliegtuig worden gezet. Ze kan niet slapen en voelt zich voortdurend gespannen. Ze heeft geen woorden voor deze ervaring, ze kan niet anders dan wenen.

Deze moeilijke en stresserende verblijfsomstandigheden hebben een negatieve invloed op het welbevinden van de kinderen en maken dat hun veerkracht niet wordt aangesproken. We durven zelfs afleiden dat de omgeving ziekmakend is voor velen en een slechte behandeling is van kinderen in nood.

Het onbegrijpelijke begrijpen?

Als kinderen opgepakt worden en verblijven in een gesloten centrum proberen ze aan het gebeuren een betekenis te geven. Ze hebben vaak het gevoel in de gevangenis te zitten zonder iets verkeerd te hebben gedaan. De omstandigheden doen de opsluiting aanvoelen als een straf waarvan ze het waarom niet begrijpen. De straf houdt geen steek: zij hebben toch niets verkeerd gedaan en toch verblijven zij in de gevangenis. Dit druist in tegen de vertrouwenswekkende boodschap die ze tot dan toe gekregen hebben van hun ouders, op school, in tekenfilms en verhalen: 'de wereld is oké, de slechteriken belanden in de gevangenis en het leven van de goeden kent een happy end'. Hoe kunnen ze het onbegrijpelijke begrijpen? Ze stellen zich vragen over het waarom...

Rani kan de arrestatie niet begrijpen en stelt zich voortdurende de vraag: "waarom viseren ze ons? Wij hebben toch niets verkeerd gedaan?". Ze heeft het gevoel geen plaats te krijgen in dit leven, niet in haar land van herkomst, niet in België. Existentiële thema's zoals 'wat is mijn leven waard?' staan op de voorgrond.

² Gebaseerd op het verslag van Francine Dal, kinderpsychologe, over haar bezoek aan het centrum 126bis te Steenokkerzeel in opdracht van Vluchtelingenwerk Vlaanderen (mei 2005)

Op hun vragen naar de reden van de opsluiting, komt geen antwoord. Het juridische discours dat de illegaliteit van de ouders aan de grondslag legt van de opsluiting, is voor kinderen moeilijk te begrijpen. Wat betekent het om illegaal te zijn en niet op het Belgisch grondgebied te mogen blijven? Voor kinderen is het logisch dat zij in België mogen verblijven omdat ze hier (al lang) wonen, naar school gaan en zich houden aan de regels en afspraken. Sommige kinderen zijn geboren in België en ervaren hun leefwereld als legitiem.

Anderzijds begrijpen kinderen wel dat illegaal-zijn niet toegestaan is en risico's met zich meebrengt. Ze weten dat hun ouders onzeker zijn over de toekomst, angstig zijn om opgepakt te worden. Ze voelen de constante spanning en stress die zwaar wegen op alle gezinsleden. Een oplossing blijft lang uit, de toelating te blijven ook....

Beschadigd mens- en wereldbeeld

Door de opsluiting wordt hun vertrouwen in anderen fundamenteel geschaad: 'ik kan hard mijn best doen, maar toch kan ik opgepakt worden. Zijn mensen nog wel te vertrouwen?'. Ze hebben geen gevoel van veiligheid meer, want hun veiligheid kan niet gegarandeerd worden noch door hun ouders, noch door hun vertrouwenspersonen, noch door de maatschappij. Kinderen hebben echter basisveiligheid nodig om te kunnen opgroeien als zelfstandige volwassenen, die zich ingeschreven in en gesteund voelen door de maatschappij. In de steek gelaten door omhullende zorg wordt het moeilijker en moeilijker later te investeren in deze samenleving.

Rani stelt zich vragen over 'Hoe komt het dat België niets voor ons doet? Hoe kunnen ze dit laten gebeuren?'. Als ze op televisie ziet hoe een school een optreden organiseert om de uitwijzing van een leerling te verijdelen, voelt ze hoe erg zij dit gemist heeft, toen zij opgepakt werd.

De impact van de opsluiting op een mens en zijn wereldbeeld is onafhankelijk van de leeftijd van het kind of van zijn cognitieve mogelijkheden. Ook de duur van het verblijf doet hier niet ter zake: het opgepakt worden en in een gesloten opvangcentrum moeten verblijven, schaadt elk kind, en niemand wenst dit zijn eigen kinderen toe...

Verlies van ouderrol

De ouders verliezen hun rol als beschermers van het kind, op een moment dat het hun steun meer dan nodig heeft. Een kind groeit op met het beeld van mama en papa die hen beschermen tegen de 'gevaren uit de buitenwereld'. Wanneer ouders geen oplossing kunnen bekomen, verliezen kinderen ook daar hun vertrouwen.

Rani verwijt haar vader dat hij de deur van hun kamer heeft opengedaan voor de mannen in burgerkledij en zich niet realiseerde dat het politieagenten waren. Als hij de deur niet had opengedaan, was het misschien niet gebeurd.

Emotionele impact op ouders

De arrestatie brengt ook heel wat teweeg bij de ouders. Zij voelen zich machteloos, radeloos, woedend, neerslachtig, angstig voor de toekomst, beschouwen hun vlucht als een mislukking, hebben schuldgevoelens, enz. Het eigen verwerkingsproces zorgt ervoor dat ouders emotioneel niet beschikbaar zijn voor hun kinderen. Bovendien is er in het gezin vaak geen 'praatcultuur' en willen de ouders de kinderen 'sparen'.

Tijdens het verblijf in het gesloten centrum huilt de moeder van Rani voortdurend. Het doet haar verdriet om te zien hoe haar dochter lijdt onder de omstandigheden en ze wordt verteerd door schuldgevoelens.

Diskwalificatie van ouderlijk gezag

In het gesloten centrum kunnen de ouders hun ouderlijke taken niet meer opnemen door de structurele beperkingen: ouders kunnen niet meer zelf koken, moeten zich houden aan het regime van het centrum, de eigen keuzevrijheid is beperkt, begeleiders zeggen wat de ouders/kinderen moeten doen, enz. De natuurlijke gezagslijn tussen ouders en kind komt onder druk te staan: zowel ouders als kinderen zijn bewoners van het gesloten centrum en dienen zich aan de levensomstandigheden aan te passen. Het laatste woord over wat er moet gebeuren, komt niet meer van de ouders, maar van de verantwoordelijken van het gesloten centrum. Dit leidt tot een diskwalificatie van het ouderlijk gezag.

Heropflakking van vroeger trauma

De arrestatie en het verblijf in het opvangcentrum kan een heropflakking van een eerder trauma betekenen. De ervaren machteloosheid roept herinneringen aan eerdere traumatische ervaringen op, waarbij men ook geen invloed op de uitkomst had en men zich zeer machteloos voelde. Dit kan posttraumatische klachten uitlokken, zoals nachtmerries, flashbacks, slaapproblemen, angstgevoelens, prikkelbaarheid, rusteloosheid, enz.

Tijdens haar verblijf in het gesloten centrum krijgt Rani opnieuw nachtmerries over de traumatische gebeurtenissen in haar land van herkomst. Dit versterkt bij haar het gevoel van overgeleverd te zijn aan haar verleden, ondanks haar inspanning om een toekomst op te bouwen.

Afgesneden van hun netwerk

De steun van anderen is onontbeerlijk opdat kinderen een moeilijke situatie kunnen ombuigen naar iets constructiefs en niet barsten en verstarren. De overlevingsmechanismen van kinderen worden immers aangesproken door mensen uit de omgeving die hen stimuleren om hun kwaliteiten te ontplooiën in activiteiten (zowel op vlak van school, als vrije tijd), zodat ze hun leven weer in handen kunnen nemen. Door het verblijf in een gesloten centrum worden kinderen brusk afgesneden van hun ondersteunend netwerk én van de buitenwereld. Ze hebben geen contact meer met familie, vriendjes, leerkrachten, landgenoten en zijn vooral op zichzelf aangewezen.

Met hun vragen kunnen kinderen bij niemand terecht: niet bij hun ouders, niet bij begeleiders uit het centrum, niet bij hun vertrouwde netwerk van leerkrachten, vriendjes, familie. Praten over hun angsten en onzekerheden is vaak taboe, waardoor het kind geen grip krijgt op de gebeurtenissen en de kansen op isolement vergroten.

Emotionele ontreddeering

De arrestatie en het verblijf in een gesloten opvangcentrum kan bij kinderen gevoelens van onmacht en schuldgevoelens teweegbrengen, net als onbegrip, boosheid, verdriet en apathie.

Plotse opsluiting kan leiden tot gevoelens van onrechtvaardigheid en boosheid. Hoe kon dit gebeuren? Ze voelen zich overgeleverd aan een systeem dat het niet goed met hen voor lijkt te hebben en beschikt over hun leven en dat van hun ouders.

Gedragsproblemen

We zien bij kinderen in gesloten centra vaak regressief gedrag optreden: ze functioneren niet meer leeftijdsadequaat, maar vallen terug op een vorige leeftijdsfase. Probleemgedrag zoals niet meer kunnen slapen, geen zin meer hebben om te eten, veel psychosomatische klachten, net zoals teruggetrokkenheid en depressiviteit komen

frequent voor. Andere kinderen proberen zich zo 'goed' mogelijk te gedragen om hun ouders bijkomende last te besparen, maar lopen daardoor het risico te vereenzamen. Nog anderen vertonen externaliserend eerder agressief gedrag.

Weer terug in het open opvangcentrum durft Rani niet meer te gaan slapen. Ze droomt over de politie die haar komt arresteren. Ze is moe en radeloos, heeft psychosomatische klachten en denkt aan zelfmoord.

Besluit

Het verblijf van kinderen in een gesloten centrum betekent een breuk in de veiligheid waar zij nood aan hebben, heeft een negatieve impact op hun ontwikkeling en vergroot de kans op het ontwikkelen van psychosociale, psychologische en emotionele problemen. Deze impact blijft duren en verdwijnt niet bij vrijlating van de kinderen. De gevolgen van detentie zijn rechtstreeks te herleiden tot het inschrijven van deze gebeurtenis in hun reeds verbrokkelde levensgeschiedenis. De meest beschadigde kinderen zouden de meeste en beste zorgen moeten krijgen... dit is hier zeker niet het geval.

Referentie

- ◆ SumResearch, 2007, Studie naar alternatieven voor de vasthouding van gezinnen met kinderen in gesloten centra

Kinderen zonder status zijn nog geen kinderen zonder statuut¹

Ankie Vandekerckhove en Leen Ackaert – Kinderrechtencommissariaat

Het is een eeuwenoude realiteit dat mensen vluchten en over de landsgrenzen trekken. Politieke, religieuze, ecologische, economische, demografische, raciale factoren, oorlog en geweld brengen mensen ertoe om naar betere oorden te trekken. Bij deze mensen horen ook kinderen. Ze komen in België aan met hun ouders, familie, broer of zus of zijn alleen. Eenmaal in België worden ze 'kinderen in procedure', 'kinderen zonder papieren', 'Dublin kinderen', 'kinderen in gesloten centra', 'gerepatrieerde kinderen', ... genoemd. Dat ze eerst en vooral kinderen zijn, wordt al snel uit het oog verloren.

Vermoedelijk leven in België duizenden kinderen die uit hun land gevlucht zijn. Ze leven in grote onzekerheid en met vele problemen. Hun situatie is dikwijls schrijnend, en botst met internationale normen, zoals het Kinderrechtenverdrag. Kinderen zonder status zijn nog geen kinderen zonder statuut.

Wat vertellen kinderen aan de Kinderrechtencommissaris?

Het Kinderrechtencommissariaat komt op voor de rechten van, bij voorkeur, alle kinderen. Via kinderrechtencampagnes proberen we de samenleving te sensibiliseren. In onze adviezen wijzen we telkens op de rechten van kinderen in tal van beleidscontexten en onze ombudsdienst helpt individuele kinderen en volwassenen met klachten over kinderrechtenschendingen.

¹ WILLEMS, J., "Kinderen zonder status zijn nog geen kinderen zonder statuut" in BRAAT, K., *Ik ben er wel, maar ze zien me niet*, Amsterdam, Defence for Children International Nederland, 2004, p.3.

Het voorbije jaar nam het aantal ombudsmeldingen over het penibele lot van kinderen in een asielcontext toe. Vooral volwassenen rondom deze kinderen, zoals voogden, schooldirecteurs, leerkrachten en buurtcomités, of vzw's die zich om deze kinderen bekommeren, contacteren ons.

We worden het meest gecontacteerd wanneer de uitwijzing dreigt. Mensen begrijpen niet waarom ze na zoveel jaar België moeten verlaten. Tal van kinderen hebben vrienden, gaan dagelijks naar school, wonen graag in hun vertrouwde buurt en toch worden ze uitgewezen. Ook directies en leerkrachten contacteren ons wanneer de uitwijzing van hun leerling dreigt.

'Ik word geconfronteerd met een uitwijzing. In onze school zitten twee Kosovaarse broers. Samen met hun ouders zijn ze het land gevlucht. Ze komen al 6 jaar naar mijn school en zitten nu in het vijfde leerjaar. Vandaag vertelde de vader dat hun verzoek om in ons land te blijven onontvankelijk is en dat ze het land moeten verlaten. Het hele schoolteam is heel bezorgd om hun toekomst.'

Kinderen die reeds in een gesloten centrum zitten, kunnen ons heel moeilijk contacteren. Derden die zich over het lot van opgesloten kinderen en volwassenen ontfermen, contacteren ons in hun plaats. Een regelmatige bezoeker en een 11-jarig meisje melden ons bijvoorbeeld:

'Een moeder en haar 2-jarig dochtertje verblijven in een gesloten centrum. Alle lichten gaan om 23 uur uit. Ook die van hun cel. Haar kind slaat geregeld in paniek. Voor de moeder is het zo goed als onmogelijk om haar kind te troosten. De vensters kunnen niet zo maar open. Dit moet vooraf aan de directie worden aangevraagd. De moeder kan niet tegemoetkomen aan de noden van haar kind.'

'Ik wil terug naar school. Ik zit al enkele weken hier opgesloten. Ik ga in hongerstaking want ze moeten me vrij laten. Ik moet terug naar school gaan.'

Naast deze meldingen, krijgen we ook vragen over regularisatie en meldingen van niet-begeleide minderjarigen. Deze minderjarigen beschikken vaak niet over de nodige documenten om een asielstatuut te kunnen aanvragen. Ook andere aspecten van de asielwetgeving, bijvoorbeeld de consequenties van het Dublin-akkoord, zijn nefast voor hen.

'De twee niet-begeleide minderjarigen, van wie ik voogd ben, zijn via Griekenland naar België gevlucht. Ze zijn nu 6 maanden in België. Door het Dublin-akkoord moeten ze nu terug naar Griekenland. Mijn niet-begeleide minderjarigen zeggen dat ze in Griekenland papieren hebben getekend omdat ze moesten. Ze wisten niet wat ze tekenden. Niemand heeft het hen uitgelegd. Mijn niet-begeleide minderjarigen zeggen dat de opvang in Griekenland vreselijk is. Toch worden ze teruggestuurd omdat ze daar, zonder dat ze het wisten, hun asielaanvraag hebben ondertekend.'

Herhaaldelijk probeert het Kinderrechtencommissariaat het gebrek aan respect voor de rechten van deze kinderen aan te kaarten. Via de media en memoranda aan de beleidsmakers kaarten we hun kinderrechtenschendingen aan. Sinds kort hebben we de maatschappelijke en juridische knelpunten met standpunten en aanbevelingen in een dossier: 'Heen & retour. Kinderrechten op de vlucht'² geïnventariseerd. Het dossier belicht zowel de papierenstrijd als de toegang – of het gebrek er aan – tot opvang en onderwijs en de opsluiting van kinderen.

Op 21 juni 2007 organiseerde de Kinderrechtencoalitie het Open Forum 'Kinderen en detentie'. Samen met andere organisaties stelde het Kinderrechtencommissariaat de detentie van kinderen in de gesloten centra aan de kaak.

Opsluiting onder druk

Al geruime tijd staat de opsluiting van kinderen in afwachting van hun (toegang of) verwijdering van het grondgebied onder druk. Tal van mensen en organisaties proberen met verschillende middelen die opsluiting een halt toe te roepen.

In de loop van 2005 en 2006 werden in het federaal parlement diverse voorstellen en resoluties ingediend.³ Sommige voorstellen vragen om een resoluut verbod op opsluiting van minderjarigen in gesloten centra. Andere voorstellen gingen minder ver.

In december 2005 veroordeelde UNHCR de opsluiting van kinderen binnen het asiel- en migratiebeleid en stelde dat detentie van kinderen ten allen tijde moet vermeden worden. België moet dringend alternatieven uitwerken.⁴ In 2007 herhaalde UNHCR dezelfde oproep. Gezien 'het lijden dat het veroorzaakt' moet het stop gezet worden.⁵

In februari 2006 organiseerde een groep wetenschappers en ngo's een petitie tegen het stijgende aantal kinderen dat wordt opgesloten.⁶

² KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Heen & retour. Kinderrechten op de vlucht*, 2007, zie: www.kinderrechten.be.

³ Wetsvoorstel tot wijziging van de Vreemdelingenwet van 15 december 1980 wat de mogelijkheid betreft om gezinnen met minderjarige kinderen op een welbepaalde plaats vast te houden, *Parl. St. Kamer* 2004-2005, nr. 2156. Voorstel van resolutie betreffende de vasthouding van kinderen en hun familie, *Parl. St. Kamer* 2005-2006, nr. 2222/1. Voorstel van resolutie betreffende het verbod op het opsluiten van minderjarige vreemdelingen in gesloten centra, *Parl. St. Kamer* 2005-2006, nr. 2269/1. Wetsvoorstel tot instelling van een verbod op het vasthouden van minderjarigen in gesloten centra, *Parl. St. Kamer* 2005-2006, nr. 2425/1. Voorstel van resolutie betreffende het opsluiten van kinderen in gesloten centra, *Parl. St. Senaat* 2005-2006, nr. 3-1770/1. Mondelinge vraag over het opsluiten van kinderen in gesloten centra, *Hand. Senaat* 27 april 2006. Ook in de Kamer werden diverse mondelinge vragen gesteld over de opsluiting van kinderen in gesloten centra, zie: www.dekamer.be.

In april 2006 bezocht de algemeen afgevaardigde van de Franse Gemeenschap voor de Rechten van het Kind, Claude Lelièvre, het gesloten centrum in Vottem.

Op 22 april 2006, en opnieuw op 15 april 2007, riep de Beweging voor Kinderen Zonder Papieren⁷ op tot een protestmanifestatie aan het gesloten centrum in Merksplas.⁸

Op 20 juni 2006, Wereldvluchtelingendag, werden 17.000 handtekeningen aan minister Dewael overhandigd. Een breed front van organisaties, kinderpsychiaters, -psychologen en anderen klaagden de opsluiting aan en vroegen dat er een onafhankelijk onderzoek komt naar mogelijke alternatieven voor opsluiting.⁹

Op 21 december 2006 hebben CIRE, DEI, LDH,¹⁰ e.a. een strafprocedure ingeleid tegen de Belgische staat. Als burgerlijke partij klagen ze de onwettige vrijheidsberoving van minderjarige vreemdelingen aan. Op 29 juni 2007 hebben ze hun zaak gepleit.

Op 28 mei 2007 werd in Brugge de single 'Tiko' voorgesteld.¹¹ Tiko is een 14-jarig meisje uit Georgië dat hier al vele jaren leeft. In december 2006 werd ze voor enkele weken opgesloten in centrum 127bis.

Op 29 juni 2007 schreef de Beweging voor Kinderen Zonder Papieren een open brief aan de minister.¹² Samen met andere organisaties vraagt ze om de onmiddellijke stopzetting van de opsluiting van gezinnen, zeker nu de kans om opgepakt te worden met het einde van het schooljaar weer toeneemt.

⁴ Persbriefing (december 2005) van UNHCR te Brussel over detentie van kinderen. UNHCR vraagt dat alternatieven voor detentie worden gezocht en vermeldt dat bijvoorbeeld kan gedacht worden aan onderbrenging in een niet-gesloten locatie met een frequente meldingsplicht, elektronische 'tagging'.

⁵ UNHCR, *Nota aan de politieke partijen betreffende de bescherming van vluchtelingen, personen die de subsidiaire beschermingsstatus genieten en staatlozen in België*, Brussel, 30 maart 2007, aanbeveling 6.

⁶ DAL, F., HAYEZ, J., DE GRUYSE, P. en MAWET, F., *Wij zeggen "neen" tegen de opsluiting van kinderen*, 20 februari 2006.

⁷ Zie: www.kinderenzonderpapieren.be.

⁸ Het Kinderrechtencommissariaat nam deel aan deze acties.

⁹ DE BEWEGING VOOR KINDEREN ZONDER PAPIEREN, *Nieuwsbrief*, 3, 2006.

¹⁰ Coördination et Initiatives pour et avec les Réfugiés et Etrangers (CIRE), Défense des Enfants – International (DEI), Ligue des Droits de l'Homme (LDH), zie: www.liguedh.be/medias/631_PLAINTE_MINEURS_ENFERMES.pdf.

¹¹ Zie: www.youtube.com/127bis en de vele verwijzingen in de media na de persvoorstelling op 28 mei, zie: www.vrtnieuws.net/cm/vrtnieuws.net/help/Zoeken?action=search&queryT ext=tiko&btnZoek.x=18&btnZoek.y=11 en De Morgen, 30 juni, 2007.

¹² De Morgen, 29 juni, 2007.

Ook in onze buurlanden is er fel protest tegen de opsluiting van kinderen. In Groot-Brittannië is er de 'No place for a child' coalitie, in Nederland is er de 'Geen kind in de cel' actie, in Frankrijk is er de 'Assez d'humiliation' website, ... Naar aanleiding van een voorstel voor een EU-richtlijn over de terugkeer van illegalen¹³ hebben al deze organisaties zich verenigd. Ze protesteren o.a. tegen artikel 15 van het voorstel dat 'vreemdelingenbewaring' van kinderen en NBM nog steeds toelaat.¹⁴

Reacties van de overheid

Intussen werd beslist om NBM zonder papieren, die via de luchthaven arriveren, niet langer in gesloten centra op te vangen.¹⁵

Tijdens de bespreking van de asielhervorming in de Kamer ging de minister positief in op de vraag naar een onderzoek over alternatieven voor de opsluiting van kinderen met hun ouder(s).¹⁶ Eind 2006 kreeg een onderzoeksbureau die onderzoeksoopdracht toegekend. In samenspraak met de Dienst Vreemdelingen Zaken en de minister interviewde het bureau tal van organisaties over alternatieven voor de vasthouding van gezinnen in gesloten centra.¹⁷ De studie stelt dat de overheid alles in het werk moet zetten om de opsluiting van kinderen te vermijden. 'Kinderen opsluiten omwille van het illegaal verblijf van hun ouders is buiten proportie en nefast voor hun ontwikkeling. Zowel vanuit het oogpunt van de rechten van het kind als vanuit het welzijn van het kind is het onaanvaardbaar'.¹⁸ Een werkelijk alternatief voor de opsluiting geeft het onderzoeksbureau niet. Wel beveelt het andere acties aan. Zo moet de overheid een groot debat over migratie opstarten. Elk gezin moet een persoonlijke coach krijgen. Deze coach begeleidt het gezin gedurende het volledige asieltraject. De asielprocedure

¹³ Voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad, ingediend door de Commissie, over gemeenschappelijke normen en procedures in de lidstaten voor de terugkeer van onderdanen van derde landen die illegaal op hun grondgebied verblijven, 2005/0167 (COD).

¹⁴ Zie: www.nominorsindetention.org.

¹⁵ Niet-begeleide minderjarigen die zich aan de grens aanmelden zonder over de vereiste documenten te beschikken om het grondgebied te betreden, werden in een gesloten centrum geplaatst tot DVZ een beslissing over hun uitzetting of hun toelating nam. Dat kon meerdere weken duren. Art. 41 van de nieuwe opvangwet stelt dat de opvang van niet-begeleide minderjarigen, die zonder papieren aan de grens toekomen, voortaan in een OOC gebeurt, B.S. 7 mei 2007.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld: *Parl. St.*, Kamer 2006-2007, nr. 1074.

¹⁷ Ook het Kinderrechtencommissariaat werd door SumResearch geïnterviewd.

¹⁸ SUMRESEARCH, *Studie naar alternatieven voor de vasthouding van gezinnen met kinderen in gesloten centra*, Brussel, Sumresearch, 2007, p. 19 en 39. Zie: www.sums.be.

van gezinnen mag maar 1 jaar duren en moet transparant zijn. Er moet een eenmalige regularisatie komen. Gezinnen die hier minimum 2 jaar leven, of niet repatrieerbaar zijn, moeten voor de eenmalige regularisatie in aanmerking komen. Regularisatie omwille van humanitaire redenen moet ook criteria als bijzondere band met België, verblijfsduur, psycho-medische redenen, slachtoffer van mensenhandel,.... in overweging nemen. Per soort vreemdeling moet er een aangepast en stapsgewijs terugkeertraject komen.¹⁹

Op 25 april 2007 werd de studie in de Commissie Binnenlandse zaken alleen maar toegelicht. Beloftes werden niet gemaakt.

Net als de meeste Europese overheden²⁰ prefereert de minister de vrijwillige terugkeer boven de gedwongen terugkeer. De nieuwe opvangwet en een persbericht van de minister²¹ maken duidelijk dat de minister de 'vrijwillige' terugkeer vanaf de eerste tot de laatste dag op het Belgisch grondgebied wil promoten.²²

Als reactie op de vele protestacties en kritieken, maakte de minister op 29 november 2006 zijn eerste plannen voor de gesloten centra bekend. Een stopzetting van de detentie is er nog steeds niet bij. Wel zou er een nieuw centrum komen ter vervanging van transitcentrum 127 en 1,7 miljoen € zou vrijgemaakt worden om leerkrachten en pedagogen en opvoeders aan te werven.²³

Principieel uitgangspunt van het Kinderrechtencommissariaat

Wanneer een staat kinderen van hun vrijheid berooft dan moet het beantwoorden aan een aantal voorwaarden wil men de rechten van het kind respecteren. Zo moet

¹⁹ Gezinnen die onder het Dublin-akkoord vallen, moeten in combinatie met een meldingsplicht / borgstelling in een open centrum kunnen blijven. Uitgeprocedeerde gezinnen moeten, i.p.v. 5 dagen, 3 tot 6 maanden krijgen om zelfstandig en onder begeleiding terug te keren. Met meldingsplicht moeten ze op hun vast adres kunnen blijven. Gezinnen die nooit asiel hebben aangevraagd moeten een coach krijgen. De coach gaat met het gezin op zoek naar een duidelijke en legale aanpak van hun situatie.

²⁰ IOM, *Compilation of Best Practices in Return Management in Selected EU Countries and Romania*, 2005, p. 16.

²¹ Persdienst van de Vice-premier en minister van Binnenlandse zaken, *Minister Dewael verduidelijkt nieuwe verwezenlijkingen op het vlak van het verwijderingsbeleid en de omzetting van de aanbevelingen van de Commissie Vermeersch*, Brussel, 19 juni 2006.

²² Op zich is dit wel zeer eigenaardig: mensen hebben het recht asiel aan te vragen en nog voor ze deze procedure afronden, wordt hen al voorgesteld om terug te keren.

²³ De Morgen, 30 november 2006. De Standaard, 30 november. Het Laatste Nieuws, 1 december 2006. Vraag is of deze plannen na de verkiezingen van juni 2007 ook zullen uitgevoerd worden.

de vrijheidsberoving wettelijk – en dus niet willekeurig – zijn, moet het uitzonderlijk zijn, zo kort mogelijk duren en door een onafhankelijke instantie toetsbaar zijn (artikel 37 IVRK).

Doorheen de jaren heeft de vrijheidsberoving zijn ‘uitzonderlijke’ status verloren. Er zijn niet alleen steeds meer gesloten centra bijgekomen, ook stijgt sinds het ontstaan van deze praktijk het aantal plaatsen voor gezinnen en het aantal opgesloten kinderen.²⁴ Oorspronkelijk beperkte de opsluiting van begeleide en niet-begeleide kinderen zich tot transitcentrum 127. Nu zitten er ook begeleide kinderen in centrum 127bis en Merkplas.²⁵ Sommigen spreken in deze context van een ‘banalisering’ van de vrijheidsberoving (zie Liesbeth van Hoorick, Vluchtelingenwerk op het Open Forum ‘Kinderen en detentie’ van 21.06.07). In vergelijking met de heersende standaarden in democratische rechtsstaten wordt relatief onzorgvuldig met opsluiting omgegaan: de beslissing wordt door een administratie genomen i.p.v. door een rechter en de rechterlijke toetsing van deze opsluitingmaatregel is eerder uitzondering dan regel.

De jaarverslagen van de gesloten centra geven voor 2002 t.e.m. 2005 resp. volgende aantallen: 63, 75, 45 en 24 NBM en resp.: 531, 181, 197 en 664 kinderen met hun ouder(s). In 2006 zaten 206 kinderen met hun ouder(s) in Merksplas opgesloten.

Over het exacte aantal opgesloten kinderen en hun detentieduur bestaat er onduidelijkheid. Elk jaarverslag van de gesloten centra vermeldt het gemiddelde, en sinds kort ook de minimum en maximum detentieduur in het eigen centrum. Info over de individuele detentieduur, ongeacht de locatie(s) of het aantal mislukte uitwijzingspogingen, bestaat niet. Mensen worden van het ene naar het andere gesloten centrum getransporteerd. Eenmaal getransporteerd begint de telling opnieuw. De verwarring rond het aantal opgesloten kinderen hangt samen met hun leeftijd. Het jaarverslag van transitcentrum 127 geeft een gedetailleerd overzicht van alle NBM. 66 NBM zeggen dat ze jonger dan 18 jaar zijn. Van deze kinderen worden er slechts 24 als NBM erkend. Hun botscan wees uit dat ze jonger dan ‘17’ jaar zijn.²⁶

²⁴ Tussen 1999 en 2001 is er even een moratorium ingelast op deze praktijk naar aanleiding van een beslissing door een rechtbank. AIDE AUX PERSONNES DEPLACÉES, CARITAS INTERNATIONAL BELGIË, CIRE, JESUIT REFUGEE SERVICE BELGIUM, LIGUE DES DROITS DE L’HOMME ASBL, MRAX, POINT D’APPUI, PROTESTANTS SOCIAAL CENTRUM, SOCIALE DIENST SOCIALISTISCHE SOLIDARITEIT, VLUCHTELINGENWERK VLAANDEREN, *De situatie in de gesloten centra voor vreemdelingen*, Brussel, 2006, p. 18.

²⁵ Vottem sloot voor een tijdje begeleide kinderen op, maar door protest werd deze praktijk stopgezet. AIDE AUX PERSONNES DÉPLACÉES, CARITAS INTERNATIONAL BELGIË, CIRE, JESUIT REFUGEE SERVICE BELGIUM, LIGUE DES DROITS DE L’HOMME ASBL, MRAX, POINT D’APPUI, PROTESTANTS SOCIAAL CENTRUM, SOCIALE DIENST SOCIALISTISCHE SOLIDARITEIT, VLUCHTELINGENWERK VLAANDEREN, *o.c.*, p. 9.

²⁶ GOETHALS, R., *Jaarverslag 2005*, Brussel, Transitcentrum 127 en INAD, 2006, p. 15-17.

Principieel verzet het Kinderrechtencommissariaat zich ondubbelzinnig tegen deze praktijk van opsluiting van minderjarigen omdat het strijdig is met het IVRK.²⁷ Ook al houdt artikel 37 van het IVRK geen absoluut verbod in op detentie, deze vorm van opsluiting is wel degelijk strijdig met het belang van deze kinderen. De overheid be-rokkent deze kinderen schade. Dit is onaanvaardbaar en druist in tegen de belangen van de minderjarigen (artikel 3 IVRK). De opsluiting op zich is een vorm van wrede en onmenselijke behandeling waartegen deze kinderen zouden moeten beschermd worden door de overheid (artikel 19 IVRK). Het is fundamenteel fout om de kinderen te laten opdraaien voor de 'keuzes' en beslissingen van hun ouders. Het 'illegaal' zijn van de ouders wordt door de overheid gepareerd met even bedenkelijke praktijken naar de kinderen toe. Een inspanning, qua omkadering en infrastructuur, om de leefsituatie van kinderen in detentie te verbeteren, is hier geen optie. Ook dan worden trauma's en psychische schade zeker niet uitgesloten.

Meerdere onderzoeken wezen intussen uit hoe nefast deze opsluiting inwerkt op de ontwikkeling van minderjarigen. Ze vertonen psychiatrische stoornissen, hun fysiek en geestelijk welzijn wordt ernstig aangetast. De drukkende onzekerheid van wat er hen staat te gebeuren, zorgt voor ontoelaatbare stress. Diverse experts klasseren dit onder de noemer van psychisch geweld. Om zich ten volle te kunnen ontwikkelen, hebben kinderen nood aan een goede ouder-kind relatie.²⁸ De opsluiting verstoort deze relatie.²⁹ De responsiviteit van de ouders vermindert. De kans op intrafamiliaal conflict neemt toe. Kinderen zijn door de opsluiting ge(re)traumatiseerd.³⁰ Hun neurobiologische, psy-

²⁷ Zie ook de opmerkingen van Prof. Dr. J. E. Doek, voormalig voorzitter van het Comité voor de Rechten van het Kind, in JACOBS, P. en KNAPEN, M., "Zestien- en zeventienjarigen in vreemdelingenbewaring: tussen wal en schip?!", *F.J.R.*, jg. 29, mei, 2007, p. 108 en het oordeel van het Joint Committee on Human Rights of the House of Commons and Lords dat de opsluiting van kinderen met het oog op immigratiecontrole onverzoenbaar is met het recht van kinderen op persoonlijke vrijheid, zie: www.publications.parliament.uk/pa/jt200607/jtselect/jtrights/81/8102.htm.

²⁸ RUTTER, M., (2002), Nature, nurture and development: from evangelism through science towards policy and practice, *Child Development*, 2002, 73, p. 1-21.

²⁹ MARES, S., NEWMAN, L., DUDLEY, M. en GALE, F., "Seeking refuge, losing hope: parents and children in immigration detention", *Australasian Psychiatry*, 2002, 10, p. 91-96. STEEL, Z., MOMARTIN, S., BATEMAN, C., HAFSHEJANI, A., SILOVE, D., EVERSON, N., ROY, K., DUDLEY, M., BLICK, B. en MARES, S., "Psychiatric status of asylum seeker families held for a protracted period in a remote detention centre in Australia", *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 2004, 28, p. 103-105.

³⁰ ICHIKAWA, M., NAKAHARA, S. en WAKAI, S., "Effect of post-migration detention on mental health among Afghan asylum seekers in Japan", *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 2006, 40, p. 341-346. MONTGOMERY, E. en FOLDSPANG, A., "Seeking asylum in Denmark: refugee children's mental health and exposure to violence", *European Journal of Public Health*, 2005, 15, p. 233-237. STEEL, Z., SILOVE, D., BROOKS, R., MOMARTIN, S., ALZUHAIIRI, B. en SUSLIJK, I., "Impact of immigration detention and temporary protection on the mental health of refugees", *British Journal of Psychiatry*, 2006, 188, p. 58-64. THOMPSON, M. en MCGORRY, P., "Maribyrnong Detention Centre Tamil Survey" in SILOVE, D. en STEEL, Z. (eds.), *The mental health and well-being of on-shore asylum seekers in Australia*, Sydney, University of New South Wales, Psychiatry Research & Teaching Unit, 1998, p. 27-31.

chologische en sociale ontwikkeling komt volledig in het gedrang. Opgesloten kinderen kampen met ernstige gedrags- en emotionele problemen.³¹ De opsluiting intensiveert de impact van eerder opgelopen trauma's en psychiatrische problemen.³² Hoe langer de opsluiting duurt, hoe sterker deze problemen doorwegen.³³

Gezien deze opsluiting op zich een psychische mishandeling van minderjarigen is, blijft een loutere aanpassing van de structuur en het regime in deze centra een ontoelaatbaar en onbevredigend antwoord. De overheid dient naar echte oplossingen en alternatieven te zoeken. Op structureel niveau dient gegarandeerd te worden dat minderjarigen, begeleid of niet, niet langer opgesloten worden.

Aanbevelingen van het Kinderrechtencommissariaat

Gezien het belang van de kinderen in deze dermate geschonden wordt, gaat de eis van het Kinderrechtencommissariaat verder dan het louter verbeteren van de omkadering en infrastructuur in de gesloten centra. Samen met vele anderen eist het Kinderrechtencommissariaat een stopzetting van deze vorm van detentie van minderjarigen zonder papieren.

De overheid moet wel degelijk een asiel- en dus ook een uitwijzingsbeleid kunnen voeren, maar dit kan niet langer zonder alternatieven voor de opsluiting van minderjarigen.

Ook het terugkeerbeleid moet geëvalueerd worden. Bij de beslissing tot uitwijzing moet rekening gehouden worden met het verhaal en de schoolloopbaan van kinderen.

³¹ SULTAN, A. en O'SULLIVAN, K., "Psychological disturbances in asylum seekers held in long-term detention: a participant-observer account", *The Medical Journal of Australia*, 2001, 175, p. 593-596. MARES, S., NEWMAN, L., DUDLEY, M. en GALE, F., "Seeking refuge, losing hope: parents and children in immigration detention", *Australasian Psychiatry*, 2002, 10, p. 91-96.

³² LOFF, B., "Detention of asylum seekers in Australia", *The Lancet*, 2002, 359, p. 792-793. POURGOURIDES, C., SASHIDHARAN, S. en BRACKEN, P., *A second exile: the mental health implications of detention of asylum seekers in the United Kingdom*, Birmingham, North Birmingham Mental Health, NHS Trust, 1995. SILOVE, D., STEEL, Z. en Watters, C., "Policies of deterrence and the mental health of asylum seekers in Western countries", *The Journal of the American Medical Association*, 2000, 284, p. 604-611. STEEL, Z. en SILOVE, D., "The mental health implications of detaining asylum seekers", *The Medical Journal of Australia*, 2001, 175, p. 596-599. STEEL, Z., SILOVE, D., BROOKS, R., MOMARTIN, S., ALZUHAIIRI, B. en SUSLJIK, I., "Impact of immigration detention and temporary protection on the mental health of refugees", *British Journal of Psychiatry*, 2006, 188, p. 58-64. SULTAN, A. en O'SULLIVAN, K., "Psychological disturbances in asylum seekers held in long-term detention: a participant-observer account", *The Medical Journal of Australia*, 2001, 175, p. 593-596.

³³ KELLER, A.S., ROSENFELD, B., TRINH-SHEVRIN, C., MESERVE, C., SACHS, E., LEVISS, J.A., SINGER, E., SMITH, H., WILKINSON, J., KIM, G., ALLDEN, K. en FORD, D., "Mental health of detained asylum seekers", *The Lancet*, 2003, 362, p. 1721-1723. STEEL, Z., SILOVE, D., BROOKS, R., MOMARTIN, S., ALZUHAIIRI, B. en SUSLJIK, I., "Impact of immigration detention and temporary protection on the mental health of refugees", *British Journal of Psychiatry*, 2006, 188, p. 58-64.

Ouders achter tralies: mogelijkheden tot ondersteuning van het ouder-kind contact

Tina Demeersman – Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

Een verblijf in de gevangenis brengt niet alleen voor de gedetineerde zelf heel wat vragen en problemen met zich mee. De directe sociale omgeving van de gedetineerde staat mee onder druk en ook de kinderen van gedetineerden betalen mee de rekening.

Dat een gevangenisstraf ook voor de ouder-kind relatie zeer grote gevolgen heeft werd lang niet gezien. Met het onderzoeksrapport 'Als je ouder in de gevangenis zit ... hoe dichtbij blijven' werd dit thema 10 jaar geleden voor het eerst onder de aandacht gebracht. Vandaag wordt aan het belang hiervan niet meer getwijfeld: investeren in de affectieve relatie tussen gedetineerde ouder en kind is voor zowel de gedetineerde als voor het kind van fundamenteel belang.

Maar hoe wordt daar momenteel werk van gemaakt? Deze bijdrage zet actuele beleidslijnen en ontwikkelde praktijken op een rijtje.

1. Ouders achter tralies

Op 1 maart 2007 telde het Belgische gevangeniswezen 10.008 gedetineerden, verspreid over 32 gevangenissen. Het aandeel vrouwelijke gedetineerden schommelt jaarlijks tussen 4 en 5%. Gezien het verloop in de gevangenissen ligt het aantal personen dat op jaarbasis in een gevangenis wordt opgesloten natuurlijk hoger: in 2006 vonden er 16.740 opsluitingen plaats.¹

Een opsluiting in de gevangenis heeft uiteraard heel wat gevolgen voor de gedetineerde zelf. De essentie van de gevangenisstraf is de beperking van vrijheid in komen en gaan

¹ Justitie in cijfers 2007, publicatie van de Federale Overheidsdienst Justitie.

en vrije deelname aan de samenleving. Maar een vrijheidsberoving betekent veel meer dan dat. Als gedetineerde word je letterlijk afgesneden van je familiale, sociale en professionele leven en in een systeem van totale afhankelijkheid geplaatst. Wie in de gevangenis zit wordt gereduceerd tot gedetineerde. Alle sociale rollen die men inneemt en die samen uitmaken wie men als individu is – partner, ouder, vriend, buur, werknemer... – worden op een laag pitje gezet.

Profielonderzoek geeft aan dat ongeveer de helft van alle mannelijke gedetineerden vader is². Bij de vrouwen achter tralies zou het aandeel moeders nog groter zijn. Op dit moment verblijven er in België dus een 5.000-tal vaders en enkele honderden moeders in de gevangenis.

Voor gedetineerden is het afscheid nemen van naasten één van de pijnlijkste aspecten van het gedetineerd-zijn. Afgesloten worden van kinderen en gezinsleven is voor velen erg zwaar te dragen. Gedetineerde ouders kampen met heel wat specifieke vragen en problemen: hoe kan je met beperkte mogelijkheden tijdens de detentie toch betrokken en voor de kinderen beschikbaar en dichtbij blijven? Hoe omgaan met het gemis? Wat met het gevoel te falen als opvoeder en schaamtegevoelens ten aanzien van je kinderen? Hoe het gesprek met je kinderen aanknopen over het waarom van je verblijf in de gevangenis? Hoe geschonden vertrouwen herstellen? Hoe ook bij een gebroken partnerrelatie contact behouden met de kinderen? Je gezin vindt een nieuw evenwicht, hoe hierin een plaats behouden? ...

2. Als een ouder in de gevangenis zit, zit het kind mee op de blaren

Maar niet enkel de gedetineerde ouder lijdt onder deze situatie. Ook de kinderen betalen de rekening. De psychosociale situatie van kinderen met een gedetineerde ouder blijkt zeer complex, stressvol en verwarrend. Het kind wordt niet alleen geraakt door de detentie op zich, maar ook door de effecten die de detentie heeft op het gezin en op hun persoonlijke situatie³.

Er zijn geen cijfers voorhanden over het aantal kinderen waarvan mama of papa gedetineerd is. Maar rekening houdend met voorgaande cijfers en broertjes en zusjes van eenzelfde gezin, loopt het aantal kinderen dat via mama of papa met de gevangenis geconfronteerd wordt per dag op tot meerdere duizenden.

² Lenaers, S. Van Haegendoren, M. & Valgaeren, E., *De gemeenschap achter tralies. Onderzoek naar de behoeften van gedetineerden aan maatschappelijke hulp- en dienstverlening*. SEIN, Limburgs Universitair Centrum, 2001.

³ Buyse, S., De Jaegher, K., Sauveur, M.H. & Meyvis, W., *Als je ouder in de gevangenis zit ... hoe dichtbij blijven*. Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1997.

Voor een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen zijn duurzame en stabiele affectieve relaties erg belangrijk. Kinderen putten immers veiligheid en rust uit de vertrouwde routine in hun gezin. Maar ten gevolge van een detentie moeten zij plots één van de ouders missen en blijkt de andere ouder tegelijkertijd vaak minder beschikbaar. Alle zorgen – het huishouden, het verzekeren van een inkomen, de opvoeding van de kinderen, ... – komen op de schouders van de overblijvende ouder terecht. De structuren binnen het gezin, het dagelijkse reilen en zeilen, rust en financiële zekerheid, de wijze waarop gecommuniceerd wordt, afspraken en gezagslijnen, worden verstoord. Deze veranderingen kunnen er toe leiden dat kinderen een deel van het veilige gevoel, het vertrouwen in een veilige thuishaven verliezen. Dit brengt twijfel en onzekerheid, en maakt hen kwetsbaar voor gevoelens van verlatenheid en voor de angst, onrust en spanning die hiermee gepaard gaat.

Een veel voorkomend mechanisme is dat kinderen zich schuldig voelen over problemen die zich voordoen in hun omgeving. Een klassiek voorbeeld hiervan is hoe kinderen zichzelf als oorzaak zien van een echtscheidingssituatie. Bij een detentiesituatie is dit niet anders: kinderen voelen zich vaak rechtstreeks verantwoordelijk of schuldig over de detentie – “papa is weggegaan omdat ik stout was” – of kampen met schuldgevoelens wanneer zij denken te weinig aandacht te geven aan de gedetineerde of aan de overblijvende ouder – “mijn mama huilt heel de tijd en ik kan haar niet troosten”⁴.

Vaak ook zijn ze erg verward over hun gevoelens ten aanzien van de gedetineerde ouder en kampen ze met loyaliteitsproblemen. De gevangenis is een erg beladen begrip – “daar zitten alle slechte mensen” – en wanneer vader of moeder daar terecht komt is dit erg verwarrend. Hoe het eigen verdriet over de afwezigheid verzoenen met het idee dat de ouder slecht geweest is en hiervoor gestraft wordt? Kinderen van gedetineerden kampen vaak met zo’n innerlijke dilemma’s; kan en mag ik papa nog graag zien na wat hij gedaan heeft? Wanneer zich problemen voordoen tussen beide ouders kunnen loyaliteitsconflicten – hoe als kind trouw blijven aan de beide ouders? – nog meer de kop opsteken.

Bij oudere kinderen kan detentie van een ouder ook leiden tot vragen en verwarring over de eigen persoon. Ze projecteren het probleem op zichzelf en gaan zich vragen stellen over de eigen persoon; “Ik ben de zoon of dochter van een gevangene. Wat ben ik waard? Ben ik zoals hij en ga ik dit later ook doen?”⁵.

⁴ Justitieel Welzijnswerk Antwerpen, *Mijn vader zit in de gevangenis – een boekje over hoe je kinderen daarop reageren*. Antwerpen, 1998.

⁵ Vandommele, M., *Het vaderschap in detentie. Een reflectie vanuit juridisch, pedagogisch en hulpverlenend perspectief*. Onuitgegeven afstudeerproject, Hogeschool Gent, Departement Sociaal-Agogisch Werk, academiejaar 2000-2001.

En dan is er natuurlijk de manier waarop de omgeving reageert op heel het gebeuren. Een verblijf in de gevangenis wordt sociaal afgekeurd en ook de kinderen van gedetineerden delen in de klappen. Kind zijn van een gedetineerde is een hardnekkig stigma. Heel wat kinderen durven niet over de situatie praten met anderen en dreigen in een isolement terecht te komen. Ze merken dat hun thuissituatie anders is dan die van andere kinderen en schaamtegevoelens hierover kunnen er toe leiden dat ze zich verder afsluiten van leeftijdsgenootjes.

Ook de wijze waarop de directe omgeving van het kind, vaak met de beste bedoelingen, op de situatie reageert kan moeilijkheden in de hand werken. Ouders proberen hun kinderen zo veel mogelijk problemen te besparen en tegen negatieve gevoelens te beschermen. Ook binnen het gezin blijkt dit onderwerp dan ook vaak taboe en wordt er weinig of niet over de detentie gesproken. Veel ouders kiezen er voor de detentie voor jonge kinderen geheim te houden: 'papa is op reis, hij moet een tijdje naar het ziekenhuis,...'. Maar dit werkt niet. Ook jonge kinderen hebben zeer snel in de gaten dat er iets mis is en geen of onjuiste informatie prikkelt hun fantasiewereld wat kan leiden tot veel ergere beelden dan de werkelijkheid. Wanneer kinderen wel op de hoogte zijn van de detentie blijkt de communicatie hierover in het gezin dikwijls zeer oppervlakkig. De detentie is bron van heel wat verwarrende gevoelens van angst, onzekerheid, onrust, spanning, schaamte, verdriet, boosheid, loyaliteitsconflicten, machteloosheid, isolatie,... Maar over deze gevoelens en over de vragen en twijfels waarmee kinderen worstelen wordt, zo blijkt, weinig gepraat. Wanneer kinderen meegetrokken worden in de taboesfeer – "papa zit in de gevangenis, maar dat is ons geheim" – betekent dit een nog zwaardere last op de schouders van het kind⁶.

Hoe kinderen zich in deze situatie handhaven is erg verschillend. Opvallend is dat kinderen zich over het algemeen op een bewonderenswaardige manier uit probleemsituaties weten te redden. Maar ook kinderen barsten als ze niet meer kunnen buigen. Dit kan zich uiten op tal van manieren zoals opstandig gedrag, teruggetrokkenheid, lichamelijke klachten, bedplassen, slaapproblemen, moeilijkheden op school,...

Het samenspel van verschillende factoren bepaalt of de risicosituatie waarin een kind zich naar aanleiding van de detentie bevindt tot een probleemsituatie wordt; de persoonlijke draagkracht van het kind, de mate waarin het kind met zijn gevoelens, vragen en twijfels gehoord en serieus genomen wordt, de kwaliteit van het contact tussen het kind en de gedetineerde ouder, de draagkracht van de overblijvende ouder en de hulpbronnen waarop deze zich kan beroepen, het al dan niet aanwezig zijn van een veilig en ondersteunend sociaal netwerk, ...

⁶ Buyse, S., De Jaegher, K., Sauveur, M.H. & Meyvis, W., *Als je ouder in de gevangenis zit ... hoe dichtbij blijven*. Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1997.

3. Penitentiair beleid inzake het in stand houden van de affectieve relatie tussen gedetineerden en hun kinderen

Eén van de meest pijnlijke aspecten van de vrijheidsberoving is de scheiding tussen de gedetineerde en de personen die hem dierbaar zijn. Nochtans houdt het recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven zoals bepaald in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens niet op aan de gevangenispoort.

De penitentiaire regelgeving vertaalt dit principe via een aantal contactmogelijkheden voor gedetineerden en hun naasten: contact via briefwisseling, telefonie en bezoek in de gevangenis. Met de goedkeuring van de 'Basiswet gevangeniswezen'⁷ worden deze klassieke contactmogelijkheden wettelijk verankerd en zijn deze niet langer gunsten maar een recht van elke gedetineerde. De contactmogelijkheden zijn instrumenten in handen van gedetineerden om het recht op een sociaal en gezinsleven invulling te geven.

Gedetineerde ouders en hun kinderen kunnen onbeperkt corresponderen zonder dat de inhoud ervan gelezen wordt door gevangenispersoneel. Enkel in welbepaalde situaties kan een brief, om redenen van orde of veiligheid, geopend worden.

Elke gedetineerde heeft het recht om, op eigen kosten, dagelijks te telefoneren. De duur van het gesprek wordt bepaald per gevangenis. Om redenen van orde en veiligheid kunnen telefoonnummers wel gecontroleerd, geregistreerd en bewaard worden. Gedetineerden kunnen enkel zelf bellen, niet opgebeld worden.

Gedetineerden hebben recht op minimaal drie bezoeken per week van minimum één uur. Deze bezoeken zijn gespreid over de week, waarvan minstens één op woensdagmiddag en één in het weekend. De Basiswet maakt onderscheid tussen 'bevoorrechte bezoekers' en anderen. Kinderen behoren tot de eerste groep, net als de wettelijk of feitelijk samenwonende partner, broers en zussen en ouders: voor hen is geen voorafgaande toelating van de gevangenisdirecteur nodig.

Er wordt eveneens gesteld dat het bezoek moet kunnen verlopen in omstandigheden die de banden met het affectieve milieu bevorderen of instandhouden en dit in het bijzonder wanneer het bezoeken van minderjarigen betreft. Maar meer wettelijke basis en houvast voor het behoud van de ouder-kind relatie tijdens detentie biedt de Basiswet niet.

Een ministerieel schrijven van 5 juli 2000⁸ zet wel een aantal specifieke lijnen uit met het oog op het behoud van de affectieve relatie tussen gedetineerden en hun kinderen.

⁷ Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005 (B.S. 1 februari 2005)

⁸ Ministeriële omzendbrief nr. 1715 van 5 juli 2000 m.b.t. de bescherming van de affectieve relaties van gedetineerden en hun omgeving

Zo dient in elke gevangenis elke maand minstens één activiteit georganiseerd te worden die specifiek tot doel heeft aandacht te besteden aan de relatie tussen gedetineerde ouders en hun kinderen. Het is te betreuren dat deze richtlijn niet in de Basiswet werd verankerd.

Uitgangsperrmissies en penitentiair verlof zijn eveneens instrumenten die gedetineerden kunnen inzetten om hun familiale leven tijdens een detentie, zij het buiten de gevangensmuren, te onderhouden. Ook de classificatie (plaatsing in een welbepaalde gevangenis) van gedetineerden en overplaatsing naar een andere gevangenis moet rekening houden met de familiale situatie van de betrokkene. Zo moeten familiebreuken door te grote afstanden tussen gevangenis en thuismilieu voorkomen worden.

De invulling van voorgaande rechten vormt een belangrijke basis om het contact tussen gedetineerden en hun kinderen vorm te geven.

4. Een ondersteunend aanbod voor ouders en kinderen in detentiecontext

Maar als gedetineerde blijf je hoe dan ook 'ouder op afstand'. Ouders én kinderen ondersteunen doorheen de detentie, zorg en aandacht voor de affectieve relatie tussen gedetineerde ouder en kind, is voor zowel ouder als kind van fundamenteel belang. De afgelopen jaren werden hiertoe verschillende initiatieven genomen. Enkele praktijken in beeld...

4.1. Werken aan het ouder-kind contact in de gevangenis

Op een enkele uitzondering na wordt vandaag in elke gevangenis een kindvriendelijk bezoekmoment georganiseerd⁹. De klassieke bezoekmogelijkheden in de gevangensissen – achter glas of aan tafel – zijn immers niet op kindermaat: stilzitten aan een tafeltje, de grote groep aanwezig in de bezoekzaal, de imponerende en kille omgeving, beperkte intimiteit en mogelijkheid tot lichamelijk contact, veel lawaai, niet aangepast aan de schooluren,... In een aantal gevangensissen is daarom één van de bestaande bezoekmomenten, meestal op woensdagnamiddag, exclusief gereserveerd voor gedetineerden en hun kinderen. In gevangensissen waar de infrastructuur dit toelaat wordt in een apart, bijkomend bezoekmoment voorzien. Omdat tijdens gezinsbezoeken vaak vooral het contact tussen het ouderpaar centraal staat wordt in enkele gevangensissen resoluut gekozen voor een exclusief bezoekmoment tussen gedetineerde ouder en kind.

⁹ Meer informatie over kinderbezoeken in gevangensissen via de diensten Justitieel Welzijnswerk. Contactgegevens: www.justitieelwelzijnswerk.be

In de meeste gevangenissen is de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in kindvriendelijke infrastructuur: een aparte bezoekruimte, speelhoek, verzorgingstafel, meubeltjes op kindermaat, speelgoed,... Maar een kinderbezoek vraagt meer dan enkel materiële aanpassingen. Ook de geboden zorg en omkadering zijn erg belangrijk: bewakend personeel met voeling voor kinderen en hulpverleners en vrijwilligers die ondersteuning bieden. Deze zorg is zeer belangrijk en is een fundamenteel deel van een kwalitatief kinderbezoek. Gedetineerden worden tijdens het bezoek actief aangesproken op hun ouderrol en worden indien gewenst ondersteund om deze rol op maat van het kind op te nemen. Begeleiders kunnen ondersteunen bij de verzorging van het kind, reiken spelmogelijkheden aan, springen bij wanneer contacten moeilijk lopen, helpen mee het ijs te breken, geven advies of tips,... Een goede voorbereiding van dit bezoek maar ook de mogelijkheid tot een gesprek achteraf zijn voor zowel ouders als kind erg belangrijk¹⁰. Een recent initiatief is het 'heen-en-weer-boekje', ontwikkeld door Justitieel Welzijnswerk Hasselt (CAW Sonar). Dit boekje wordt gebruikt tijdens het kinderbezoek om kinderen en ouders op een speelse en creatieve manier te stimuleren om, over de gevangensmuren heen, te communiceren en gevoelens naar elkaar te uiten.

Geregeld worden speciale kinderactiviteiten zoals knutselmomenten of jeugdtheater georganiseerd om deze bezoeken voor kinderen extra aangenaam te maken. En in verschillende gevangenissen blijft het hier niet bij. Steeds vaker worden speciale gelegenheden, de klassieke gezinsmomenten, aangegrepen om gezinsrelaties ook binnen de gevangenis een plaats te geven: een feestje op vaderdag, de sint die op bezoek komt,... Een voorloper op dit vlak is de gevangenis van Leuven Centraal waar gedetineerden de 'roefelzaal' kunnen gebruiken voor de organisatie van feestjes (communie, verjaardag,...) in eigen kring.

4.2. Ondersteunend materiaal voor ouders en opvoeders

In 'Mijn vader zit in de gevangenis – een boekje over hoe je kinderen daarop reageren'¹¹ vertelt Justitieel Welzijnswerk Antwerpen (CAW Metropool) op een erg bevattelijke manier meer over wat kinderen kunnen denken en voelen als hun papa of mama naar de gevangenis moet. Het boekje geeft advies en concrete tips aan ouders en opvoeders hoe hiermee om te gaan. Waarom reageren kinderen plots anders dan anders? Hoe met verwarring en verdriet omgaan? Wat kan je als ouder, thuis of in de gevangenis, doen?...

¹⁰ Vanderhoydonck K. & Groenendaels L., *Kinderen van gedetineerden*. Uit: Praktijkboek kwaliteitszorg in welzijnsvoorzieningen, Politeia – VVSG, Afl. 13 juli 2005, pag. 776-786.

¹¹ Justitieel Welzijnswerk Antwerpen, *Mijn vader zit in de gevangenis – een boekje over hoe je kinderen daarop reageren*. Antwerpen, 1998.

Een centrale vraag bij heel wat ouders is hoe zij de gevangenis met hun kind bespreekbaar kunnen maken. Hoe breng je dit thema aan, op het juiste moment en in een taal op maat van je kind?

De afgelopen jaren werden een aantal boekjes uitgegeven die ouders hierin kunnen bijstaan.

Het prentenboek 'Elsje bezoekt haar papa'¹², een uitgave van Justitieel Welzijnswerk Gent (CAW Artevelde) ontwikkeld in samenwerking met de gevangenis van Gent, vertelt het verhaal van een vijfjarige die een eerste bezoek brengt aan de gevangenis. Dit boekje, op maat van kinderen van 4 tot 10 jaar, wordt gebruikt om jonge kinderen voor te bereiden op een eerste bezoek in de gevangenis.

Het recent uitgegeven kinderboek 'Papa is weg'¹³, geschreven door Barbara Rottiers, brengt het verhaal van een negenjarige jongen wiens papa in de gevangenis zit, de gevoelens, vragen en twijfels waarmee hij worstelt. Het is in eerste instantie geschreven voor ouders, leerkrachten en opvoeders om hen te helpen dit thema met kinderen (10 tot 12 jaar) bespreekbaar te maken en het taboe dat hierop rust te doorbreken. Voor kinderen die in dezelfde situatie zitten geeft het taal aan hun eigen angsten en gevoelens waardoor deze voor hen beter begrijpbaar worden. Maar ook voor andere kinderen is dit boek zeer interessant: ieder zal er eigen situaties in herkennen en het helpt kinderen om een meer genuanceerd beeld over de gevangenis en haar inwoners te vormen.

4.3. Hoe vader of moeder blijven in de gevangenis?

Hoe kan ik vanuit de gevangenis mijn rol als vader of moeder blijven opnemen? Dit is een vraag waar heel wat gedetineerde ouders mee kampen.

Individuele begeleidingstrajecten die diensten Justitieel Welzijnswerk met gedetineerden uitbouwen zijn erop gericht hen te versterken in de verschillende sociale rollen die zij opnemen. Er worden handvaten aangereikt om welzijnproblemen waarmee zij geconfronteerd worden, reeds bestaand voor de detentie of ontstaan naar aanleiding van de detentie, aan te pakken. De vraag hoe ook tijdens de detentie de partner- en ouderrol op te nemen, de verbinding met de thuissituatie van de gedetineerde bewaren, herstellen of bevorderen, neemt hierin een prominente plaats.

In een aantal gevangnissen worden ook groepsprocessen rond deze thematiek opgestart.

¹² Justitieel Welzijnswerk Gent, *Elsje bezoekt haar papa – mijn eerste bezoek aan de gevangenis*. Schaubroeck nv, 1999.

¹³ Rottiers, B. & Van Lent, T., *Papa is weg*. Lannoo, 2006.

Vormingsinstelling De Rode Antraciet ontwikkelde hiertoe het vormingsprogramma 'Emoties bij kinderen', op maat van gedetineerden¹⁴. Tijdens deze vorming wordt gefocust op de beleving bij kinderen en op de emoties die naar aanleiding van de gevangenschap kunnen naar boven komen. Er wordt stilgestaan bij de emotionele en psychische ontwikkeling van kinderen en hoe hier als ouder mee om te gaan. Ook communicatie met je kinderen, hoe met hen spreken over de gevangenis, komt aan bod. Tijdens de vorming wordt vooral gewerkt met de persoonlijke ervaringen en vragen van de deelnemende gedetineerden.

In de gevangenis van Antwerpen loopt het 'Cocoon-project'¹⁵, een verzamelnaam voor verschillende activiteiten, gespreksgroepen en workshops die rond het ouder blijven in de gevangenis georganiseerd worden. Ouders maken ondermeer kennis met de werking van Kind en Gezin. Er worden gespreksgroepen over emoties bij kinderen en over opvoedingsstijlen georganiseerd. Via workshops worden speel- en verzorgingstechnieken bijgebracht en gedetineerden kunnen een cursus EHBO toegespitst op kinderen volgen. In een workshop 'sprookjes vertellen' worden verteltips gegeven en kunnen gedetineerden verhaaltjes voor hun kinderen op cassette inspreken. Op een aantal van deze activiteiten wordt ook de partner van de gedetineerde uitgenodigd.

Eigen aan voorgaande initiatieven is dat ze gestoeld zijn op samenwerking tussen de gevangenis en voorzieningen uit de vrije samenleving. Enerzijds een gevangenis die een humane detentie-invulling gestoeld op respect voor de individuele rechten van gedetineerden en hun omgeving vooropstelt. Anderzijds een samenleving die betrokken is op de gevangenis en haar hulpbronnen ook binnen de muren inzet. Deze brede gedragenheid is bepalend voor het succes, de kwaliteit en continuïteit van de geboden diensten. De ouder-kind relatie in de gevangenis meer en beter tot zijn recht laten komen vraagt verdere samenwerking in die richting. Justitie en gemeenschapsvoorzieningen dienen hiertoe de krachten te bundelen. Een aantal gevangenisinstellingen installeerde alvast een multidisciplinaire werkgroep¹⁶ om lijnen terzake uit te zetten en daadwerkelijk inspanningen te doen om de affectieve relatie tussen ouder en kind alle kansen en nodige ondersteuning te geven.

Maar ook op beleidsvlak moeten verdere stappen in die richting gezet. De Vlaamse overheid keurde reeds in 2000 het 'Strategisch plan voor hulp- en dienstverlening aan

¹⁴ Meer info over het vormingsaanbod van De Rode Antraciet via www.derodeantraciet.be

¹⁵ Onder coördinatie van de herstelconsulent van de gevangenis van Antwerpen

¹⁶ Werkgroep affectieve relaties, werkgroep kinderbeleid,... waarin penitentiair personeel (gevangenisdirectie, PSD, herstelconsulent, penitentiaire beambten) en samenlevingsvoorzieningen (welzijnsvoorzieningen, vormingswerk, beroepskrachten en vrijwilligers,...) expertise inzetten.

gedetineerden' goed. Met dit beleidsplan engageert de Vlaamse Gemeenschap zich om een kwalitatief aanbod aan hulp- en dienstverlening in de gevangenissen te organiseren, gelijkwaardig aan dat in de vrije samenleving. Samenwerking en afstemming met de federale overheid en gevangenisdiensten wordt hierbij vooropgesteld. Dit Vlaams strategisch plan bracht extra investeringen op het vlak van welzijn, onderwijs, arbeidstoeleiding, cultuur en sport in de gevangenissen met zich mee. Maar er is tot hertoe niet voorzien in specifieke aandacht, impulsen of initiatieven om de ouder-kindrelatie tijdens de detentie te ondersteunen. Nochtans beschikt de Vlaamse gemeenschap over een waaier aan mogelijkheden die op dit vlak ook ten behoeve van gedetineerden en hun kinderen zouden kunnen worden ingezet; er kan gekeken naar alle betrokken sectoren en organisaties die ook in het kader van de Integrale Jeugdbijstand en rol opnemen. Het verdient aanbeveling mogelijkheden terzake op beleidsniveau te verkennen opdat inspanningen op dit vlak kunnen uitgebouwd en op een meer structurele manier kunnen ingebed in de gevangenissen.

5. Een uitzonderlijke situatie: moeder en kind samen achter tralies

Het overgrote deel van de gedetineerde ouders moet daadwerkelijk afstand nemen van hun kinderen tijdens de detentie. Voor gedetineerde moeders met pasgeborenen, zuigelingen en kleine kinderen is de situatie mogelijk anders. Tot slot gaan we kort in op deze situatie.

De penitentiaire regelgeving laat toe dat moeder en kind samen in de gevangenis kunnen verblijven. Het Algemeen Reglement Strafinrichtingen zegt hierover dat: *'de directeur niet mag weigeren een vrouw op te sluiten die vergezeld is van een kind dat de zorgen van de moeder niet kan ontberen of een vrouw van wie wordt voorzien dat ze in de inrichting zal bevallen...'*(art. 111) en *'de kinderen moeten samen met de moeder in haar kamer verblijven. Ze beschikken over een aparte slaapstede. In de belangrijke inrichtingen worden voorzieningen getroffen om een kinderbewaarplaats met bevoegd personeel te organiseren, waar de zuigelingen zullen ondergebracht worden gedurende de tijd dat men hun moeder niet voor hen laat zorgen'*(art. 112). De Basiswet Gevangeniswezen legt de leeftijdsgrens voor kinderen die met moeder in de gevangenis kunnen verblijven op 3 jaar.

Doorgaans verblijven er tussen de 15 en 20 zuigelingen en peuters gespreid over de verschillende gevangenissen in België. In het Nederlandstalige landsgedeelte is er een 'moeder met kindafdeling' uitgebouwd in de gevangenis van Hasselt (2 plaatsen voor moeder met kind) en in het Penitentiair Centrum Brugge (10 plaatsen).

Een deel van deze kinderen werd geboren tijdens de detentie: de moeder was zwanger op het moment van de opsluiting of werd zwanger tijdens de detentie. Een aantal moeders meldt zich op het moment van de opsluiting aan met haar baby.

De meningen over de wenselijkheid van een verblijf van het kind in de gevangenis zijn zeer verdeeld. De band tussen moeder en kind opgebouwd in de eerste levensjaren is van cruciaal belang voor de verdere ontwikkeling van het kind en voor de hechting tussen moeder en kind. Tegelijkertijd staat het buiten kijf dat een gevangenis geen ideale omgeving is voor kinderen om in op te groeien. Een zeer goede omkadering van het gezamenlijk verblijf in de gevangenis moet de negatieve aspecten van het opgesloten leven voor het kind daarom maximaal inperken.

Het is opvallend dat de vrouwen die met kind in de gevangenis verblijven vaak in zeer kwetsbare en instabiele situaties leefden voor de detentie. Praktijkwerkers geven aan dat de opvoedingssituatie in de moeder en kindafdelingen in een aantal gevallen aan zowel moeder als kind meer zorg, veiligheid en omkadering biedt dan het geval zou zijn moesten deze in vrijheid samenleven.

Het ontbreekt echter aan centrale regelgeving die aangeeft hoe deze afdelingen moeten worden ingericht, in welke omkadering moet worden voorzien en aan welke kwaliteitseisen moet voldoen zodat de ontwikkeling van het kind en de relatie tussen moeder en kind op een goede manier kan verlopen. Beide Vlaamse afdelingen vullen dit op een eigen manier in. Belangrijk is dat zij beiden als doel voorop stellen dat het leven in deze afdeling het leven buiten de muren zo goed mogelijk moet benaderen: er wordt gepoogd een normale thuissituatie zo goed mogelijk na te bootsen. Als moeder in de gevangenis werkt of een opleiding volgt verblijft het kind in een kinderverblijf, vergelijkbaar met een crèche buiten. Er wordt dan in begeleiding voorzien door een deskundige beampte of gedetineerde ('kinderfatik'). De opvoeding wordt eveneens opgevolgd door een verpleegster van Kind en Gezin, net als bij vrouwen buiten de gevangensmuren. Af en toe komt een pediater langs, die ondermeer in babymassage voorziet.

Een aantal punten vragen echter bijzondere aandacht bij de uitbouw van moeder en kindafdelingen in de gevangenis.

Zo dient ondermeer gegarandeerd dat het kind tijdens het verblijf in de gevangenis voldoende prikkels krijgt en een materiële leefomgeving heeft die de zintuigelijke ontwikkeling stimuleert. Ook voldoende (bewegings)vrijheid is erg belangrijk: baby's en peuters moeten kunnen rondkruipen en lopen, deuren openen, buiten spelen en hun omgeving verkennen. Vooral dit laatste vraagt extra inspanningen in de specifieke context en geslotenheid van een gevangenis.

Zeer belangrijk is voorzien in voldoende contacten met de buitenwereld: kinderen moeten indrukken opdoen van het leven buiten, uitstapjes maken, met de bus rijden

en naar de speeltuin gaan,... Een gevangenis kan zich hier op organiseren. Ook dit vraagt extra inspanningen (veiligheidsoverwegingen, extra inzet van personeel, flexibiliteit,...). Een mogelijkheid is kinderen overdag te laten opvangen in een crèche of bij een onthaalmoeder buiten de gevangenis. Op die manier komt het kind eveneens in contact met andere kinderen.

Ook contacten met familieleden en personen buiten de gevangenis zijn zeer belangrijk. Er dient te worden gestimuleerd dat zij kunnen ingeschakeld worden om het kind geregeld op uitstap te nemen, weekends door te brengen bij de grootouders,...

Voor de ontwikkeling van het kind is het belangrijk dat een gezonde afstand tussen moeder en kind mogelijk is. Bij symbiotische relaties moet deze afstand gestimuleerd, gecreëerd worden. Dit kan figuurlijk: door anderen actief te betrekken in de opvoeding, bijvoorbeeld vaders of derden een actieve rol toebedelen en door activiteiten die vaders betrekken meer te stimuleren. Maar ook letterlijk: door moeder en kind ook tijd te geven die ze zonder elkaar kunnen doorbrengen.

Tot slot dient bewaakt dat de zorg en omkadering die geboden wordt op de moeder en kindafdeling niet bruusk ophoudt eens moeder en kind de gevangenis verlaten. Gezien de precare situatie waarin heel wat moeders leefden voorafgaand aan de detentie moet ook hiervoor bijzondere aandacht zijn.

Ondersteuning van gedetineerde ouders

Myriam Van Damme – De Rode Antraciet vzw

1. De Rode Antraciet: vormingswerk in de penitentiaire sector

‘De Rode Antraciet vzw’ bestaat sinds 1 januari 2004, wordt gesubsidieerd door het Ministerie van Cultuur van de Vlaamse Gemeenschap en telt momenteel 15 medewerkers. Haar aanbod in de Vlaamse gevangenissen omvat vier pijlers: een gespecialiseerd cursusaanbod voor gedetineerden en (in mindere mate) voor het personeelskader, sociaal cultureel werk binnen de muren, sociaal artistieke projecten en sportpromotie.

Met ons cursusaanbod sensibiliseren wij de deelnemers voor de kwaliteit van hun leefwereld. De cursussen zijn een appèl om verantwoordelijkheid op te nemen voor de leef- en werkomgeving die alles behalve evident is en niet zelden getekend door tragische gebeurtenissen. We gaan hierbij uit van de gedachte dat een mens, waar hij zich ook bevindt, levenskansen kan creëren. Door het ontdekken en ontwikkelen van de mogelijkheden tot groei en het beter aanwenden van vaardigheden willen wij de processen van persoonlijke groei stimuleren die tevens de kans op sociale reïntegratie vergroten.

Binnen dit cursuswerk ontwikkelden we twee vormingsprogramma’s op maat van gedetineerde ouders.

De cursus ‘Emoties bij kinderen’ focust op de beleving bij kinderen en op de emoties die naar aanleiding van de gevangenschap naar boven kunnen komen. Er wordt stilgestaan bij de emotionele en psychische ontwikkeling van kinderen en hoe hier als ouder mee om te gaan. Ook de communicatie met kinderen over de gevangenis komt aan bod.

De cursus ‘Vader/moeder zijn in de gevangenis’ focust op de beleving van de gedetineerde ouder en op de manier waarop hij of zij die ouderrol invullen vanuit de beperkende situatie van de gevangenis – soms al gedurende jaren... Er wordt stil gestaan

bij de relatie met hun jonge kinderen, maar ook met pubers en volwassen kinderen. Ook hier komt de communicatie met hun kinderen aan bod en wordt gewerkt met hun persoonlijke vragen en ervaringen.

2. Het is niet niks als vader of moeder in de gevangenis terecht komen

In het leven van veel gedetineerden neemt de familie een bijzondere plaats in. Niet zelden zijn ze de meest trouwe bezoekers en spelen ze de rol van steunfiguren en brug naar de maatschappij. Maar anderzijds zijn ze ook de 'verborgen slachtoffers' van het misdrijf: partners, kinderen en familie dragen mee de last van de detentie, en de kinderen zijn hierbij het meest kwetsbaar.

De detentie van een ouder is voor de meeste kinderen een schokkende gebeurtenis. Niet enkel om de plotse en langdurige afwezigheid van één of beide ouders, maar ook door traumatische ervaringen die ermee gepaard gaan: de politie die binnenvalt en mama of papa geboeid meevoert, een gevecht dat fataal afloopt voor de ogen van het kind, artikels en programma's in de media, ...

Kinderen worden overspoeld door emoties als verwarring, angst, verdriet, machteloosheid, boosheid, schaamte, schuldgevoel ... die niet onmiddellijk verwerkt zijn en soms aanleiding geven tot inadequaat gedrag. Soms geraakt hun ontwikkelingsproces tijdelijk verstoord.

De gezinssituatie is ontwricht. Het kind wordt uit zijn vertrouwde omgeving gehaald en elders ondergebracht. Of de partner staat er onverwacht alleen voor – vaak ook geïsoleerd – en moet ontzettend veel opbrengen. Sommigen gaan er onderdoor. Ook dit heeft een weerslag op de kinderen.

Ook de ruimere omgeving van het kind speelt een rol in het gebeuren, gedeeltelijk begrijpend – gedeeltelijk afwijzend, maar wie is wie? Dit brengt onzekerheid en de druk van geheimhouding.

Wanneer er niemand is om mee te praten geraakt het kind opgesloten in zijn eigen wereldje en moet het noodgedwongen zelf antwoorden vinden op al zijn vragen, moet het alleen die moeilijke en soms tegenstrijdige gevoelens verwerken, wat een onmogelijke opgave is. (1)

3. Als vaders/moeders naar de cursus komen ...

Als vaders (en moeders) naar de cursus komen, proberen we met hen te praten over de relatie met hun kinderen, over de moeilijke dingen, hun angsten en zorgen, maar ook

over de goede momenten. Dit is een uiterst gevoelig en daardoor moeilijk onderwerp en het vraagt tijd om vertrouwen te krijgen in de groep. Eens dat vertrouwen geïnstalleerd, kan er heel veel en mogen ook hun eigen emoties naar boven komen, wat binnen een gevangenis niet vanzelfsprekend is. Velen komen terug van het kinderbezoek met een gezicht als een masker en sluiten hun gevoelens op om niet door celgenoten uitgelachen te worden. Een van de positieve effecten van zo'n cursus is dan ook dat de cursusdeelnemers mekaar kunnen vinden tijdens de wandeling om wel nog eens over de kinderen te praten.

Voor ouders die voorheen een goede band hadden met hun kinderen, betekent de detentie een pijnlijke periode van afgesneden zijn en noodgedwongen de zorg voor de kinderen te moeten overlaten aan anderen. Ik zal nooit het verhaal vergeten van een moeder in één van mijn eerste cursussen in de gevangenis. Ze had een kindje van ongeveer 5 jaar en ze vertelde dat ze tot uren na het bezoek haar handen niet waste om de geur van haar kind te kunnen blijven ruiken.

Anderzijds krijgen we ook ouders in de groep, vaak vaders, die zich voordien niet veel om hun kinderen bekommerden en pas door de detentie gaan stilstaan bij hun vader-zijn en het opnemen van die rol voor hun kinderen.

Er zijn natuurlijk ook heel wat gedetineerde vaders die nooit een band hadden met hun kinderen of alle familiebanden doorknippen bij de detentie. Die krijgen we uiteraard niet in de cursusgroep, net zomin als de vaders die van de rechter verbod kregen om hun kinderen nog te zien.

De emoties bij de kinderen proberen we bespreekbaar te maken, alsook de mogelijke reacties van kinderen op de detentie van een ouder. Vaak herkennen ze sommige reacties en emoties ook bij zichzelf. Het gaat immers over verdriet, angst, onmacht, boosheid, verwarring, schaamte, schuldgevoel, verzet of eronder door gaan, vluchten in de fantasie...

De eigen kindertijd van de vaders speelt hierin mee. Soms beginnen ze erover te praten en vergelijken ze.

En dan komen al die vragen en besprekingspunten:

Kan je het hebben dat je kind met die gevoelens worstelt?

Kan je hiervoor begrip opbrengen en dit ook laten zien?

Hoe kan je kinderen ondersteunen en helpen verwerken?

Kan je toelaten dat anderen hierbij ook een steunende rol spelen?

Ken je de diensten en hulpmiddelen die hierbij kunnen helpen, gebruik je het sociaal netwerk van de kinderen?

De grote stelregel die we hierbij gebruiken is dat kinderen moeilijke situaties kunnen overleven, op voorwaarde dat ze hier niet alleen doorheen moeten. Ze hebben nood aan (minstens) een vertrouwenspersoon waarbij ze hun gal mogen spuwen, hun tranen mogen laten zien en de soms tegenstrijdige en verwarrende gevoelens. De basis van

de verwerking is de belevingen in communicatie brengen zodat je er niet meer mee alleen zit. Dit kan met woorden, maar evengoed door andere communicatievormen zoals tekenen of spel. Ook het samen bekijken of lezen van een boekje over een gelijkaardige situatie kan helpend zijn; de communicatie verloopt dan via de omweg van de personages in het boek, is daardoor minder frontaal en soms gemakkelijker. (2)

Deze stelregel wordt niet als vanzelfsprekend aangenomen. Vaak willen ouders, grootouders, familieleden ... de kinderen beschermen tegen pijn en doen ze dat door helemaal niet of zo weinig mogelijk over het onderwerp te praten. Volgende situatie kwam aan bod tijdens een cursus:

Een negenjarig meisje had door toeval het dode lichaam gezien van een ex-partner van de moeder (niet de vader van het meisje) die door haar nieuwe vriend was doodgeschoten. De moeder en haar vriend werden gearresteerd en het meisje werd door haar grootouders opgenomen. Om het kind te sparen vermeden ze elk gesprek over de feiten, het kind mocht ook niet wenen, het moest de bladzijde omdraaien en gelukkig zijn. Bij elke bezoek aan de gevangenis maakte het kind bij haar moeder echter tekeningen van een vogel, een konijn, een vlinder ... met een grote rode bol op het lijfje. In haar tekeningen drukte ze uit dat ze het gebeuren nog niet verwerkt had.

Op vraag van de moeder kreeg het meisje bij haar grootouders bezoek van een persoon van slachtofferhulp; via die weg kon een professionele begeleiding van het meisje starten.

Na traumatische situaties kan een tijdelijke professionele begeleiding nodig zijn. Soms hebben ouders, en dan vooral moeders, schrik dat die hulpverlener hun plaats als moeder gaat innemen en is geruststelling op dit punt nodig.

Ook de gewone dagdagelijkse routine van het leven kan helpen om te verwerken. Grote gevoelens en belevingen moeten bespreekbaar zijn, maar geen 24 uren op de 24. Het feit dat een kind naar school gaat, met vriendjes speelt, naar de jeugdbeweging of de sportclub gaat, en daar plezier kan maken en spelen, helpt om door de moeilijke periode heen te komen. Het is tegelijk een goed signaal als het kind de draad van het gewone leven weer kan opnemen en niet constant overweldigd is door angst of verdriet.

Soms hebben gedetineerde ouders het er moeilijk mee dat voor hun kinderen het leven gewoon doorgaat, dat ze wel eens een bezoek overslaan omdat het voetbal is of iets leuks op school. Sommigen vragen zich dan af, of hun kinderen op die manier niet van hen vervreemden.

Tijdens de cursus nodigen we de ouders uit om de dingen ook eens vanuit het standpunt van hun kinderen te bekijken, dat is niet zo gemakkelijk omdat ze zelf door zoveel gedachten en gevoelens overweldigd zijn. Een moeilijk punt is zeker het spreken over de gevangenis. Doe je dat? En hoe doe je dat?

4. Met kinderen spreken over de gevangenis.

Aan je kinderen vertellen dat je in de gevangenis zit blijkt voor ouders, en vooral voor vaders, zeer moeilijk te zijn. Er doen dus allerlei verhalen de ronde over een papa die op reis is, of die werkt in dat grote gebouw, of die in het ziekenhuis is, Een verhaal dat misschien als 'leugentje om bestwil' kan dienen als het om een eerder kort verblijf gaat en als de kinderen nog klein zijn, maar dat in de meeste gevallen op één of andere manier te kort schiet.

Waarom wil je dit niet aan je kinderen vertellen is dan de voor de hand liggende vraag waarmee tijdens de cursus wordt gewerkt. De antwoorden zijn legio: 'Ik ben er beschaamd over dat ik in de gevangenis zit. Wat moet mijn kind wel van mij denken? Ik wil mijn kind geen verdriet doen en wat niet weet niet deert. Ik wil niet dat mijn kleinkind hier binnen komt en hoop dat het nooit zal te weten komen dat ik in de gevangenis zat. Hoe kan mijn kind nu nog van mij houden en mij een goede vader of moeder vinden? Soms is er ook angst voor mogelijke hevige reacties van het kind.

In de groep zijn ook altijd deelnemers aanwezig die wel met hun kinderen over de gevangenis praten, wat tot interessante uitwisselingen leidt. Als argumenten pro hoor je vaak:

Verzwijgen en liegen kan leiden tot verlies van vertrouwen. Ik vertel het liever zelf aan de kinderen, als ze het van anderen horen is het nog moeilijker. En ook: vaak vangen ze meer op dan je beseft.

Een volgende vraag is dan: ben je wel zeker dat je kinderen hierover niets weten? En dat is een moeilijke! Omdat ze zo hopen dat hun kind niets weet, durven ze niet ingaan op de realiteit dat bezoekers lange tijd samen zijn in een wachtzaal, waar de volwassenen wel over 'de gevangenis' praten, waar kinderen met mekaar spelen en praten. Weinig kans dat de kleine oortjes hier niets opvangen. Hetzelfde geldt voor de gesprekken bij de kinderen thuis. En dan trekken ze zich op aan het feit dat de kinderen hen niet confronteren met een vraag. Maar kinderen hebben zeer vlug door dat een onderwerp taboe is, dat mama of papa hier niet graag over praten, en ze houden zich in. Tegenover derden vertellen ze de versie van mama en papa.

Stel dat een kind het wel weet, maar er niet durft over praten ... wat betekent dit dan voor dit kind? Het zit met al zijn vragen en verwarrende gevoelens alleen. Kan zo'n ouder dan los komen van de eigen schaamte en toch praten, omdat het voor het kind belangrijk is?

Hier is wel iets meer voor nodig. *Een sleutel die we hiervoor in de cursus gebruiken is het onderscheid tussen persoon – gevoel – gedrag.* Dit speelt zeker bij de opvoeding van kinderen: adequate opvoeders zullen de persoon van het kind bevestigen, de gevoelens

accepteren maar eventueel het gedrag corrigeren door straffen en/of belonen. Als een klein kind in een jaloerse bui begint te slaan op de baby die op de schoot van papa zit is het geen oplossing om te zeggen: jij bent een stout jaloers kind, ga maar weg ik moet je niet meer hebben. De kunst is om aan het kind duidelijk te maken dat je wel begrijpt dat het ook op je schoot wil zitten, maar dat je niet accepteert dat het de andere slaat. In een bepaalde periode van hun ontwikkeling worstelen kleine kinderen hiermee, wat hen bv. de vraag doet stellen: 'Mama zie je me graag? En als ik nu niet lief ben, maar stout, zie je me dan nog altijd graag?'

Wanneer je overdag boos bent geweest op zo'n kind, kan het 's avonds pas in slaap geraken wanneer alles weer goed is en die vervelende bladzijde is omgedraaid.

Diezelfde sleutel kan helpen bij het spreken over de gevangenis. Ook grote mensen kunnen fouten maken en worden wel eens gestraft! Daarom zijn het nog geen slechte moeders of vaders. Kinderen kunnen dit begrijpen, ze kennen iets gelijkaardigs uit eigen ervaring, ook al zijn de feiten van een heel andere orde.

Kleine kinderen zijn meestal zeer loyaal tegenover hun ouders. Ze willen dat hun ouders vlug weer thuis komen en dat alles weer wordt als vroeger en zeker dat ze ervoor zorgen niet opnieuw in de gevangenis te komen.

Er zijn natuurlijk ook situaties waar het minder positief verloopt. Als het voordien al moeilijk was, zijn kinderen misschien blij dat met de afwezigheid van papa een grotere rust in het huis komt. Als de feiten zeer traumatisch waren, kunnen kinderen het misschien niet verdragen om de gedetineerde ouder terug te zien.

Er is over het algemeen genomen ook een verschil waar te nemen tussen de reacties van kinderen en van pubers. Pubers denken na over het leven, vormen zich een eigen mening, soms zeer zwart-wit. Soms bepalen ze zelf dat ze geen contact willen met vader of moeder in de gevangenis, wat voor die ouder natuurlijk zeer pijnlijk is. Kunnen ze de deur van hun hart open houden, ook al worden ze (momenteel) door hun kind afgewezen?

Zowel ouders als kinderen staan hier voor de uitdaging om te leren aanvaarden wat ze niet kunnen veranderen. Daar kan veel tijd voor nodig zijn.

Het mag duidelijk zijn dat spreken met kinderen over de gevangenis ook van de ouders heel wat vraagt. Hoe staat de gedetineerde persoon zelf tegenover zijn feiten en zijn straf? Hoe kijkt hij naar zichzelf. In hoeverre is voor hem/haar het verwerkingsproces al begonnen? De noodzaak van een gesprek met de kinderen trekt hen in een confrontatie met zichzelf. Niet iedereen gaat die confrontatie ook echt aan, sommigen wel. Het zijn vaak ontroerende momenten als moeders of vaders vertellen hoe ze met hun kinderen hebben gepraat. Laatst las een vader tijdens de cursus een stukje voor uit de brief die hij aan zijn negenjarige dochter schreef. Hij had de woorden gevonden om haar verdriet te erkennen en het onrecht dat haar is aangedaan door hem. Hij drukte zijn spijt uit en beloofde het voor haar goed te maken wanneer hij terug thuis zou zijn. Zoiets is een

cadeau voor de groep. Ontwapenend en tegelijk inspirerend voor anderen die hierdoor hun eigen woorden gaan zoeken voor hun eigen verhaal.

De partner van de gedetineerde ouder speelt natuurlijk ook een belangrijke rol in dit verhaal. Hoe staat de ouder thuis tegenover de gedetineerde ouder? Is die bereid om ook de taak op te nemen om met de kinderen te praten? Kan hij of zij nog in positieve bewoordingen over de ander vertellen? Ook de partner thuis heeft ondersteuning nodig en iemand om te praten. In een afspraak van algemene geheimhouding is dit veel moeilijker te realiseren en niet altijd vinden zij de weg naar de mensen en de diensten die voor hen ondersteunend kunnen zijn. Sommige gevangenis werven hiervoor een brochure uit. (1)

Eens het gesprek begonnen is, hebben kinderen natuurlijk een heleboel vragen. Kinderen onder de drie jaar hebben nog weinig besef van wat er omgaat, toch kunnen zij wel op een aantal typische manieren reageren op de veranderde gezinssituatie. Kleuters en lagere schoolkinderen willen vooral weten wat papa of mama allemaal doet in de gevangenis, hoe hij of zij daar leeft en de meest gestelde vraag: wanneer kom je terug naar huis?

Pubers kunnen zeer kritische vragen stellen en opmerkingen geven. Waar elke puber zich al eens afzet tegen het ouderlijk gezag, kan dit hier pijnlijk scherp komen te staan.

De laatste jaren werden *een aantal boeken uitgegeven die ouders hierin kunnen bijstaan en inspireren*. Tijdens de cursus worden deze boeken voorgesteld.

Het in Gent uitgewerkte prentenboekje 'Elsje bezoekt haar papa' is bedoeld voor kleuters en kinderen tot 9 jaar en wordt gebruikt om hen voor te bereiden op een bezoek in de gevangenis.

Het recent uitgegeven kinderboek 'Papa is weg' geschreven door Barbara Rottiers, brengt het verhaal van een negenjarige jongen wiens papa in de gevangenis zit; het vertelt over de gevoelens, vragen en twijfels waarmee hij worstelt. Dit boek kwam tot stand in samenwerking met een groep gedetineerde vaders in de gevangenis van Mechelen. Het kan gelezen worden door kinderen vanaf 10 jaar maar is tevens bedoeld voor ouders en opvoeders om hen te helpen het thema bespreekbaar te maken.

En dan is er het fotoboek 'Straftijd' van Lieve Blanquaert, vorig jaar uitgewerkt in samenwerking met de hulpgevangenis van Leuven, Vorming Plus en De Rode Antraciet. Het brengt getuigenissen van gedetineerden, hun familie en gevangenispersoneel.

5. Het samenspel met partners en ex-partners en eventueel met stiefouders

In elke gevangenis wordt regelmatig een kindvriendelijk moment georganiseerd. Soms zijn er bijzondere kinderactiviteiten. In Leuven Centraal kunnen gedetineerden

de 'roefelzaal' gebruiken voor de organisatie van feestjes (communie, verjaardag ...) in eigen kring. Het spreekt vanzelf dat dergelijke initiatieven enorm ondersteunend zijn voor de relatie ouders-kinderen.

Gedetineerde ouders leven vaak in complexe gezinssituaties. Soms hebben ze kinderen bij twee of meer verschillende partners en zijn daarenboven nog stiefouder van de kinderen van hun huidige partner. Niet met alle partners lopen de contacten even vlot. Dit maakt het natuurlijk niet altijd gemakkelijk om een bezoek aan de gevangenis te organiseren. De buitendienst van Justitieel Welzijnswerk kan in sommige gevallen de problemen helpen oplossen.

Een terugkerend besprekingspunt in de cursus is dit samenspel tussen partners, ouders en stiefouders. Het is voor een kind immers verscheurend wanneer moeder en vader in conflict zijn en het kind hierbij betrekken. Het is evengoed verscheurend wanneer een gedetineerde ouder zich regelmatig negatief uitlaat over het gezin dat zijn kind opvangt, of wanneer stiefouders de gedetineerde ouder afbreken. Vaak realiseren ouders zich niet hoe moeilijk dit voor kinderen kan zijn. Tijdens de cursus proberen we dit duidelijk te maken.

6. Werken op de scharnier van generaties

Als we met een groep van ouders werken, dan speelt hun eigen kindertijd mee. Ze beginnen erover te praten, ze vergelijken. Er zijn hun eigen pijnpunten, soms extreme situaties van verwaarlozing of traumatische belevingen die mee aan de basis liggen van de persoon die ze geworden zijn. Soms leunen ze hierop en gaan dit aanvoeren als verontschuldiging voor hun feiten. Kan ik anders zijn? 'Ze' hebben mij zo gemaakt.

Voorbeeld uit de cursus 'Omgaan met emoties bij kinderen'. Een gedetineerde vader vertelt:

'Toen ik kind was, mocht ik bij ons thuis bijna niet binnenkomen. Mijn moeder moest me niet hebben en ze had het liefst dat ik 's morgens thuis vertrok en 's avonds zo laat mogelijk terug kwam. Als ik mijn haar zou afscheren, dan kon je de putjes zien die ze erin geklopt heeft met de hoge hakken van haar schoenen. Mijn zus daarentegen, was de lieveling van moeder. Ze kreeg alles van mijn moeder gedaan wat ze wou. Maar ik heb mij verdedigd! Mijn zus heeft van mij zoveel slaag gekregen dat ze verschillende keren in de kliniek terecht kwam. Ik heb bijna alle botjes in haar lichaam gebroken!'

In het denkraam van Nagy (3) kan men zeggen: het leven was onrechtvaardig voor dit kind. Niet iedereen wordt door zijn moeder mishandeld en verstoten. Hij wel. Hij moest als kind in zo'n situatie leven en zichzelf zien te behelpen. En er waren geen steunfiguren in de buurt.

De wereld was onrechtvaardig voor hem en hij voelt zich gerechtigd om het de wereld betaald te zetten. Dat deed hij tegenover zijn zus; hij liet haar de onbetaalde rekening vereffenen en was niet gevoelig voor de onrechtvaardigheid hiervan. Later deed hij dit ook tegenover anderen; het werd een soort doorlopende rekening die hem uiteindelijk in de gevangenis bracht.

Als ik weer eens verhalen aanhoord heb van cursusdeelnemers over hun eigen kindertijd, met het verdriet, de frustratie en de kwaadheid die er bij horen, dan vraag ik hen wel eens: 'En hoe willen jullie het nu hebben voor jullie kinderen'.

En dan antwoorden ze: ik wil dat mijn kinderen het beter hebben. Vanuit die houding is er bij velen een goede betrokkenheid bij het cursusgebeuren. Er is nood aan houvast en aan een goed referentiekader van waaruit ieder de eigen rol als vader/moeder vorm kan geven, ook in de beperkende context van de detentie.

Een voorbeeld:

'Mijn relatie is op de klippen gelopen.

Over het kind wil ik mij wel ontfermen.

Ik heb dat eigenlijk nooit gehad, een vader, daarom wil ik er wel zijn voor het kind.

Ik maak fouten, iedereen maakt fouten, maar ik wil toch een goede vader zijn.

Wat ik gemankeerd heb, wil ik hem in overvloed geven.'

Uit het getuigenis van Stephane – Straftijd(4)

Nagy zegt: 'waar mensen om hun kinderen geven, daar komt een enorme kracht vrij.' Dit inter-generatieel werken in groepen van ouders, geeft aan de cursus een extra-dimensie.

Referenties

- (1) Zie ook het artikel van Tina Demeersman. Een verblijf in de gevangenis: de ouder-kind relatie onder druk.
- (2) Kinderen helpen na een schokkende gebeurtenis. Praktische gids na een misdrijf of een plotseling overlijden. Door het team kinderwerking slachtofferhulp.
- (3) De Hongaar Nagy is de grondlegger van de contextuele hulpverlening.
- (4) Straftijd. Fotoboek met getuigenissen van gedetineerden, hun familie en gevangenispersoneel.

Plaatsing in de gemeenschapsinstellingen en in de Grubbe te Everberg¹

Karel Henderickx – Agentschap Jongerenwelzijn

Inleiding

De gemeenschapsinstellingen nemen naast het gesloten centrum de Grubbe een specifieke plaats in bij de uitvoering van het jeugdrecht ten aanzien van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd. De wetgever heeft in de opsomming van mogelijke, op te leggen maatregelen een aparte vermelding ingelast met betrekking tot de “openbare gemeenschapsinstellingen voor jeugdbescherming” (artikel 37, §2, eerste lid, 8°). In dezelfde opsomming worden al onmiddellijk een aantal voorwaarden vermeld die voldaan moeten zijn alvorens tot een plaatsing in een gemeenschapsinstelling kan worden beslist.

Uit de formulering van hetzelfde artikel kan afgeleid worden dat de organisatie van een gesloten opvoedingsafdeling enkel kan geschieden door de overheden die daartoe bevoegd zijn op grond van de Grondwet en de bijzondere wetten.

Daarnaast vindt men in verscheidene, andere bepalingen van de nieuwe Jeugdwet nog specifieke regels met betrekking tot de plaatsing in een gemeenschapsinstelling (zie onder meer artikel 37, §2quater, de artikelen 52 en 60).

Het in de wet gemaakte onderscheid tussen een plaatsing bij een betrouwbaar persoon of in een geschikte, private inrichting enerzijds en een plaatsing in een gemeenschaps-

¹ Deze tekst is afkomstig uit het boek: J. PUT en M. ROM (eds.), *Het Nieuwe Jeugdrecht*, Brussel-Gent, De Boeck & Larcier, 2007, 325 p., ISBN 978-2-8044-2602-6 (meer informatie: <http://uitgeverij.larcier.com/livre/?GCOI=98044100445460>). Het boek werk opgesteld ter gelegenheid van de organisatie van de gelijknamige studiedag, op 11 januari 2007 aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de KULeuven.

instelling anderzijds is niet zonder reden. Een plaatsing in een gemeenschapsinstelling wordt nu eenmaal beschouwd als een ingrijpende beperking van de bewegingsvrijheid van de geplaatste persoon. Dit is des te meer het geval voor een plaatsing in een gesloten opvoedingsafdeling waar de wetgever ten gevolge van recente gebeurtenissen gemeend heeft zelfs het verlaten van de instelling te moeten onderwerpen aan de goedkeuring van de jeugdrechter respectievelijk jeugdrechtbank².

Met deze specifieke bepalingen geeft de wetgever voor België een meer concrete invulling aan het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aangenomen te New York op 20 november 1989, in het bijzonder aan artikel 37³ van dit verdrag.

In de hierna volgende uiteenzetting wordt verder ingegaan op deze specifieke bepalingen die een plaatsing in een gemeenschapsinstelling regelen. Tevens wordt aandacht besteed aan de wetgeving betreffende het gesloten centrum te Everberg.

1. Voorwaarden tot plaatsing

1.1. Voorwaarden die bij elke rechtspleging van toepassing zijn

Een eerste reeks, algemene voorwaarden vindt men onder artikel 37 §1, tweede lid. Hier worden de factoren opgesomd waarmee de jeugdrechter moet rekening houden om maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding op te leggen (bijv. de persoonlijkheid en maturiteitsgraad van de jongere, de ernst van de feiten, ...).

² Artikel 98 van de Wet van 27 december 2006 houdende diverse bepalingen (II), B.S. 28 december 2006, derde uitgave.

³ **Art. 37.** De Staten die partij zijn, waarborgen dat:

- a) geen enkel kind wordt onderworpen aan foltering of aan een andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing. Doodstraf noch levenslange gevangenisstraf zonder de mogelijkheid van vrijlating wordt opgelegd voor strafbare feiten gepleegd door personen jonger dan achttien jaar;
- b) geen enkel kind op onwettige of willekeurige wijze van zijn of haar vrijheid wordt beroofd. De aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming van een kind geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur;
- c) ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd, wordt behandeld met menselijkheid en met eerbied voor de waardigheid inherent aan de menselijke persoon, en zodanig dat rekening wordt gehouden met de behoeften van een persoon van zijn of haar leeftijd. Met name wordt ieder kind dat van zijn of haar vrijheid is beroofd, gescheiden van volwassenen tenzij het in het belang van het kind wordt geacht dit niet te doen, en heeft ieder kind het recht contact met zijn of haar familie te onderhouden door middel van correspondentie en bezoeken, behalve in uitzonderlijke omstandigheden;

Met de recente wijzigingen werden onder artikel 37, §2^{quater} een aantal specifieke voorwaarden ingeschreven betreffende de maatregel tot plaatsing in een gemeenschapsinstelling. Hierdoor wordt zowel de toegang tot de open als deze tot de gesloten opvoedingsafdelingen strikter gereguleerd.

Plaatsing in een *open opvoedingsafdeling* kan voor personen vanaf de leeftijd van 12 jaar indien:

1. ze een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd dat ingeval het zou zijn gepleegd door een meerderjarige, in de zin van het Strafwetboek en de bijzondere wetten, een correctionele hoofdgevangenisstraf van 3 jaar of een zwaardere straf tot gevolg kan hebben;
2. ze een als slagen en verwondingen omschreven feit hebben gepleegd;
3. ten aanzien van hen reeds eerder een definitief vonnis is uitgesproken waarin een plaatsingsmaatregel werd opgelegd in een open of gesloten opvoedingsafdeling van een openbare gemeenschapsinstelling voor jeugdbescherming en ze een nieuw als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd;
4. ze het voorwerp zijn van een herziening van de maatregel overeenkomstig artikel 60, om reden dat de eerder opgelegde maatregel of maatregelen niet werd of werden nageleefd door de betrokkenen, in welk geval de plaatsing voor een niet verlengbare termijn van maximum zes maanden kan worden opgelegd. Na het verstrijken van deze termijn kunnen andere maatregelen slechts worden opgelegd na een herziening door de rechtbank;
5. ze het voorwerp zijn van een herziening zoals bedoeld in artikel 60 en ze geplaatst zijn in een gesloten afdeling van een openbare gemeenschapsinstelling voor jeugdbescherming op het ogenblik van deze herziening.

Plaatsing in een *gesloten opvoedingsafdeling* kan voor personen vanaf de leeftijd van 14 jaar indien:

1. ze een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd dat, ingeval het zou zijn gepleegd door een meerderjarige, in de zin van het Strafwetboek of de bijzondere wetten een straf van 5 tot 10 jaar opsluiting of een zwaardere straf tot gevolg kan hebben;
2. ze een als aanranding van de eerbaarheid met geweld, criminele organisatie met het oogmerk misdaden te plegen, of bedreiging van personen in de zin van artikel 327 van het Strafwetboek omschreven feit hebben gepleegd;
3. ten aanzien van hen reeds eerder een definitief vonnis is uitgesproken waarin een plaatsingsmaatregel wordt opgelegd in een open of gesloten opvoedingsafdeling van een openbare gemeenschapsinstelling voor jeugdbescherming en die een nieuw als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd dat hetzij omschreven wordt als slagen en verwondingen, hetzij, ingeval het zou zijn gepleegd door een meer-

derjarige, in de zin van het Strafwetboek of de bijzondere wetten, een correctionele hoofdgevangenisstraf van 3 jaar of een zwaardere straf tot gevolg kan hebben;

4. ze met voorbedachten rade een als slagen en verwondingen omschreven feit hebben gepleegd dat een ziekte of ongeschiktheid tot het verrichten van arbeid, hetzij een ongeneeslijke lijkende ziekte, hetzij het volledig verlies van het gebruik van een orgaan, hetzij een zware verminking ten gevolge heeft, hetzij ze, in vereniging of in bende en met behulp van gewelddaden, feitelijkheden of bedreigingen, vernielingen aanrichten aan bouwwerken of stoommachines, hetzij ze, met wapens en met geweld, weerspanning hebben gepleegd;
5. ze het voorwerp zijn van een herziening van de maatregel, overeenkomstig artikel 60, om reden dat de eerder opgelegde maatregel of maatregelen niet werd of werden nageleefd door de betrokkenen, in welk geval de plaatsing voor een niet verlengbare termijn van maximum zes maanden kan worden opgelegd. Na het verstrijken van deze termijn kunnen andere maatregelen slechts worden opgelegd na een herziening door de rechtbank.

Artikel 37 §2 *quinquis* beklemtoont nogmaals de verplichting van de rechtbank om een plaatsingsmaatregel in een gesloten opvoedingsafdeling bijzonder te motiveren.

1.2. Bijkomende voorwaarden bij het nemen van voorlopige maatregelen

Artikel 52 bevat een aantal bijkomende voorwaarden waaraan de beslissingen van de jeugdrechter moeten voldoen tijdens de voorlopige rechtspleging:

Deze voorlopige maatregelen mogen enkel voor een zo kort mogelijke duur worden genomen, wanneer er voldoende ernstige aanwijzingen van schuld bestaan, en slechts wanneer de finaliteit van de voorlopige maatregel op geen andere manier kan worden bereikt.

Geen enkele voorlopige maatregel kan worden genomen met het oog op de onmiddellijke bestraffing noch met het oog op de uitoefening van enige vorm van dwang.

Ten aanzien van een plaatsing in een gesloten afdeling moeten nog een aantal strikte beperkingen in overweging genomen worden.

Artikel 52quater:

1. er bestaan ernstige aanwijzingen van schuld;
2. de betrokkene geeft blijk van gevaarlijk gedrag voor hemzelf of voor anderen;
3. er bestaan ernstige redenen om te vrezen dat de betrokkene, indien hij opnieuw in vrijheid wordt gesteld, nieuwe misdaden of wanbedrijven pleegt, zich aan het gerecht onttrekt, bewijsmateriaal probeert te doen verdwijnen of tot een heimelijke verstandhouding komt met derden.

2. Voorwaarden tijdens het verblijf

Bij plaatsing in een gemeenschapsinstelling kunnen bijkomende beperkingen opgelegd worden met betrekking tot de externe contacten tijdens het verblijf:

2.1. Verbod van vrij verkeer

Voor elke plaatsing in een gemeenschapsinstelling bij voorlopige maatregel geldt artikel 52, achtste lid:

Wanneer de jeugdrechtbank ten aanzien van een persoon die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd, voorlopig een van de maatregelen neemt bedoeld in artikel 37, § 2, eerste lid, 8°, kan zij, omwille van de noodwendigheden van het opsporingsonderzoek of van het gerechtelijk onderzoek en voor een hernieuwbare termijn van maximum drie kalenderdagen, bij gemotiveerde beslissing de jongere vrij verkeer verbieden met de personen die zij bij naam aanwijst, zijn advocaat uitgezonderd.

2.2. Verbod om de instelling te verlaten

Bij (voorlopige) plaatsing in een gesloten opvoedingsafdeling kan ook het verlaten van de instelling verboden worden. Met artikel 98 van de Wet 27 december 2006 houdende diverse bepalingen⁴ worden belangrijke wijzigingen aangebracht aan artikel 52quater van de Jeugdwet waardoor het verlaten van de instelling voor bijna alle gelegenheden onderworpen wordt aan de toelating van de jeugdrechter of de jeugdrechtbank.

Enkel om te verschijnen voor de (jeugd)rechtbank, omwille van medische noodzaak of om een begrafenis in België bij te wonen in geval van overlijden van een familielid tot en met de tweede graad dient geen toelating gevraagd te worden. Wel moet de jeugdrechter “voorafgaandelijk per fax verwittigd worden van elke uitstap in deze zin”. Dit laatste is wel een vreemde regel voor het geval dat de jongere moet verschijnen voor de jeugdrechter. Men mag toch redelijkerwijze aannemen dat de jeugdrechter op hoogte is van het feit dat de jongere de instelling wel moet verlaten om te kunnen verschijnen voor de rechtbank.

De Koning kan bij in Ministerraad overlegd koninklijk besluit deze opsomming van uitstappen vrijgesteld van rechterlijk akkoord uitbreiden. Hierdoor wordt de mogelijkheid ingebouwd om in de toekomst het verbod te versoepelen.

De regeling van een toelating voor andere “uitstappen” is afhankelijk van het soort uitstap:

⁴ Wet van 27 december 2006 houdende diverse bepalingen (II), B.S. 28 december 2006, derde uitgave.

1. de soorten uitstappen die beschreven staan in het pedagogisch project dat de gemeenschapsinstelling aan de jeugdrechter of de jeugdrechtbank mededeelt met vermelding van de soorten omkadering per soort uitstap;
2. het verlaten van de instelling in het kader van activiteiten die niet uitdrukkelijk deel uitmaken van het pedagogisch project.

De procedure betreffende het verbieden of toelaten van uitstappen die behoren tot het pedagogisch project is in de wetteksten niet duidelijk omschreven. Uit het vijfde lid van de aldus gewijzigde wettekst (hoger beroep) en uit de Memorie van Toelichting⁵ kan afgeleid worden dat het de bedoeling is dat elke gemeenschapsinstelling een pedagogisch project opstelt met daarin de vermelding van de soorten uitstappen en een omschrijving van de omkadering per uitstap die bij dit project hoort. De jeugdrechter kan op het ogenblik van de individuele beslissing tot plaatsing bepaalde activiteiten expliciet verbieden.

Hier stuiten we op een ernstig knelpunt voor het verkrijgen van de nodige toelatingsen voor uitstappen die binnen het pedagogisch project als noodzakelijk beschouwd worden met het oog op de herintegratie in de maatschappij. Het ligt immers voor de hand dat op het ogenblik van de eerste beslissing tot plaatsing bij voorlopige maatregel, maar eveneens op het ogenblik van een vonnis, er heel wat argumenten voorhanden zijn om verschillende soorten uitstappen te verbieden (zie ook verder). Op dat ogenblik prevaleert immers meestal het opleggen van een vrijheidsbeperking omwille van maatschappijbeveiliging of het bewaren van het geheim van het onderzoek. Het lijkt een onmogelijke opdracht voor de betrokken jeugdmagistraten bij die eerste beslissing, maar eveneens bij latere herzieningen, om ver in de toekomst te kijken en al bij het begin inschattingen te maken over de verdere, inhoudelijke evolutie van het gerechtelijk dossier of van het gedrag van de jongere, twee belangrijke elementen die zouden in rekening moeten genomen worden bij afwegen van al dan niet toelaten van een uitstap. Er zal voor de instellingen niets anders opzitten om voor dezelfde jongere over het geheel van het verblijfstraject verscheidene malen een voorstel van mogelijke, zelfs noodzakelijk geachte uitstappen voor te leggen.

Welke uitstappen horen thuis in het pedagogisch project van een instelling? Voor de Vlaamse gemeenschapsinstellingen denken we in eerste instantie aan de externe activiteiten die in het kader van het ervaringsleren⁶ worden georganiseerd maar eveneens aan de deelname aan een externe verkoopstand in het kader van een minionderneming binnen het onderwijstraject van de instelling. Maar evengoed zijn in het pedagogisch

⁵ M.v.T., Gedr. St., Kamer zitting 2006-2007 nr. 2761/001.

⁶ Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Procesimplementatieplan pedagogische en therapeutische werking in de gemeenschapsinstellingen voor bijzondere jeugdbijstand, eindrapport 24 november 200360, niet gepubliceerd document.

project bezoeken aan het thuismilieu met inbegrip van overnachting begrepen of een beloningsuitstap na een uitzonderlijke prestatie van het individu of een groep.

Het verlaten van de instelling in het kader van een activiteit die geen deel uitmaakt van het pedagogisch project moet geval per geval aan de jeugdrechter worden voorgelegd uiterlijk vijf werkdagen voor de aanvang van de activiteit. De jeugdrechter zou uitspraak moeten doen binnen de vier werkdagen. Maar, zoals uit de memorie van toelichting blijkt, deze termijn wordt niet gesanctioneerd. Bij gebrek aan een rechterlijk akkoord is er een verbod tot verlaten van de instelling.

Het lijkt op zich eigenaardig dat de wetgever ervan uitgaat dat een instelling belast met het *“bewaren, behoeden en opvoeden van de geplaatste jongeren”* een activiteit zou organiseren die niet kadert in het pedagogisch project. Gelet op de maatschappelijke opdracht van een dergelijke instelling mag men toch verwachten dat elk optreden ten aanzien van de toevertrouwde jongeren pedagogisch gekaderd is, zelfs als het om het bijwonen van een sportmanifestatie zou gaan. Laat ons maar veronderstellen dat de reden van het gemaakte onderscheid eerder pragmatisch van aard is. In de werking van de instelling zullen inderdaad af en toe activiteiten georganiseerd worden die niet tot de gewone gang van zaken kunnen gerekend worden en als dusdanig niet in het pedagogisch project zijn vermeld. Als voorbeeld kan verwezen worden naar de deelname aan humanitaire missies van het Belgisch leger. In het verleden hebben jongeren uit de gemeenschapsinstellingen al enkele malen samen met leden van de genietroepen bouwwerken uitgevoerd in een Afrikaans land in het kader van een samenwerkingsakkoord. Het ligt voor de hand dat een dergelijke uitstap afzonderlijk met de jeugdrechter afgesproken wordt. Evengoed zou het kunnen gaan om een zeer specifieke, individuele regeling, bijvoorbeeld een uitzonderlijk bezoek aan een ernstig ziek familielid tijdens de eerste weken van het verblijf.

Beide soorten uitstappen kunnen worden verboden bij gemotiveerde beslissing voor één of meer van volgende de redenen (artikel 52^{quater}, nieuw vierde lid):

1. de betrokkene geeft blijk van een gedrag dat voor hemzelf of voor anderen gevaarlijk is;
2. er bestaan ernstige redenen om te vrezen dat de betrokkene, indien hij opnieuw in vrijheid wordt gesteld, nieuwe misdaden of wanbedrijven pleegt, zich aan het gerecht onttrekt, bewijsmateriaal probeert te doen verdwijnen of tot een heimelijke verstandhouding komt met derden;
3. het belang van een slachtoffer of zijn omgeving vereist dit verbod.

Een goede lezer heeft al opgemerkt dat deze redenen in grote mate overeenkomen met de voorwaarden die al onder het eerste lid van hetzelfde artikel zijn opgesomd als noodzakelijk om een voorlopige maatregel tot plaatsing in een gesloten opvoedingsafdeling te kunnen nemen. Wil hij in de toepassing van dit artikel consequent te werk gaan dan staat de jeugdrechter voor de keuze:

- ◆ ofwel zijn de redenen tot plaatsing in een gesloten opvoedingsafdeling niet meer van toepassing en kan hij toelating geven om de instelling te verlaten voor bepaalde activiteiten maar resten er dan nog redenen om de plaatsing te handhaven?
- ◆ ofwel zijn de redenen tot plaatsing nog steeds van toepassing en dan kan de rechter enkel tot een verbod tot verlaten van de instelling besluiten.

Het zou echter kunnen zijn dat de redenen om tot plaatsing in een gesloten opvoedingsafdeling te beslissen niet zo zwaar hoeven door te wegen wanneer het gaat om tijdelijk, in het kader van een bepaalde activiteit, de instelling te verlaten; des te minder indien de uitstap zich voordoet na een aantal weken, zelfs maanden, verblijf in de instelling. Ook deze overweging pleit voor het behandelen van de aanvragen op een ander tijdstip dan bij de eerste beslissing tot plaatsing.

Enkel de derde reden tot weigering (*het belang van een slachtoffer of zijn omgeving vereist dit verbod*) staat buiten dit conflict. Het wordt echter afwachten hoe dit laatste argument zal gehanteerd worden. De gebeurtenissen van de laatste maanden tonen aan dat het belang van een slachtoffer in deze nogal eens eerder afgewogen worden aan de mediagevoeligheid gerelateerd aan de ernst van de feiten waarvan de persoon verdacht of waarvoor hij gevonnist wordt dan aan de wezenlijke belangen van het slachtoffer.

Het verbod kan ook beperkt worden tot slechts enkele soorten activiteiten en kan verband houden met een onvoldoende omkadering. Hiermede wordt in feite verregaande bevoegdheid gegeven aan de jeugdrechtbank met betrekking tot het inschatten van de als noodzakelijk geachte begeleiding. Men kan zich de vraag stellen op welke basis een jeugdmagistraat, van wie mag verondersteld worden dat hij niet vertrouwd is met de dagdagelijkse werking van de instelling, in deze een gefundeerde uitspraak kan doen over de soort en de omvang van deze omkadering. De eventuele maatschappelijke risico's van dergelijke uitstappen zijn immers afhankelijk van een veelvoud van factoren waarvan de soort en omvang van de begeleiding er slechts één vormt.

Het hoger beroep van het openbaar ministerie tegen een niet verboden uitstap is opschortend gedurende vijftien dagen te rekenen vanaf de akte van hoger beroep. Hoger beroep tegen een uitstap genoemd in het kader van het pedagogisch project moet worden ingesteld binnen een termijn van achtenveertig uren, die begint te lopen vanaf de mededeling van de beslissing om de jongere te plaatsen. Het openbaar ministerie brengt de betrokken openbare gemeenschapsinstelling voor jeugdbescherming er onmiddellijk van op de hoogte. De termijn om beroep in te stellen tegen een uitstap die niet uitdrukkelijk deel uitmaakt van het pedagogisch project is dan weer niet expliciet geregeld in deze bepalingen.

De jeugdrechter of jeugdrechtbank kan ten allen tijde, ambtshalve of op vordering van het openbaar ministerie het verbod intrekken.

Artikel 92 van de reeds vermelde wet van 27 december 2006 breidt deze regels met betrekking tot verlaten van de gesloten opvoedingsafdeling uit tot de maatregelen ten gronde.

Artikel 37, § 2, eerste lid, 8°, wordt immers aangevuld als volgt:

In geval van plaatsing in een gesloten opvoedingsafdeling, geldt de procedure vermeld in artikel 52quater, derde tot en met zesde lid, negende en tiende lid, inzake het verlaten van de instelling.

Deze wetgeving kwam hoofdzakelijk tot stand ten gevolge van de publieke commotie rondom het zogenaamde “voetbalincident” waarbij een minderjarige geplaatst in een gesloten opvoedingsafdeling wegens verdenking van medeplichtigheid aan doodslag, tijdens de voorlopige maatregel tot plaatsing op uitstap mocht naar een voetbalwedstrijd.

Bij die commotie werd nogal eens de indruk gewekt dat directie en begeleiders van de instellingen onbedachtzaam te werken gaan in het nemen van beslissingen met betrekking tot dergelijke uitstappen. Dit is echter niet het geval. Deelname aan groepsactiviteiten buiten de omheining, al dan niet onder toezicht van personeel van de instelling, bezoek aan familie en dergelijke worden steeds onderworpen aan een voorafgaande toetsing aan een aantal criteria die zowel de persoonlijkheid van de jongere betreffen als kenmerken van de activiteit of in relatie staan tot de feiten waarvan de betrokkene verdacht of beschuldigd wordt.

Op pagina 82 is een, aan deze wetgeving aangepaste, beslissingstabel toegevoegd die een beeld geeft van de overwegingen die aan een toelating voor deelname aan een externe activiteit voorafgaan.

3. Termijnen van plaatsing

In de nieuwe Jeugdwet worden enkele bijkomende bepalingen opgenomen over de verblijfsduur bij plaatsing in een openbare gemeenschapsinstelling.

Artikel 37, §2, vierde lid verplicht de jeugdrechtbank om een maximumduur te bepalen voor elke plaatsing in een open of gesloten afdeling. Deze termijn kan worden verlengd maar enkel om uitzonderlijke redenen die verband houden met het aanhoudend wangedrag van de betrokkene en met zijn voor hemzelf of voor anderen gevaarlijke gedrag. Het blijft afwachten wat het effect zal zijn van deze bepaling op de vorderingen of beslissingen van de jeugdmagistraten. Indien de jongere zich tijdens de periode van plaatsing correct gedraagt, is immers geen verlenging van plaatsing nog mogelijk. Dit zou de magistraten er kunnen toe aanzetten om langere termijnen te hanteren bij het

bepalen van de maximumduur; termijnen die tijdens de uitvoering van de maatregel toch kunnen verminderd worden op basis van artikel 60.

Wanneer een jongere echter geplaatst wordt in een open of gesloten opvoedingsafdeling op basis van een herziening overeenkomstig artikel 60, om reden dat de eerder opgelegde maatregel of maatregelen niet werd of werden nageleefd door de betrokkene wordt de duur termijn beperkt tot een niet verlengbare termijn van maximum zes maanden (artikel 37, §2quater).

De al in het verleden bestaande mogelijkheid om een maatregel te verlenging na het bereiken van de meerderjarigheid wordt aangepast zodat de maximumtermijn nu kan lopen tot de dag waarop de jongere drieëntwintig jaar wordt (artikel 37, §3, tweede lid, 2°). Het blijft echter onduidelijk wanneer deze laatste wijziging effectief in werking kan treden. Artikel 65 van de Wet van 13 juni 2006 voorziet dat een samenwerkingsakkoord tussen Staat en Gemeenschappen de modaliteiten inzake financiering en inwerkingstelling van de maatregelen van ondermeer deze laatst genoemde bepaling dient te regelen. Voor andere materies zoals de ouderstage of de bemiddeling wordt volop gewerkt aan het afsluiten van de nodige samenwerkingsakkoorden⁷. Ter voorbereiding van dit akkoord zijn echter nog geen besprekingen gepland. Deze zullen wellicht uitgesteld worden tot na de federale verkiezingen in juni 2007.

De wijzigingen aangebracht aan artikel 60 kunnen eveneens een impact hebben op de verblijfstermijnen:

1. het nieuwe derde lid van dit artikel regelt de mogelijkheid dat de betrokkenen een herziening kunnen vragen van een voorlopige maatregel:
De minderjarige en zijn vader, moeder, voogden of degenen die de minderjarige in rechte of in feite onder hun bewaring hebben kunnen, via gemotiveerd verzoekschrift, de herziening vragen van de voorlopige maatregel bepaald in artikel 52quater na een termijn van één maand vanaf de dag waarop de beslissing definitief werd.
2. de plaatsingen in een openbare gemeenschapsinstelling die bij vonnis zijn bevolen, moeten opnieuw worden onderzocht teneinde te worden bevestigd, ingetrokken of gewijzigd vóór het verstrijken van een termijn van zes maanden te rekenen van de dag waarop de beslissing definitief is geworden.

⁷ Zie onder meer Vlaamse Regering van 15 december 2006, agendapunt 60, DOC 1407.

4. Impact op de organisatie en de werking van de gemeenschapsinstellingen

De aangebrachte wijzigingen aan de Jeugdbeschermingswet, zullen ongetwijfeld een impact hebben op de organisatie en werking van de gemeenschapsinstellingen, in het bijzonder

- ◆ de uitbreiding van het pakket aan maatregelen,
- ◆ de striktere voorwaarden die gesteld worden voor de plaatsingen in de openbare instellingen,
- ◆ de bijkomende regels met betrekking tot de maximumtermijnen,
- ◆ het optrekken van de leeftijdsgrenzen waarbinnen sommige maatregelen kunnen toegepast worden,
- ◆ de gewijzigde procedure inzake het uit handen geven naar het volwassen strafrecht.

Het ligt voor de hand dat sommige van deze effecten maar zichtbaar zullen worden wanneer de betrokken wetsbepalingen effectief in werking zijn getreden.

4.1. Verschuivingen in de samenstelling van het cliënteel

Er mag verwacht worden dat een deel van het huidige cliënteel van de gemeenschapsinstellingen in de toekomst in aanmerking komt voor een toepassing van de uitgebreide mogelijkheden betreffende herstelgerichte, constructieve afhandeling van de delicten. Deze verschuiving kan op twee manieren georganiseerd worden:

1. wanneer onmiddellijk de “alternatieve maatregelen” gevorderd worden of als voorwaarde opgelegd bij uitstel van een plaatsingsmaatregel;
2. door de “toeleiding” tijdens het verblijf in de instelling naar het voorstellen van een geschreven project of een herstelrechterlijk aanbod.

Mede door het opleggen van meer beperkende voorwaarden met betrekking tot de dader en de kenmerken van het als misdrijf omschreven feit zal de beslissing tot plaatsing in een openbare instelling vooral ingegeven worden door de ernst van de feiten en door de noodzaak tot vrijheidsbeperking. Dit legt een extra druk op de werking van de instellingen.

Het optrekken van de leeftijdsgrens voor toegang tot de gesloten opvoedingsafdelingen tot 14 jaar noopt op het terrein tot een diversificatie in het aanbod van plaatsen. Vooral in het aanbod voor meisjes is de creatie van een aantal plaatsen in een open opvoedingsafdeling op korte termijn noodzakelijk.

In de Jeugdwet en in de Wet betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke worden specifieke regels opgenomen met betrekking tot de maatregelen die kunnen worden genomen ten aanzien van jongeren met een psychiatrische pro-

blematiek of een drugsverslaving. Indien nu ook in de betrokken psychiatrische centra en ziekenhuizen een passend aanbod wordt georganiseerd mag verwacht worden dat de doorverwijzing van deze cliënten naar de openbare gemeenschapsinstellingen kan afnemen. Toch zal deze laatste vorm van doorverwijzing maar effectief kunnen georganiseerd worden als er gesloten plaatsen in de jeugdpsychiatrie beschikbaar komen⁸.

4.2. De plaatsingstermijnen

Meer dan in het verleden zal zowel de rechtspraak als de begeleiding in de instellingen moeten rekening houden met de specifieke termijnen die opgelegd worden ten aanzien van de maatregel tot plaatsing in een open of gesloten opvoedingsafdeling. Zo moet een eerste advies tot oriëntatie beschikbaar zijn op het ogenblik dat de jeugdrechter een mogelijk verzoek tot herziening van de voorlopige maatregel moet behandelen.

4.3. Maatregelen tot 23 jaar en de uit handengeving

De bepalingen betreffende de verlenging van maatregelen tot 23 jaar kunnen maar in werking treden na het afsluiten van een samenwerkingsakkoord over de modaliteiten van financiering van de uitvoering ervan. Deze met betrekking tot de uithandengeving kunnen maar uitgevoerd worden als minstens één federaal detentiecentrum beschikbaar is. Gelet op de onduidelijkheid over het tijdsplan en de concrete invulling van deze afspraken en structuren is een poging om de eventuele effecten ervan op de gemeenschapsinstellingen al in beeld te brengen vandaag weinig zinvol.

4.4. Relaties met de verbindingsmagistraten

Met artikel 37 van de Wet van 13 juni 2006 wordt de functie van “verbindingsmagistraat in jeugdzaken” ingesteld. Deze magistraat is belast met volgende opdrachten:

- ◆ in geval van gebrek aan beschikbare plaatsen in de openbare gemeenschapsinstellingen, de inwerkingstelling van de plaatsingsbeslissing genomen op basis van de nieuwe Jeugdwet optimaliseren;
- ◆ de eventuele verwijzingen coördineren van veroordeelde personen die zich in het federaal gesloten centrum bevinden naar een strafinrichting voor volwassenen.

Over de wijze waarop de verbindingsmagistraat deze twee opdrachten gaat uitvoeren en in welke mate deze daarbij in overleg gaat treden met de verantwoordelijken van de gemeenschapsinstellingen bestaat tot op heden weinig duidelijkheid.

⁸ Vlaams Parlement, Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, commissievergadering C075, 23 januari 2007.

Daarnaast krijgen de verbindingsmagistraten in jeugdzaken een bijkomende opdracht toegewezen. Met artikel 106 van de wet van 27 december wordt artikel 144septies, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek, ingevoegd bij de wet van 13 juni 2006, aangevuld met een derde opdracht. De bevoegdheden van de twee verbindingsmagistraten in jeugdzaken wordt uitgebreid tot "het voorzien in permanent contact met de leidende ambtenaren van de bevoegde diensten van de gemeenschappen om een conceptuele dialoog over de plaatsingsmodaliteiten tot stand te brengen. Door deze benadering kunnen de visies van de magistratuur en de betrokken openbare gemeenschapsinstellingen voor jeugdbescherming naar elkaar toegroeien in aangelegenheden waarbij een optreden van de rechter in het kader van de plaatsing van de jongere vereist is. Deze problematiek heeft inzonderheid betrekking op het al dan niet mogen verlaten van de instelling door de betrokkene"⁹.

Of deze visies naar elkaar zullen toegroeien zal in belangrijke mate afhangen van de bereidwilligheid van de betrokken leidende ambtenaren. Immers gelet op de regels inzake de verdeling van de bevoegdheden zijn deze ambtenaren er geenszins toe gehouden het voorgestelde contact te aanvaarden¹⁰.

5. Plaatsing in het gesloten centrum De Grubbe te Everberg

Met de wet van 13 juni 2006 worden een aantal wijzigingen aangebracht aan de wet van 1 maart 2002 betreffende de voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd. Een eerste reeks aanpassingen betreft de verwijzingen die in de wet van 1 maart gebeuren naar de oude Jeugdbeschermingswet. Vermits de benaming van deze laatste wet werd gewijzigd door de Wet van 13 juni 2006 dient in de wet van 1 maart 2002 deze benaming ook te worden aangepast telkens zij vermeld wordt. Eveneens dienen verwijzingen naar bepaalde artikelen uit de Jeugdbeschermingswet aangepast te worden aan de wijzigingen die binnen deze artikelen werden aangebracht.

De belangrijkste aanpassing betreft echter artikel 3 waardoor de voorwaarden verbonden aan de toegang tot het centrum strikter worden. Deze cumulatieve voorwaarden zijn vanaf 16 oktober 2006 de volgende:

1. de persoon is ouder dan veertien jaar op het ogenblik van het plegen van het als misdrijf omschreven feit en er bestaan voldoende ernstige aanwijzingen van schuld;

⁹ Memorie van Toelichting, Gedr. St., Kamer zitting 2006-2007 nr. 2761/001.

¹⁰ Advies van de Raad van State (II) nr. 41.595/2/.

2. het als misdrijf omschreven feit waarvoor hij vervolgd wordt kan, mocht hij meerderjarig zijn, in de zin van het Strafwetboek of de bijzondere wetten, een straf tot gevolg hebben van opsluiting van vijf jaar tot tien jaar of een zwaardere straf;
3. er bestaan dringende, ernstige en uitzonderlijke omstandigheden die betrekking hebben op de vereisten van bescherming van de openbare veiligheid;
4. de opname bij voorlopige maatregel van de persoon in een geschikte inrichting zoals bedoeld in artikel 37, § 2, eerste lid, 7°, juncto 52, van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, in een openbare instelling zoals bedoeld in artikel 37, § 2, eerste lid 8°, juncto 52, inbegrepen de gesloten opvoedingsafdeling zoals bepaald in artikel 52quater van dezelfde wet is, bij gebrek aan plaats, onmogelijk.

Hierdoor verdwijnt de mogelijkheid op jongeren te plaatsen in het federaal centrum die ervan verdacht worden een feit te hebben gepleegd waarop, in de zin van het Strafwetboek, lichtere straffen staan, op grond van het feit dat ze voorheen al het voorwerp van een definitieve maatregel zijn geweest.

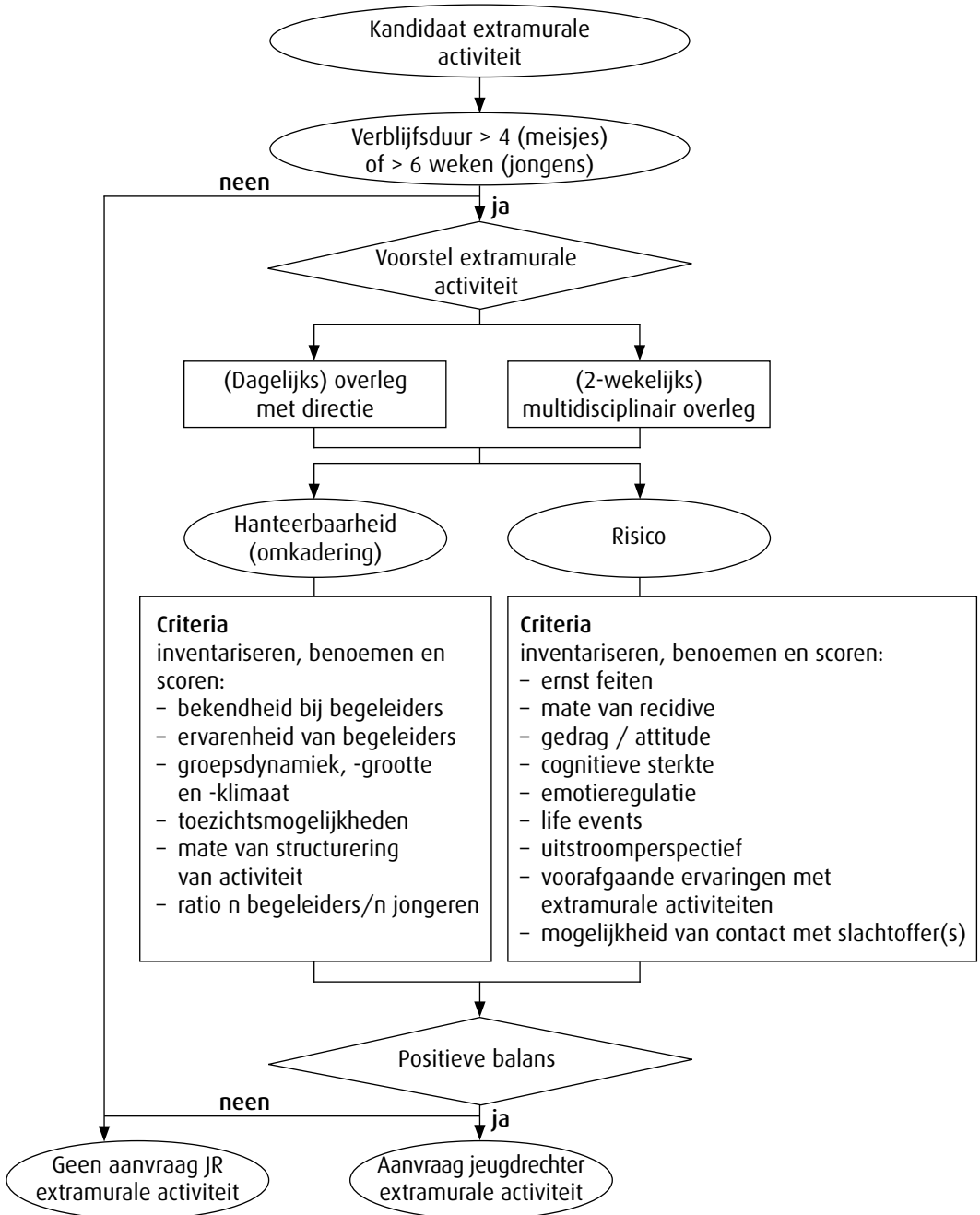
De minister van Justitie verantwoordt deze beperking vanuit de overweging dat de beschikbare plaatsen in het centrum dienen voorbehouden te worden voor plaatsingen in het belang van de openbare veiligheid en niet om de openbare gemeenschapsinstellingen bij te staan¹¹.

Bij de oprichting van het gesloten centrum in het voorjaar 2002 en bij het afsluiten van het samenwerkingsakkoord dat de werking van het centrum regelt, bestond het voornemen om allengs de regelgeving bevat in de Wet van 1 maart 2002 te integreren in de destijds op stapel staande vernieuwing van het jeugdrecht¹². Nu moeten we vaststellen dat zowel de betrokken wet als het centrum een permanent bestaansrecht heeft verworven vanuit het belang van de openbare veiligheid. Enkel de opzegging van het samenwerkingsakkoord door één van de betrokken partijen of een onbruik wegens voldoende, beschikbare plaatsen in de gemeenschapsinstellingen kan hieraan een einde stellen.

¹¹ Federale Overheidsdienst Justitie, Ministeriële omzendbrief nr. 1/2006 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, B.S. 29 september 2006.

¹² Vogels Mieke, Het beleid inzake jeugddelinquentie, nota aan de Vlaamse Regering, DOC 0143, 22 februari 2002.

Beslissingsproces extramurale activiteiten vanuit gesloten gemeenschapsinstellingen
(toepassing artikel 52quater)

Vrijheidsberoving van delinquente jongeren: een internationale toets

Mieke Verheyde – Secretariaat van de
Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind*

De nieuwe Jeugdwet van 2006¹ bracht diverse wijzigingen aan op het vlak van de voorwaarden tot en de modaliteiten van vrijheidsberoving van minderjarige delinquenten. Op vraag van de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen wordt in deze bijdrage ingegaan op de verenigbaarheid van deze wet met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM). Maar omdat het EVRM en de bijhorende rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) niet kunnen dienen als maatstaf om de kindvriendelijkheid van regelgeving of van het beleid te toetsen, zal onderstaande analyse tevens kort ingaan op de verenigbaarheid van de nieuwe Jeugdwet met het VN-Kinderrechtenverdrag (hierna: IVRK). De toetsing van de nieuwe Jeugdwet aan deze verdragen wordt beperkt tot het aspect vrijheidsberoving en gaat niet in op de andere punten waarin deze wet vanuit het perspectief van de kinderrechten mogelijk nog tekort schiet.

* Deze tekst werd ten persoonlijke titel geschreven. De problematiek van vrijheidsberoving van minderjarigen werd nog niet behandeld door de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind. Wel maakt dit thema momenteel het voorwerp uit van een werkgroep, getiteld “de problematiek van delinquente minderjarigen”, die naar aanleiding van de opstelling van het derde periodieke rapport van België inzake het IVRK in de loop van oktober en november 2007 in drie vergaderingen samenkomt. Deze werkgroep kaart de problematiek van de delinquente jongeren in het algemeen aan en overstijgt dan ook het aspect van de vrijheidsberoving.

¹ *i.e.* de Jeugdbeschermingswet van 8 april 1965, zoals aangepast door de wetten van 15 mei en 13 juni 2006.

1. Situaties waarin delinquente jongeren van hun vrijheid kunnen worden beroofd

In het licht van deze bijdrage wordt onder ‘vrijheidsberoving’ verstaan wat in het internationaal recht wordt begrepen onder ‘deprivation of the freedom of liberty’: een beperking van de bewegingsvrijheid in de engste zin, namelijk het gedwongen verblijven in een welbepaalde enge ruimte. Hieronder vallen dus de opsluiting in een gevangenis, in een gesloten instelling van jeugdbescherming, in een gesloten psychiatrische instelling en in een gesloten afkickcentra voor drugsverslaafden. Andere, lichtere beperkingen van bewegingsvrijheid, zoals de opname in open instellingen van jeugdbescherming en ondertoezichtstelling onder bepaalde voorwaarden, vallen hier niet onder.

Hieronder volgt een schematisch overzicht van situaties waarin jongeren onder het Belgisch Jeugdbeschermingsrecht kunnen worden opgesloten². De schuin gedrukte stukken zijn wijzigingen die door de nieuwe Jeugdwet werden doorgevoerd.

VOORBEREIDENDE FASE	MAATREGELEN TEN GRONDE
Plaatsing in een gesloten gemeenschapsinstelling voor jeugdbescherming <i>Hieraan werden door de nieuwe Jeugdwet bijkomende voorwaarden gekoppeld</i>	Plaatsing in een gesloten gemeenschapsinstelling voor jeugdbescherming <i>Sedert de nieuwe Jeugdwet van kracht is kan dit enkel nog vanaf de leeftijd van 14 jaar en niet voor banale feiten. Plaatsing in een gesloten instelling van een jongere tussen de 12 en 14 jaar kan uitzonderlijk nog indien hij een ernstige aanslag heeft gepleegd op het leven of de gezondheid van een andere persoon.</i>
Plaatsing in een gesloten federale instelling (Everberg – Florennes)	<i>Opsluiting in een gesloten federale instelling (Everberg, Florennes), in geval van uithandengeving</i>
<i>Plaatsing in een gesloten afdeling van een jeugdpsychiatrische dienst</i>	<i>Plaatsing in een gesloten afdeling van een jeugdpsychiatrische dienst</i>
<i>Plaatsing in een dienst deskundig op het vlak van alcohol- en drugsverslaving: indien gesloten afdeling</i>	Opsluiting in de gevangenis <i>Deze mogelijkheid werd door de nieuwe Jeugdwet in principe afgelast maar opsluiting in de gevangenis kan nog</i>

² Voor een grondige bespreking van de nieuwe Jeugdwet, zie bijvoorbeeld PUT, J. en ROM, M., *Het Nieuwe Jeugdrecht*, Brussel, Larcier, 2007, 325 p. en CHRISTIAANS, J. en DUMORTIER, E. ‘De nieuwe Wet op de Jeugdbescherming. Krijtlijnen van een ambigue hervorming’, *TJK 2006/4*, 273-280.

VOORBEREIDENDE FASE	MAATREGELEN TEN GRONDE
	<i>steeds in geval van overcapaciteit in een gesloten federale instelling of als de jongere de integriteit van de anderen in de centra verstoort. In beide gevallen kan dit pas zodra de jongere 18 is geworden. Plaatsing in een dienst deskundig op het vlak van alcohol- en drugsverslaving: indien gesloten afdeling</i>
<i>Plaatsing in een dienst deskundig op het vlak van alcohol- en drugsverslaving: indien gesloten afdeling</i>	

Samenvattend kan worden gesteld dat de nieuwe Jeugdwet een aantal reeds bestaande maatregelen behield maar met betrekking tot sommige daarvan de voorwaarden heeft aangepast. Daarnaast werden diverse nieuwe maatregelen ingevoerd, zoals de plaatsing in een jeugdpsychiatrische dienst en in een dienst deskundig op het vlak van alcohol- en drugsverslaving. Ook nieuw is dat steeds naar een objectivering van de beslissing wordt gestreefd door een aantal extra criteria in te lassen waar de jeugdrechter en de jeugdrechtbank rekening mee moeten houden bij het nemen van een beslissing. De jeugdrechtbank moet een plaatsing voortaan ook bijzonder motiveren. Bovendien moet de jeugdrechter zich voortaan houden aan het subsidiariteitsbeginsel dat erop neerkomt dat opsluiting de laatst mogelijke optie is.

2. Is het nieuwe systeem van vrijheidsberoving van minderjarigen conform het EVRM?

2.1. Mag een minderjarige in de voorbereidende fase van zijn vrijheid worden beroofd?

Artikel 5 EVRM garandeert het recht op vrijheid en somt op limitatieve wijze een aantal gevallen op waarin een persoon van zijn vrijheid kan worden beroofd. Eén van die gevallen is “teneinde een verdachte voor de bevoegde rechterlijke instantie te geleiden (art. 5 lid 1 (c))”. Dit geldt ook voor minderjarigen, zo werd bevestigd in een de zaak *Assenov* tegen Bulgarije³. Het Hof beklemtoonde in dit arrest evenwel dat de druk op de

³ EHRM, *Assenov e.a. t. Bulgarije*, arrest van 28 oktober 1998, nr. 24760/94.

overheid om de zaak snel af te handelen (art. 5, lid 3 EVRM) in geval van minderjarige gedetineerden nog groter is dan bij volwassen gedetineerden. In casu zat de minderjarige twee jaar in voorhechtenis alvorens de zaak voor de rechtbank kwam en had de overheid in het eerste jaar bijna geen onderzoeksdaden gesteld. Het Hof besloot dan ook tot een schending van art. 5, lid 3 EVRM. Het Belgische systeem, waarin jongeren in de voorlopige fase kunnen worden opgesloten in een gesloten Gemeenschapsinstelling dan wel in een federaal detentiecentrum⁴ is derhalve conform het EVRM.

2.2. Mag een minderjarige in een gesloten instelling voor jeugdbescherming of gevangenis terecht komen?

Artikel 5 EVRM laat, naast het plaatsen van een minderjarige in voorlopige hechtenis (art. 5 lid 1(c)), toe dat een veroordeelde minderjarige delinquent in een instelling (art. 5 lid 1(d)) wordt geplaatst of zelfs in de gevangenis wordt opgesloten (art. 5 lid 1(a)). Het Europees Hof maakte wel een nuancering: als een Staat kiest voor een systeem van jeugdbescherming, dan moeten de opvoedende maatregelen ook effectief en relatief snel worden toegepast. Het Hof benadrukte dit in 1988 in het arrest Bouamar tegen België.⁵ De zaak betrof de verdragsverenigbaarheid van de toenmalige Belgische jeugdwetgeving, volgens dewelke een minderjarige delinquent voorlopig en voor een maximumperiode van 15 dagen in de gevangenis kon worden geplaatst indien de betrokkene niet onmiddellijk in een instelling kon worden opgevangen. In casu kwam de minderjarige beklaagde negen opeenvolgende keren voor de wettelijk toegestane maximumperiode van 15 dagen in de gevangenis terecht. Gedurende een periode van 219 dagen bevond de jongere er zich in het totaal 119 dagen. Het Hof verduidelijkte dat een voorlopige plaatsingsmaatregel, die zelf geen opvoedingscomponent bevat maar voorafgaat aan het eigenlijk opvoedingsregime, niet is uitsloten onder subparagraaf 1(d). De voorlopige detentie moet evenwel snel worden opgevolgd door het eigenlijke opvoedingsregime waarvoor de nodige infrastructuur en middelen moeten worden voorzien. Een Staat die in de aanpak van jeugddelinquentie kiest voor een systeem van toezicht op de opvoeding, heeft met andere woorden de verplichting te voorzien in de nodige institutionele faciliteiten die beantwoorden aan de veiligheidsvereisten

⁴ Opsluiting in een federaal detentiecentrum kan slechts voor een welbepaalde categorie van jongeren, met name voor minderjarige jongens die ervan worden verdacht een als misdrijf omschreven feit te hebben gepleegd waarop onder het gewone strafrecht een straf van 5 tot 10 jaar opsluiting staat. Zij kunnen indien ze minstens veertien jaar oud zijn, er voldoende aanwijzingen zijn van schuld, en er geen plaats meer is in een gewone instelling, voorlopig in het gesloten federaal centrum De Grubbe in Everberg of het toekomstige centrum in Florennes worden geplaatst.

⁵ EHRM, *Bouamar t. België*, arrest van 29 februari 1988, nr. 9106/80.

en de opvoedkundige objectieven. België was hierin tekort geschoten. Op het moment van de feiten bestond geen Franstalige gesloten instelling waarin jongeren die zware misdrijven hadden gepleegd konden worden ondergebracht en zat er dus niets anders op de beklagde herhaalde malen in de gevangenis onder te brengen, waardoor de vrijheidsberoving steeds minder rechtmatig was.

Het Belgische systeem is derhalve in principe conform het EVRM. Een jongere die volgens het systeem van de jeugdbescherming wordt behandeld (en dus niet uithanden gegeven wordt) komt namelijk niet meer in de gevangenis terecht en krijgt automatisch opvoedende maatregelen opgelegd.

Wel zou een probleem kunnen rijzen wanneer de jeugdrechter een jongere wil plaatsen in een gesloten afdeling van een jeugdpsychiatrische dienst. Jeugdpsychiatrische diensten zijn namelijk niet steeds bereid om delinquente jongeren op te nemen en de speciale secties die voor dergelijke jongeren werden opgericht, volstaan niet. De jongere riskeert dan ook in werkelijkheid in een volwassen psychiatrische instelling terecht te komen. De overheid zal zich er dus voor moeten behoeden om niet te hervallen in het Bouamar-scenario waarbij jongeren die in een aangepaste instelling moeten terecht komen, wegens plaatsgebrek, in een plaats voor volwassenen worden opgesloten. Er kan ook verwezen worden naar de zaak *Tabitha*⁶ waarin het Europees Hof oordeelde dat vluchtelingenkinderen wel kunnen worden opgesloten maar niet in een regime voor volwassenen. In de lijn van deze rechtspraak zou de opsluiting van een minderjarige in een psychiatrische dienst voor volwassenen dus als een onrechtmatige vrijheidsberoving en dus in strijd met artikel 5 EVRM kunnen worden beschouwd.

2.3. Hoelang kan een minderjarige worden opgesloten?

Artikel 5 EVRM geeft hieromtrent geen richtlijnen. Wel werd al geprobeerd om straffen van onbepaalde duur aan te vechten op basis van artikel 3 dat het verbod op onmenselijke en vernederende behandeling bevat. In de zaken *T. en V. tegen het Verenigd Koninkrijk* (1999)⁷ oordeelde het Hof dat het niet onverenigbaar is met artikel 3 om aan minderjarigen een gevangenisstraf van onbepaalde duur op te leggen, die toelaat dat de straf blijft voortduren of een eventuele vrijlating te herroepen zolang de beklagde een gevaar blijft voor de maatschappij. *In casu* werd aan de jongens een wettelijk voorgeschreven gevangenisstraf opgelegd voor een duur "die de koningin behaagt".

⁶ EHRM, *Mubilanzila Mayeka en Kaniki Mitunga t. België*, arrest van 12 oktober 2006, nr. 13178/03.

⁷ EHRM, *T. t. Verenigd Koninkrijk*, arrest van 16 december 1999, nr. nr. 24724/94 en EHRM, *V. t. Verenigd Koninkrijk*, arrest van 16 december 1999, nr. 24888/94.

De minimumperiode van deze straf werd bepaald door de minister van binnenlandse zaken, wiens beslissing om die op 15 jaar vast te leggen werd vernietigd omdat hij zich hierbij door een opgehitst publiek had laten beïnvloeden. Op het moment van de procedure voor het Europees Hof had de minister nog geen nieuwe beslissing genomen en zaten de jongens al zes jaar vast. Het Hof vond dit niet lang genoeg om al van een onmenselijke of vernederende behandeling te kunnen spreken maar gaf toe dat indien de bepaling van de minimumstraf nog onredelijk lang op zich zou laten wachten dit in de toekomst wel een schending zou inhouden van art. 3 EVRM.

Het Hof aanvaardde in andere zaken dat de opsluiting voor een duur "die de koningin behaagt" een schending van art. 3 zou kunnen inhouden indien (1) bij de beoordeling of de jongeren nog een gevaar inhouden voor de maatschappij geen rekening zou worden gehouden met hun evoluerende persoonlijkheid en maturiteit of (2) als jongeren dergelijke zware straf opgelegd krijgen voor zeer lichte feiten. In geen van die zaken sprak het een veroordeling uit omdat art. 3 niet was ingeroepen.

Onder de nieuwe Belgische Jeugdwet is de maximumstraf die aan een delinquente minderjarige kan worden opgelegd 30 jaar gevangenisstraf. Bovendien kan deze straf slechts voor zware feiten worden opgelegd (misdaden of correctionaliseerbare wanbedrijven). Deze regeling lijkt dus conform het EVRM te zijn.

Tussenbesluit: Een toetsing van de nieuwe Jeugdwet aan het EVRM doet besluiten dat deze wet, wat het aspect opsluiting betreft, de mensenrechten van kinderen respecteert. Wel moet worden opgelet dat het Bouamar-scenario zich niet herhaalt in geval van minderjarige delinquenten met een psychiatrische aandoening: er moet voor gezorgd worden dat deze jongeren wel degelijk naar aangepaste instellingen worden doorgestuurd en niet in instellingen voor volwassenen terechtkomen.

3. Is het nieuwe systeem van vrijheidsberoving van minderjarigen conform het IVRK?

Artikel 37 IVRK bevat een aantal specifieke voorwaarden en waarborgen voor de vrijheidsberoving van kinderen. Redenen voor een andere aanpak dan volwassenen zijn legio: kinderen zijn nog in een fase van ontwikkeling; ze hebben, ondanks het feit dat ze een misdrijf hebben gepleegd, nog steeds recht op persoonlijke ontwikkeling (art. 6 IVRK); contact met hun familie blijft van uiterst belang; ze zijn kwetsbaarder en moeten daarom beschermd worden tegen geweld tijdens de opsluiting en aanwakkering van crimineel gedrag door contact met andere gevangenen, etc.

In wat volgt, wordt nagegaan of de nieuwe Jeugdwet voldoet aan de voorwaarden voor vrijheidsberoving van minderjarigen, zoals opgenomen in artikel 37 IVRK.

3.1. Opsluiting als laatst mogelijke oplossing

Het principe dat opsluiting slechts kan als laatst mogelijke maatregel staat expliciet in geschreven in artikel 37(b) IVRK en kan tevens indirect worden afgeleid uit artikel 40(3)(b) en 40(4) IVRK, die het principe bevatten dat het gebruik van gerechtelijke procedures en van plaatsing in een inrichting moeten worden vermeden telkens wanneer dit mogelijk en passend is.

De nieuwe Jeugdwet lijkt aan dit principe tegemoet te komen. Ten eerste werd het subsidiariteitsbeginsel geïntroduceerd. Dit principe houdt in dat een herstelrechtelijk aanbod de voorkeur geniet boven alle ander maatregelen. In tweede instantie moet de haalbaarheid van een door de jongere voorgesteld geschreven project worden achterhaald. Op de derde plaats komen de ambulante regelingen (ondertoezichtstelling, berisping etc.). Pas op de vierde plaats komen de plaatsingsmaatregelen, waarbij plaatsing in een open instelling de voorkeur geniet boven plaatsing in een gesloten instelling. Opsluiting is dus in principe een laatst mogelijke oplossing. Ten tweede werd het gamma van alternatieve maatregelen uitgebreid en werd een snelle afhandeling van de zaak (op parketniveau) mogelijk gemaakt, wat het aantal plaatsingen zou kunnen terugdringen. Verder is er de bijzondere motiveringsplicht voor de jeugdrechter ingeval van plaatsing. Ook moet de jeugdrechter nu meer criteria in aanmerking nemen bij het nemen van zijn beslissing (zo wordt gestreefd naar een objectivering van zijn beslissing). Voorts is een plaatsing voor erg jonge kinderen niet meer mogelijk (onder de 14 jaar kan een kind niet meer in een gesloten instelling terecht komen). Bovendien is een plaatsing niet meer mogelijk voor banale feiten. Wat de uithandengeving betreft, voorziet de nieuwe Jeugdwet in de noodzaak van een vroegere maatregel of een herstelrechtelijk aanbod voordat deze jongeren onder het gemeen strafrecht terechtkomen. Ten slotte werden in de Everbergwet striktere voorwaarden ingeschreven: voordien konden ook minderjarige recidivisten die een als misdrijf omschreven feit hadden gepleegd waarop een gevangenisstraf staat van één jaar of meer ook deze maatregel opgelegd krijgen. Deze mogelijkheid werd door de hervorming van 2006 ongedaan gemaakt. Voortaan kunnen enkel nog minderjarigen die zware feiten hebben gepleegd deze maatregel opgelegd krijgen: ze moeten een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd waarvoor de bestraffing opsluiting van 5 tot 10 jaar is of een zwaardere straf. De nieuwe Jeugdwet legde ook striktere voorwaarden op om een jongere in de voorlopige fase in een gesloten gemeenschapsinstelling te plaatsen: een jongere moet blijk geven van gevaarlijk gedrag voor zichzelf of voor anderen en er dienen ernstige redenen te bestaan om te vrezen dat de jongere, indien hij opnieuw in vrijheid wordt gesteld, nieuwe misdaden of wanbedrijven pleegt, zich aan het gerecht onttrekt, bewijsmateriaal probeert te doen verdwijnen of tot heimelijke verstandhouding komt met derden.

3.2. De delinquente minderjarige mag niet te jong zijn

Het IVRK legt geen minimum grens op voor de vrijheidsberoving van kinderen. Ook het VN-Kinderrechtencomité legt geen duidelijke leeftijdsgrens op. In zijn algemene aanbevelingen op de landenrapporten uitte het wel bezwaren tegen de opsluiting van minderjarigen onder de leeftijd van 14 jaar⁸. België zit met zijn nieuwe leeftijdsgrens van 14 jaar in principe op het goede spoor. Toch kan men zich afvragen of de uitzondering waarbij plaatsing in een gesloten instelling van een jongere tussen de 12 en 14 jaar kan indien hij een ernstige aanslag heeft gepleegd op het leven of de gezondheid van een andere persoon conform het IVRK is.

3.3. De minderjarige die van zijn vrijheid werd beroofd, moet worden behandeld op een aan zijn leeftijd aangepaste manier

Artikel 37 IVRK stelt dat een minderjarige moet worden behandeld op een aan zijn leeftijd aangepaste manier. Dit betekent onder meer dat minderjarigen niet samen mogen verblijven met volwassenen, dat contactmogelijkheden met hun familie moeten worden verzekerd, dat minderjarigen in aangepaste leefruimtes moeten vertoeven, dat ze nog steeds onderwijs moeten krijgen en toegang moeten hebben tot medische faciliteiten. Ook moet het personeel aangepast zijn: er moeten bijvoorbeeld opvoeders en psychologen opereren.⁹

Hier rijst mogelijks een probleem met de instelling De Grubbe in Everberg en de toekomstige instelling in Florennes. In zijn algemene aanbeveling met betrekking tot het tweede periodieke rapport van België inzake het IVRK vroeg het VN-Kinderrechtencomité zich af of de Everbergwet "niet heeft geleid tot een vergelijkbare of zelfs restrictievere regeling" dan het voorgaande systeem waarbij een jongere in de onderzoeksfase tijdelijk in de gevangenis kon worden opgesloten.¹⁰ Ook op Belgische bodem werd al vaak geprotesteerd tegen het gevangenisregime dat heerst in De Grubbe. Critici storen zich onder meer aan het feit dat niet is vereist dat het bewakingspersoneel een minimum aan pedagogische kwaliteiten bezit en dus kan omgaan met de minderjarigen¹¹.

⁸ Zie bijvoorbeeld VN-Kinderrechtencomité, *Concluding observations: Verenigd koninkrijk 9/10/2002* (UN Doc. CRC/C/15/Add.188, 2002), §§ 60-62.

⁹ VN-Kinderrechtencomité, *General Comment nr. 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice* (UN Doc. CRC/C/GC/10, 2007), p. 18-20.

¹⁰ VN-Kinderrechtencomité, *Concluding observations: België, 13/06/2002* (UN Doc. CRC/C/15/Add.178, 2002), §§ 31-32.

¹¹ Zie evenwel het tweede evaluatierapport van het Everbergcentrum over de inspanningen van de federale directie om een vorming ter zake te organiseren, in samenwerking met de gemeenschappen.

Door de nieuwe jeugdwet komen binnenkort meer categorieën van jongeren in dit type instelling terecht. Dit zal evenwel gebeuren in gescheiden secties, zodat de huidige ‘Everbergcategorie’ niet in contact zal komen met veroordeelde uithandengegeven jongeren. Dit belet niet dat hetzelfde regime zal worden toegepast op beide categorieën van jongeren.

Bovendien kan een jongere die achttien is geworden naar de gewone gevangenis worden overgeplaatst omwille van een overbevolking in de federale gesloten instellingen. In dit laatste geval zou men kunnen tegenwerpen dat het IVRK niet meer van toepassing is: de jongere is immers 18 geworden. Het VN-Kinderrechtencomité stelt echter in zijn General Comment dat *This rule (scheiding van kinderen van volwassen gevangenen) does not mean that a child placed in a facility for children has to be moved to a facility for adults immediately after he/she turns 18. Continuation of his/her stay in the facility for children should be possible if that is in his/her best interest and not contrary to the best interests of the younger children in the facility.*¹² Hieruit volgt dat het gebrek aan plaats bezwaarlijk een gegronde reden kan zijn om een 18-jarige in de gevangenis te plaatsen. We kunnen ervan uitgaan dat dit niet in zijn belang is. Dat geeft de Belgische wetgever trouwens ook impliciet toe door het invoeren van de regel dat jeugdbeschermingsmaatregelen kunnen worden genomen tot de jongere 23 jaar is voor feiten die begaan werden toen hij nog minderjarig was (vanaf 16 jaar). Wat de jongere betreft die de integriteit van anderen in het centrum verstoort is er geen probleem. Het VN-Comité gaf zelf aan dat die in de gevangenis kunnen terecht komen.

3.4. De duur van de detentie

Volgens artikel 37 IVRK moet een opsluiting voor de kortst mogelijke duur zijn. Op dit vlak zou een probleem kunnen rijzen wat betreft de maximumstraf die aan uithanden gegeven jongeren kan worden opgelegd. Voortaan kunnen deze jongeren niet meer levenslang worden opgesloten maar nog slechts voor maximum 30 jaar. De vraag rijst of 30 jaar kan beschouwd worden als ‘for the shortest possible time’. Ten aanzien van Griekenland heeft het VN-Kinderrechtencomité in 2002 gezegd dat het opsluiten van delinquente jongeren voor 20 jaar te lang is. Het raadde de Griekse overheid aan “to abolish provisions allowing for a child to be imprisoned for a period of 20 years”.¹³

¹² VN-Kinderrechtencomité, *General Comment nr. 10 (2007): Children’s Rights in Juvenile Justice* (UN Doc. CRC/C/GC/10, 2007), p. 18.

¹³ VN-Kinderrechtencomité, *Concluding Observations: Griekenland* (UN Doc. CRC/C/15/Add.170, 2 april 2002), §§ 78, 79(f).

3.5. Recht op onmiddellijke en aangepaste juridische bijstand.

Volgens artikel 37 IVRK heeft een minderjarige die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd recht op onmiddellijke en aangepaste juridische bijstand. Het VN-Comité verduidelijkt dat de bijstand kosteloos moet zijn en dat professionelen die werken met delinquente minderjarigen getraind moeten zijn. Advocaten die optreden voor minderjarigen moeten derhalve een gespecialiseerde vorming hebben gekregen.¹⁴

De nieuwe wet heeft, wat het aspect van de juridische bijstand betreft, niets gewijzigd aan het bestaande systeem. Elk kind mag dan wel recht hebben op kosteloze bijstand door een advocaat, gespecialiseerde advocaten zijn er niet steeds.¹⁵ Er is wel een tendens aan bepaalde balies en ook een initiatief van de orde van de Vlaamse balies om de advocaten op te leiden in jeugdrecht. Ook nam de overheid het initiatief om jeugdmagistraten verplicht op te leiden in het nieuwe jeugdbeschermingsrecht. Maar tot nu toe wordt niet vereist dat advocaten die optreden voor jeugdige delinquenten een specifieke opleiding in jeugdbeschermingsrecht krijgen. Hier schuilt dus een knelpunt in de Belgische regelgeving.

Besluit

Zoals hoger vermeld, leidt een toetsing van de nieuwe Jeugdwet aan het EVRM tot de conclusie dat de mensenrechten van kinderen in deze wet, voor wat het aspect vrijheidsberoving betreft, worden gerespecteerd. Wel moet worden opgelet dat het Bouamar-scenario zich niet herhaalt in geval van minderjarige delinquenten met een psychiatrische aandoening. Een toetsing van de nieuwe Jeugdwet aan het IVRK daarentegen, leidt tot minder rooskleurige resultaten. Er blijven zich problemen stellen op het vlak van de behandeling van kinderen in detentie (het Everberg regime en de uitzonderlijke opsluiting in de gevangenis voor 18-jarigen indien de federale gesloten instellingen overbezet zouden blijken), de duur van de straf (de maximumstraf van 30 jaar is wellicht nog te lang), de leeftijd van de geplaatste jongeren (plaatsing van kinderen tussen de 12 en 14 jaar in een gesloten instelling kan uitzonderlijk toch nog) en de aangepaste juridische bijstand (er moet worden vereist dat advocaten die optreden voor jeugdige delinquenten een specifieke opleiding in jeugdbeschermingsrecht krijgen). Een verdere inspanning is dus nodig om de rechten van delinquente minderjarigen die van hun vrijheid worden beroofd volkomen te respecteren.

¹⁴ VN-Kinderrechtencomité, *General Comment nr. 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice* (UN Doc. CRC/C/GC/10, 2007), p. 20 § 30 en p. 21, § 33.

¹⁵ Kinderrechtencommissariaat, *Advies: Een sterkere rechtspositie voor de minderjarige*, 10/06/2007, stuk 2006-2007/8, p. 14 et seq. Zie ook Kinderrechtencommissariaat, *Memorandum 2007*, p. 12.

Accueils d'enfants et désinstitutionnalisation en France, une bonne pratique ?

Marie Anaut – Université Lumière – LYON 2

Cette présentation s'inscrit dans le cadre d'un programme de recherche de la communauté européenne sur les modalités de placement en institutions sanitaires et sociales des enfants en bas âge, en Europe. L'étude s'est déroulée sur plusieurs années. Elle a débuté par une analyse comparative des conditions d'accueil et de prises en charge des enfants de moins de cinq ans, placés dans des institutions, sans l'un ou l'autre de leur parent, dans les pays d'Europe. Puis la recherche a porté sur les modalités de désinstitutionnalisation des jeunes enfants. Nous allons plus particulièrement nous centrer ici sur la présentation des principaux résultats de ce programme de recherche concernant la France.

Les données recueillies par les différents partenaires de la recherche sont issues de deux programmes d'études réalisés avec le soutien de la communauté européenne: Programme "Daphne" U.E. et WHO Regional Office for Europe (OMS). La coordination générale étant assurée par le professeur Kevin Browne de l'université de Birmingham. La recherche a impliqué des représentants de neuf pays européens travaillant en réseau, ce qui a permis d'effectuer des études comparatives quantitatives et qualitatives.

1. Caractéristiques générales et données de la première phase de la recherche

La première phase a consisté à étudier le nombre et les caractéristiques des enfants de moins de trois ans accueillis en institutions sanitaires et sociales, dans les différents pays, en comparant les modalités pratiques et psychoaffectives de leur prise en charge: relations, conditions de vie... Dans le cadre de cette phase de la recherche, un ensemble d'outils méthodologiques ont été utilisés:

- ◆ visites aux institutions;
- ◆ entretiens avec les personnels;
- ◆ observations directes sur les conditions d'accueil et de prise en charge des enfants;
- ◆ et données recueillies à l'aide de questionnaires.

Le recueil des données par questionnaires a concerné, d'une part, 31 pays d'Europe (UE et non UE) sur les bases de données concernant des aspects d'ordre quantitatif, permettant de répertorier le nombre effectif des enfants de moins de trois ans placés en institutions en Europe. D'autre part, des questionnaires ont également été utilisés pour recueillir des informations quantitatives et qualitatives sur les institutions ayant fait l'objet d'études comparatives dans les neufs pays partenaires de la recherche.

La comparaison des données de 31 pays européens a permis de relever un nombre total de 23 500 enfants de moins de trois ans placés en institutions, pour une durée de plus de trois mois. Or, la population des moins de trois ans correspond à un effectif de 18 millions, ce qui donne un taux moyen de 13 enfants placés en institution pour 10 000.

Des inégalités importantes sur les pratiques de placement en institutions ont été relevées concernant les différents pays étudiés.

Ainsi sur les 31 pays d'Europe étudiés:

- ◆ 2 pays n'ont pas d'enfants placés en institutions pour une durée de plus de 3 mois.
- ◆ 12 pays ont moins de 10 enfants pour 10 000.
- ◆ 8 pays ont de 31 à 360 enfants pour 10 000.
- ◆ En France, on relève 2980 enfants placés (sur 2 294 439 enfants de moins de 3 ans) ce qui correspond à un taux de 13 pour 10 000 enfants.

Rappelons quels sont les neufs pays partenaires de la recherche en réseau: United Kingdom, Danemark, France, Grèce, Pologne, Hongrie, Roumanie, Tchéquie, Slovaquie. Pour, ces pays, la comparaison des données a permis de relever les données suivantes, concernant les raisons de placement des enfants de moins de trois ans.

- ◆ Pays de l'union européenne (UE):
 - 69 % abus et négligences
 - 24 % raisons sociales (*ex. emprisonnement des parents*)
 - 4 % abandon
 - 4 % handicap
- ◆ Pays hors union européenne (non UE):
 - 32 % abandon
 - 25 % raisons sociales

- 23 % handicap
- 14 % abus et négligences
- 6 % orphelins

2. Les pratiques de désinstitutionnalisation en France

La deuxième phase a été centrée sur les caractéristiques socio-environnementales des enfants de moins de cinq ans, quittant ou changeant d'institutions. Dans ce cadre, ont été analysées les trajectoires des enfants quittant les institutions (caractéristiques relationnelles et familiales...), avec une focalisation sur les modalités de ce changement et le choix du nouveau mode d'accueil.

Nous allons, ici, plus particulièrement présenter les résultats de la recherche concernant la population française. Tout d'abord rappelons le contexte des caractéristiques nationales françaises, en termes d'effectifs d'enfants en bas âge placés dans des institutions: 2980 enfants placés, soit un taux de 13 pour 10 000, ce qui correspond à la moyenne du taux obtenu dans la recherche globale après étude comparative de 31 pays. Nous aborderons ensuite les caractéristiques des enfants et des familles concernées.

Éléments de contexte et politique sociale en France

Il convient de préciser que la politique générale de placement des enfants en France consiste à privilégier le placement des moins de cinq ans en famille d'accueil. Cependant le nombre des moins de cinq ans demeurant en établissement pour des périodes de plus de trois mois reste élevé en France. Différents paramètres peuvent expliquer cela. D'une part, la relative pénurie de familles d'accueil, qui sont soit en nombre trop faible, soit ne peuvent pas accueillir une fratrie nombreuse. Ainsi, bon nombre de départements ne disposent pas de suffisamment de places en accueil familial. Or, la politique de prise en charge des fratries, qui consiste actuellement à éviter de séparer les frères et sœurs, peut conduire à placer des enfants en bas âge dans un établissement pouvant accueillir l'ensemble de la fratrie. C'est le cas notamment de bon nombre d'établissements recevant des enfants à partir de l'âge de trois ans.

Par ailleurs, les établissements pouvant accueillir la mère et l'enfant demeurent insuffisants pour répondre aux besoins. De plus, les accueils d'urgence recevant les enfants en urgence (Institutions d'accueil d'urgence) sont souvent des placements considérés comme « temporaires » en établissement, mais de fait ils peuvent souvent excéder une durée de trois mois, comme en atteste notre étude. Ainsi, la durée d'accueil d'urgence atteint bien souvent six mois, parfois un an, dans l'attente d'une orientation vers un nouveau mode d'accueil (famille d'accueil ou retour dans la famille naturelle). La re-

cherche effectuée en France a montré que les moins de cinq ans restent nombreux à vivre en institutions sur des périodes excédant trois mois.

Les institutions étudiées dans la Région Rhône-Alpes

Sept institutions ont été l'objet de la recherche en phase 1 et quatre ont été étudiées en phase 2

Le recueil des données, en phase 1, a permis de regrouper et analyser un corpus de 80 questionnaires. La phase 2 a consisté à suivre le parcours de 45 enfants sur les bases de questionnaires détaillés concernant leur histoire de vie et leur parcours depuis leur naissance. L'effectif des enfants étudiés étant respectivement de: 25 enfants placés pour des raisons de "problèmes sociaux" et 20 enfants en "situation de handicap".

Les caractéristiques des institutions étudiées en France

L'étude a concerné les enfants de moins de cinq ans accueillis dans trois types différents d'établissements:

1. Des petites institutions de type "pouponnière" avec un effectif maximum de 40 enfants avec des possibilités d'accueil mère-enfant, recevant des enfants « cas sociaux » (de moins de 3 ans), et d'autres accueillant des enfants handicapés (de 0 à 3 ans et plus).
2. Une grande institution avec des sous-structures:
 - ◆ Accueil d'urgence
 - ◆ Pouponnière (0-3 ans): 52 enfants en 4 unités.
 - ◆ Accueil mère-enfants: 42 mères et 42 enfants
 - ◆ Pavillons d'enfants de: 4-12 ans et 12-18 ans
3. Des établissements "médicalisés" accueillant uniquement des enfants en situation de handicap (polyhandicaps...).

L'étude de la phase 2 a donc concerné les enfants de moins de 5 ans quittant ou changeant d'institution, en France, à partir des données recueillies dans ces établissements. Nous proposons de reprendre ci-après les principales caractéristiques concernant ces enfants, à l'issue du recueil des données, dans les différents établissements étudiés.

Caractéristiques générales des enfants pour l'ensemble des établissements de l'étude

- ◆ Majorité des enfants en "accueil d'urgence"
- ◆ 90% des enfants en "placement judiciaire"
- ◆ Certains enfants hospitalisés avant l'accueil

- ◆ Quelques enfants accueillis avec leur mère sur une partie du placement.
- ◆ Quelques enfants en attente d'adoption.

Causes de l'entrée en institution (causes du placement, par ordre de fréquence)

1. Négligence / carences
2. "Abandon" (de fait et/ou en vue d'adoption)
3. Problèmes psychiatriques des parents
4. Maltraitance
5. Violences familiales

Quelles était la situation des enfants et de leur famille, avant l'entrée en institution? En grande majorité, les enfants vivaient dans leur famille biologique, quelques uns étaient hospitalisés. Le contexte familial est marqué par la pauvreté, l'inadéquation socio-éducative et psychologique et les problèmes d'insertion sociale des parents.

Caractéristiques sociales des familles biologiques

- ◆ Nombreuses familles monoparentales et/ou couples séparés
- ◆ Beaucoup de familles à très faible revenus financiers (pauvreté)
- ◆ Violences familiales
- ◆ Alcoolisme, toxicomanie
- ◆ Maladie mentale (problèmes psychiatriques)

Durée du placement en institution

La durée des accueils est très variable, pouvant aller de 3 mois jusqu'à environ 12 mois. Sachant que la durée légale pour un enfant en attente d'adoption est de 2 mois (minimum). A noter que dans le cadre de notre recherche, nous avons observé que les enfants présentant un handicap restent placés plus longtemps en institution que les autres.

Critères de décision du départ ou du changement d'institution

Le départ de l'institution peut avoir pour objectif soit un retour dans la famille naturelle, ou bien un changement d'accueil. Dans le second cas, il s'agit le plus souvent d'une orientation en famille d'accueil, et quelquefois d'une adoption.

Nous avons relevé les critères suivants:

- ◆ Evaluation médicale, sociale et psychologique de l'enfant et de sa famille
- ◆ Décision collective par l'équipe pluridisciplinaire de l'ASE ou en lien avec ce service.
- ◆ Décision ordonnée par le Juge pour les "placements judiciaires", sur propositions de l'ASE ou d'un autre service mandaté.

Précisons que la nouvelle orientation tient compte dans la majorité des cas, de la préservation des relations de l'enfant avec sa fratrie.

Orientations principales des enfants après l'institution (par ordre de fréquence)

- ◆ Placement en famille d'accueil: 61 %
- ◆ En famille biologique (mère et/ou père): 25%
- ◆ En famille élargie (grands-parents...): 11%
- ◆ Adoption nationale: 3%

Suivis des enfants après l'institution et aspects relationnels

- ◆ Les enfants confiés à leurs parents ou à la famille élargie sont presque tous suivis par les services sociaux sur les bases d'actions éducatives en milieu naturel (AEMO, OAE).
- ◆ Les enfants confiés aux familles d'accueil sont suivis par les services de l'Aide Sociale à l'Enfance (ASE).
- ◆ L'institution de départ passe relais à un autre service (les travailleurs sociaux se succèdent).
- ◆ Si la décision aboutit à un nouveau placement pour l'enfant (en famille d'accueil notamment), les contacts relationnels avec la famille naturelle sont maintenus.

3. Les pratiques et modalités de prise en charge qui pourraient être améliorées?

Malgré les qualités des structures d'accueil et des services chargés du suivi des enfants, qui ont été mises en évidence par l'étude, pour assurer le bien être des enfants, un certain nombre de pratiques pourraient être améliorées. Ainsi, de changements pourraient être envisagées, dans l'objectif notamment de veiller au développement de la sécurité de l'enfant, en référence aux théories de l'attachement. Dans cette optique, et sans

prétendre à l'exhaustivité, nous proposons quelques axes de travail ou de changement concernant les pratiques de prise en charge des enfants en bas âge, en France:

- ◆ Privilégier les liens mère-enfant et augmenter les structures d'accueil "mère-enfant";
- ◆ Promouvoir des "familles d'accueil d'urgence" pour les enfants de moins de 3 ans;
- ◆ Systématiser les "dossiers d'histoire de vie" des enfants (photos, objets transitionnels, souvenirs...);
- ◆ Préserver la stabilité des liens de l'enfant avec la péri-famille (nounous, crèche ou école, voisins...);
- ◆ Réduire la durée de l'accueil des enfants en établissement: à moins de 3 mois;
- ◆ Réduire le temps d'évaluation de la situation familiale et orienter plus vite les enfants (utiliser et/ou créer des outils d'évaluation...);
- ◆ Procéder à des bilans médicaux et psychologiques plus systématiques et complets (apprécier les besoins spécifiques de l'enfant, repérer les ressources de l'entourage familial direct et élargi).

Plus généralement, nous pouvons préconiser de sensibiliser davantage les différents professionnels médico-sociaux qui interviennent auprès des enfants dans le cadre des accueils sanitaires et sociaux, aux théories de l'attachement. Des formations sur l'attachement et les conséquences de la négligence des besoins d'attachement primaires sont à encourager et à redécouvrir. C'est dans ce cadre que s'inscrit également la formation sur « les 10 étapes pour des bonnes pratiques de désinstitutionnalisation » (recherche avec Kevin Browne).

Indications bibliographiques récentes sur l'auteur:

Anaut, M. (2005). *Soigner la famille*. Paris, Armand Colin, Collection Sociétales.

Anaut, M. (2005). *La résilience: surmonter les traumatismes*. Paris, Psychologie-128, Armand Colin.

Anaut, M. (2007). Humour et résilience à l'école. in *Pourtois JP. et al. (eds) Ecole et Résilience*. Paris, Odile Jacob.

Anaut, M. (2007). Education et transmission familiale. Numéro thématique sur La transmission. *Revue Internationale de l'Education Familiale*. Belgique (à paraître).

Anaut, M. (2007). "Liens structurants et aliénations mortifères dans les familles". Numéro spécial "Penser la famille". *Revue La Matière et l'Esprit*. (à paraître).

Pleegzorg, een haalbaar alternatief?

Katrien Laga

1. Wat is pleegzorg?

Pleegzorg is zorg voor kinderen, jongeren en volwassenen die niet thuis kunnen wonen of zelf geen thuis kunnen maken. Bij pleegzorg gaat het om vrijwillige pleeggezinnen die samen met de steun van een dienst voor pleegzorg een thuis willen bieden aan kinderen, jongeren en volwassenen.

Pleegzorg kan men beschouwen als een aparte vorm van hulpverlening, die als parallel loopt met het professioneel georganiseerde circuit. De Federatie voor Pleegzorg omschrijft pleegzorg als het samengaan van de vrijwillige inzet van gewone mensen – de pleegouders – ondersteund door professionelen.

2. Welke hulpvraag?

Er zijn verschillende redenen waarom men beslist om een kind of jongere te plaatsen in een pleeggezin:

- ◆ Het kan gaan om een probleem op gebied van de sociale situatie thuis waarbij de vader of moeder van de jongere of de volwassene niet meer in staat is om te zorgen voor het kind, de jongere of de volwassene. Hierbij kunnen we denken aan een alleenstaande ouder, werkloosheid,...
- ◆ Daarnaast kan het ook gaan om ernstige problemen in het gezin (verwaarlozing van de kinderen, mishandeling,...)
- ◆ Het kind of de volwassene kan ook zelf gedragsproblemen hebben waardoor men beslist om over te gaan tot een plaatsing. Voorbeelden hiervan zijn opstandig of agressief gedrag.

- ◆ Een volgende mogelijke reden is dat ouders de zorg voor hun kind met een handicap niet meer aankunnen.
- ◆ Psychiatrische problemen bij een van de ouders of bij het kind of de volwassenen is nog een mogelijke reden om over te gaan tot een plaatsing.
- ◆ ...

In veel situaties is er een cluster van factoren die aanleiding geven tot de plaatsing van een kind of een volwassene in een pleeggezin.

3. Verschillende sectoren

- ◆ Minderjarigen (0 tot 18 jaar) kunnen via het Comité Bijzondere Jeugdzorg (=vrijwillig) of de Jeugdrechtbank (= gedwongen) geplaatst worden in een gezin. Het gaat hier ofwel om problematische opvoedingssituaties (de zgn. POS) of om situaties waarbij de jongere een als misdadig omschreven feit (ofte MOF) gepleegd heeft. Deze vorm van plaatsing wordt geregeld door het Agentschap Jongerenwelzijn.
- ◆ Personen met een handicap kunnen eveneens opgevangen worden binnen pleegzorg. Het betreft hier zowel minderjarigen als volwassenen. Alle vormen van handicap komen in principe in aanmerking. Soms wonen volwassenen zelfstandig en worden zij hierin ondersteund door een vrijwilliger uit de buurt. Deze vorm, Wonen met Ondersteuning van een Particulier (WOP), is eveneens pleegzorg. Het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap is verantwoordelijk voor deze vorm van pleegzorg
- ◆ Bij de Gezinsondersteunende Pleegzorg (via Kind en Gezin) is er geen verwijzing van een officiële instantie. De ouders vragen zelf aan een dienst voor pleegzorg om ondersteuning in de opvoeding van hun kind(eren). Hierbij zijn tal van flexibele opvangvormen mogelijk op maat van het gezin. Deze opvang is in principe van korte duur (3 tot 6 maanden) en enkel voor kinderen tot 12 jaar.
- ◆ Naast deze 3 sectoren kennen we nog een andere vorm: de gezinsverpleging in Geel. Ook hier worden pleeggezinnen 'ingeschakeld', deze keer voor de opvang van volwassen psychiatrische patiënten.

4. Soorten pleegzorg

Pleegzorg kan men indelen in drie verschillende soorten, de 'familiale pleegzorg', 'de sociale netwerkpleegzorg' en de 'bestandspleegzorg'.

- ◆ Bij ‘familiale pleegzorg’ gaat het om familieleden die zorgen voor hun kleinkind, hun broer of zus, hun neef of nicht,...
- ◆ ‘Sociale netwerkpleegzorg’ is sterk te vergelijken met de vorige vorm van pleegzorg, alleen gaat het hier niet om familiebanden maar om stevige en solidaire banden tussen vrienden, buren of kennissen. Deze mensen bieden dan hun ‘thuis’ aan als er opvang nodig is.
- ◆ Bestandspleegzorg houdt in dat voorzieningen beschikken over een bestand aan kandidaat-pleegouders. Hierbij gaat het om pleegouders die na selectie verder worden voorbereid op pleegzorg. De pleegouders kennen dus het pleegkind niet op voorhand.

Daarnaast zijn er binnen pleegzorg voor minderjarigen nog verscheidene vormen van pleegzorg mogelijk. Deze vormen van pleegzorg kan men opdelen in perspectiefzoekende vormen van pleegzorg en perspectiefbiedende vormen van pleegzorg.

- ◆ Perspectiefzoekende pleegzorg is een kortdurende pleegzorgvorm waarbij het niet de bedoeling is dat het pleegkind in het pleeggezin blijft wonen. Het is de bedoeling dat het kind weer bij zijn ouders gaat wonen of dat er een andere woonoplossing gevonden wordt in bijvoorbeeld een residentiële voorziening. Binnen deze pleegzorgvorm vinden we onder andere volgende pleeggezinnen terug.
 - Crisisgezin: Hierbij gaat het om een pleegzorgsituatie waarbij een kind of jongere tijdelijk opvangen wordt naar aanleiding van een crisissituatie.
 - Tijdelijk pleegzorggezin: Het kind of de jongere wordt voor een kortere periode opgevangen in een pleeggezin tot een definitieve keuze kan gemaakt worden.
 - Oriëntatiegezin: Een kind of jongere komt voor een korte tijd inwonen bij een pleeggezin, zodat de dienst voor pleegzorg en eventueel andere diensten een betere kijk krijgen op zijn of haar functioneren in een gezinssituatie en dat met het oog op een verdere oriëntatie. Soms zijn de pleegouders mensen met een specifieke opleiding in de menswetenschappen.
- ◆ Perspectiefbiedende pleegzorg houdt in dat de opvang in het pleeggezin een duurzame oplossing voor het kind of de jongere biedt. Binnen deze vorm vinden we volgende mogelijke vormen terug:
 - Pleeggezin: Een pleeggezin bestaat uit een of meerdere volwassen vrijwilligers – de pleegouders – die een huishouden vormen en die een of meerdere pleegkinderen of pleegjongeren in hun gezin laten wonen voor langere tijd.
 - Kamers met aandacht: Hierbij gaat het om een pleegzorgsituatie voor jongeren (+15) die in een pleeggezin een kamer hebben en aandacht krijgen, maar verder op zelfstandige basis wonen. De jongere wil/kan wel verantwoordelijkheid opnemen voor zijn eigen leven, maar wil er niet helemaal alleen voor staan. Pleegouders engageren zich hier dan voor een beperkte tijd (een half jaar tot twee jaar).

5. De kracht van pleegzorg

De kracht van pleegzorg is dat het bij pleegzorg gaat om een gedeelde zorg. Centraal bij deze gedeelde zorg staat het belang van een goede samenwerking tussen het pleegkind (en zijn ouders) of de pleeggast, het pleeggezin en de dienst voor pleegzorg.

De band van een minderjarig pleegkind met zijn of haar ouders is onverbreekelijk, hoe moeilijk de situatie ook is geweest. Pleegouders mogen dan ook niet zomaar de plaats van de ouders vervangen. Pleegouders nemen de opvoedingstaak van de ouders over voor een korte of langere periode. Binnen deze periode is het belangrijk dat de pleegouders samen met een dienst voor pleegzorg zorgen voor een stabiele omgeving voor het kind waarin het kind vertrouwen kan leren krijgen in zichzelf en in zijn omgeving en waarbinnen men tegemoet kan komen aan de verschillende noden en behoeften van het kind.

Vanuit deze invalshoek is het ook belangrijk om aan te geven dat we pleegzorg in principe kunnen beschouwen als hulp die aan het natuurlijk netwerk van het kind wordt toegevoegd. Het gewone leven en de zorg vanuit het leven van iedere dag is de kracht van pleegzorg.

Voor volwassenen staat pleegzorg voor een leven temidden van de samenleving, inclusief dus en op maat van de pleeggast. Pleegzorg geeft volwassenen die niet zelfstandig kunnen wonen of die zelf geen thuis kunnen maken, een zo gewoon mogelijk leven in een gewone context.

6. Pleegzorg voor iedereen?

Het plaatsen van kinderen of jongeren in een pleeggezin is slechts één van de mogelijke keuzes die men kan nemen vanuit de verwijzende instanties. Daarnaast zijn er immers nog mogelijkheden, zoals plaatsing in een (semi-) residentiële voorziening of de jongeren zelfstandig laten wonen onder begeleiding van een dienst voor begeleid zelfstandig wonen. Een plaatsing in een pleeggezin is voor sommige kinderen of volwassenen geen goede oplossing. Vaak zijn zij te erg gekwetst en voor hen is de druk van gezinsrelaties, de nabijheid van de pleegouders en pleegbroers- of zussen te bedreigend of te belastend. Naast pleegzorg is er dus ook zeker nood aan andere opvangmogelijkheden op maat van de kinderen die tijdelijk buiten hun gezin dienen opgevangen te worden.

Checklist: Kinderen in afzondering

Lieven De Rycke – Kinderrechtencommissariaat

Inleiding

In de jeugdhulpverlening worden jongeren soms gesanctioneerd, afgezonderd of opgesloten. Daar is op zich niks mis mee. Om probleemgedrag zo snel mogelijk onder controle te krijgen willen begeleiders meestal vlug ingrijpen. Het probleem ligt bij de motivatie van het afzonderen. Die lijkt vaak dubbel. Enerzijds wordt het gebruikt als sanctie van een bepaald gedrag. Anderzijds dient het als bescherming van de integriteit van zowel de minderjarigen als de hulpverleners. Met als gevolg dat het waarom, waar en wanneer iemand wordt afgezonderd, erg verschilt naargelang de context. Waardoor het weinig transparant en duidelijk is. En verschillende handelingen en procedures in strijd met de rechten van minderjarigen zijn.

Dit is gebleken uit een bevraging die het Kinderrechtencommissariaat in 2004 uitvoerde bij een 130-tal instellingen in de Bijzondere Jeugdzorg, het Vlaams Fonds voor de Integratie van Personen met een Handicap (Vlaams Fonds), Kind & Gezin en de Kinder- en Jongerenpsychiatrie. Ook klachten die ons op het Kinderrechtencommissariaat bereiken, alsook ander onderzoek¹ bevestigen deze bevindingen.

Het *decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp* geeft een meer concrete invulling aan het begrip 'onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing'.² Hulpverleners in de jeugdhulpverlening worden nog meer aange-

¹ OPDEBEECK, S., VAN AUDENHOVE, C. (red.) (2001), *De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en in de bijzondere jeugdzorg*, Leuven, Acco, 2001, 224 p. met een bijdrage van het Kinderrechtencommissariaat.

² Decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, B.S. 4 oktober 2004. Voor meer informatie over de implementatie van dit decreet, zie www.rechtspositie.be.

spoord om de rechten van kinderen en jongeren beter te leren kennen en te respecteren. Hierdoor zullen hulpverleners meer rekening moeten houden met de kwetsbare positie van minderjarigen en hun eigen rechten binnen het hulpverleningsproces.

Vanuit onze bevindingen en vanuit het nieuwe decretale kader ontwikkelden we een concreet werkinstrument om de rechten van minderjarigen in de jeugdhulp beter te garanderen. Als concreet instrument heeft het Kinderrechtencommissariaat deze 'checklist' uitgewerkt die voorzieningen kunnen gebruiken om hun beleid inzake tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking te evalueren. Bedoeling is dat deze checklist, in overleg met de minderjarigen, kan bijdragen om handelingsgerichte, rechtszekere en toepasselijke procedures op te stellen voor een afzonderingsbeleid binnen de eigen voorziening.

1. Problemen met afzondering

1.1. Situering van de enquête

In de periode juli 2003 - januari 2004 organiseerde het Kinderrechtencommissariaat een beknopte schriftelijke enquête. Aan de directie werden de volgende vragen gesteld:

- ◆ Welke concrete situaties leiden tot afzondering van een minderjarige?
- ◆ Waarom zondert een voorziening jongeren af?
- ◆ Hoe dikwijls gebeurt dat? Hoe lang duurt het? Wordt er een rapport gemaakt? Heeft de jongere inspraak? Hoe 'controleert' de begeleiding de jongere tijdens de afzondering?
- ◆ Is er een aparte ruimte om jongeren tijdelijk af te zonderen?
- ◆ Hoe en door wie worden de jongeren geïnformeerd over deze maatregelen?
- ◆ Wat zijn de interne procedures, reglementen of regelgevingen?

De schriftelijke enquête ging naar 210 per sector geselecteerde residentiële of semi-residentiële voorzieningen. Voorzieningen waarvan we vermoedden dat ze vaker overgaan tot afzondering en die in hun regelgeving expliciet naar afzondering verwijzen, hebben we zoveel mogelijk bij het onderzoek betrokken.

Het Kinderrechtencommissariaat kreeg van 129 voorzieningen (61%) een ingevulde vragenlijst terug. Voor een enquête per post is dat een grote respons.

Opgesplitst per soort voorziening kwamen de antwoorden van vier groepen voorzieningen:

- ◆ 13 K-diensten (Kinder- en Jeugdpsychiatrie) deelden hun visie op afzondering mee.
- ◆ 6 Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning (CKG's) stuurden hun vragenlijst terug.

- ◆ 55 instellingen uit de Bijzondere Jeugdbijstand werkten mee aan het onderzoek: 36 uit de privé-sector, 15 observatiecentra (OOC's) en de 4 campussen van de twee gemeenschapsinstellingen.
- ◆ 55 voorzieningen van het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (Vlaams Fonds). Internaten, semi-internaten en observatiecentra (OOC's).

Heel wat voorzieningen bezorgden ook visieteksten, procedureformulieren en gedragscodes die zij als werkinstrument bij tijdelijke afzondering gebruiken.

Op basis van een analyse van deze secundaire bronnen en van de antwoorden uit de enquêteformulieren stelde het Kinderrechtencommissariaat het onderstaande vast.

1.2. Vastgestelde knelpunten in visie en praktijk

◆ Verwarrende terminologie

Er zijn talloze varianten om de begrippen van tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking te benoemen (bijvoorbeeld: Tava, isolatiecel, beveiligingskamer, prikkelarme ruimte,...). Voor de jongere in afzondering maakt dat echter weinig verschil uit: hij wordt opgesloten.

◆ Gebrek aan registratie en rapportering

Voor een minderjarige is een tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel steeds een 'ernstige gebeurtenis', die opgevolgd en geëvalueerd dient te worden. Meestal gebeurt dat eerder oppervlakkig en louter administratief.

◆ Sanctionering versus bescherming?

Tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen worden in de praktijk gebruikt zowel om te sanctioneren als om te beschermen. Ook als voorzieningen hun afzonderingsbeleid toelichten, worden sanctionering en bescherming vaak door elkaar genoemd.

◆ Diversiteit betekent niet altijd kwaliteit

Afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen in de voorzieningen worden erg verschillend toegepast. We stelden vast dat die visie meestal impliciet is en slechts in erg beperkte mate verduidelijkt wordt in interne documenten die als leidraad dienen voor het personeel.

◆ **Duur van tijdelijke afzondering en toezicht**

Geen enkele regelgeving bepaalt een maximumduur. Volgens 61 % van de bevroagde voorzieningen worden jongeren maximum een half uur afgezonderd. In 20 % van de gevallen worden jongeren echter langer afgezonderd of van hun vrijheid beroofd. Dit kan gaan van acht uur tot verschillende dagen.

Het toezicht bij een afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel verloopt bijzonder divers. Vaak worden jongeren afgezonderd in geïmproviseerde afzonderingskamers zonder aangepast toezicht.

◆ **De pedagogische visie primeert**

Een tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel wordt opgevat als een onderdeel van het pedagogisch handelen, waarbij de begeleider bepaalt wat er gebeurt. Door het gebrek aan concrete procedures in de voorzieningen wordt vaak op een verschillende manier opgetreden. Vastgesteld wordt dat de pedagogische zorg voor de minderjarigen te weinig gekoppeld wordt aan rechtsprincipes.

◆ **Onvoldoende informatie**

De meeste voorzieningen baseren zich bij een tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel eerder op hun pedagogisch mandaat dan op de rechten van minderjarigen. Slechts zelden krijgt de jongere duidelijke informatie over zijn rechten en hoe hij die kan laten gelden.

◆ **Geen recht op inspraak**

Bij tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen blijkt inspraak vooraf echter zelden of nooit voor te komen. Na de tijdelijke afzondering wordt soms wel een 'leermoment' ingelast. Klachtenprocedures ontbreken echter meestal.

◆ **Onrechtmatige medische handelingen**

Wanneer een jongere een inspuiting of medicatie krijgt, wordt een medische handeling gesteld. Enkel artsen of paramedici mogen deze handelingen stellen. Uit de enquête blijkt echter dat ook opvoedend personeel soms (nood-)medicatie verstrekt. Het is niet duidelijk hoe nauwkeurig en zorgvuldig met (sedatieve) medicatie wordt omgesprongen en welke controleprocedures er zijn. Onduidelijkheden over rechten van minderjarigen worden eveneens vastgesteld bij urinecontroles om druggebruik op te sporen.

◆ Sectorale verschillen

Tot op heden is de regelgeving erg verschillend en versnipperd per sector.

◆ Normering rond infrastructuur ontbreekt

Met uitzondering van de CKG's van Kind&Gezin worden jongeren in alle sectoren in de jeugdhulpverlening tijdelijk van hun vrijheid beroofd. Jongeren moeten er soms tegen zichzelf of de omgeving moet tegen de jongeren worden beschermd. Om die bescherming te kunnen waarborgen zouden de voorzieningen een aangepaste infrastructuur, sectorale richtlijnen en interne procedures moeten hebben. Dit lijkt vanzelfsprekend maar de realiteit is anders. Meestal moeten de voorzieningen zelf een beveiligingskamer improviseren en ze inrichten op eigen aanvoelen en met beperkte middelen.

1.3. Overwegingen en aanbevelingen vanuit het Kinderrechtencommissariaat

Het lijkt evident dat geplaatste jongeren verwachten dat regels en richtlijnen in de voorziening duidelijk zijn en dat sancties rechtvaardig zijn. Uit de enquête blijkt dat voorzieningen de minderjarigen wel informeren over de huisregels en gedragsrichtlijnen, maar dat dit zelden gebeurt vanuit het gezichtspunt van de jongere zelf.

Hierboven werd al opgemerkt dat tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen in eenzelfde voorziening vaak gebruikt worden én om te sanctioneren én om te beschermen. Voor de jongere is dit verwarrend. Elke minderjarige heeft namelijk het recht te weten waarom hij een sanctie krijgt of waarom hij in afzondering geplaatst wordt. Sancties moeten ook rechtvaardig zijn.

De manier waarop tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen gebruikt worden, is afhankelijk van de situatie. Ook al zijn er algemene richtlijnen – spijbelen bijvoorbeeld leidt tot kamerarrest en agressie leidt tot beveiligingskamer – de concrete toepassing van die richtlijnen hangt meestal af van de begeleider en de bespreking achteraf op het team. Vaak worden beslissingen ook te veel door één persoon genomen. Er ontbreken beslissingsniveaus. Die handelingsruimte is pedagogisch wel noodzakelijk, maar de omzetting van algemene richtlijnen in concrete sancties is voor de jongeren echter niet altijd duidelijk. Minderjarigen vragen bijvoorbeeld dat de begeleider die besluit dat een afzondering nodig is, niet dezelfde persoon is die de strafmaat bepaalt of de sanctie uitvoert. Welke criteria of indicaties gelden voor welke maatregel? Zowel het sanctionerings- als het afzonderingsbeleid moeten transparant en evenwichtig zijn. Afzondering als sanctie op zich is niet langer een optie. Eerder is er nood aan:

◆ **Duidelijke terminologie**

Hoe meer begrippen, hoe meer ondoorzichtigheid en verwarring. Het grote scala aan woorden over tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen wijst op verschillende pedagogische visies in de hulpverlening. Voor de minderjarigen biedt dit echter niet de garantie dat zijn basisrechten gerespecteerd worden.

◆ **Duidelijkheid over sancties**

De pedagogische ruimte die begeleiders nodig hebben, is niet in tegenspraak met objectieve criteria voor het bepalen van sancties of duidelijkheid over wat lichte of strenge sancties zijn. De jongere heeft recht op die duidelijkheid en de voorziening moet houvast bieden. Meer duidelijkheid kan helpen om de schemerzone tussen sanctionering en bescherming op te helderen.

◆ **Duidelijke erkenningsvoorwaarden**

Ingrijpende vrijheidsberoving zoals vrijheidsbeperking en ernstige vormen van tijdelijke afzondering zouden enkel toegelaten mogen zijn in voorzieningen die daar een erkenning voor hebben. De Vlaamse decreetgever moet de erkenningvoorwaarden per sector herzien. Pas dan kan een kwalitatief goed en transparant beleid uitgebouwd worden.

◆ **Informatie**

Elke voorziening moet jongeren duidelijk informeren over de opname, het verblijf en over de regeling inzake vrijheidsbeperking en tijdelijke afzondering. Die informatieplicht van voorzieningen is een basisvoorwaarde om de rechten van de minderjarigen te respecteren. Er moeten aangepaste procedures komen die de jongere meer informatie en rechtszekerheid bieden bij vrijheidsbeperking.

Minderjarigen moeten grondig, tijdig en helder geïnformeerd worden over hun rechten en hoe ze daar aanspraak op kunnen maken in de voorziening. In de praktijk gebeurt vaak het tegenovergestelde en worden enkele basisrechten zonder enig verder overleg met de voeten getreden: dubbele bestraffing, geen post, verplichte karweien, gebrek aan informatie over een maatregel en de duur ervan, enzovoort.

◆ **Opvolging wettelijke bepalingen rond medisch handelen**

Bij medische handelingen moeten de voorzieningen de wettelijke bepalingen volgen, zowel in het belang van de minderjarigen als in het eigen belang. Zeker bij tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen moet erg omzichtig worden omge-

sprongen met medicatie. Voorzieningen moeten ook de wettelijke bepalingen volgen in verband met de urinecontrole en de weigering ervan.

◆ Een inspraak- en een klachtenprocedure

Het recht op inspraak en op een klachtenprocedure is cruciaal voor elke geplaatste minderjarige. Bij tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen moet elke minderjarige of zijn vertegenwoordiger volgens een heldere procedure een tegensprekelijk debat kunnen voeren. De procedure moet garanties bieden op een onafhankelijke beoordeling, een tweede opinie en op een de antwoord- en motiveringsplicht van de voorziening.

2. Checklist

2.1. Instrument tot zelfevaluatie

Hoe kunnen voorzieningen hun tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkingbeleid nu evalueren en bijsturen? Op basis van eigen expertise besloot het Kinderrechtencommissariaat een checklist uit te werken. Dit instrument kan voorzieningen helpen om hun beleid rond afzondering met alle betrokkenen te evalueren. Vanuit het rechtsbeschermend kader van het decreet rechtpositie en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind bekijken we de tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen voor, tijdens en na de maatregel.

Met deze checklist willen we voorzieningen laten reflecteren op de tijdelijke vrijheidsbeperkende maatregelen. Met deze maatregelen bedoelen we dat de minderjarige cliënt *'tijdelijk een méér ingrijpende vorm van afzondering ondergaat, waarbij deze visueel en/of auditief contactarm afgescheiden wordt van de medebewoners'*. Deze afscheiding gebeurt in een daartoe specifieke bestemde en aangepaste ruimte.

De checklist dient door de voorzieningen veeleer als een *leidraad* beschouwd te worden. De conceptualisering gebeurde immers in eerste instantie zonder rekening te houden met eventuele praktische knelpunten en specificiteit van bepaalde doelgroepen. In tweede instantie legden we deze checklist ook voor aan een aantal experts uit het werkveld. Uit dit gesprek bleek inderdaad dat zelfreflectie en evaluatie noodzakelijk zijn en dat een checklist concrete hulp kan bieden bij afzondering.

Hopelijk nodigt deze checklist uit tot het stellen van de relevante vragen om te komen tot hande-lingsgerichte, rechtszekere en toepasselijke procedures voor het vrijheidsbeperking- en afzonde-ringsbeleid in de voorzieningen.

2.2. De drie dimensies van 'tijd, ruimte en handelen'

2.2.1. Dimensie Tijd

Deze dimensie verwijst naar het tijdsaspect van de afzonderings- of tijdelijke vrijheidsbeperking. We hanteren hier de driedeling 'vóór – tijdens – na' de maatregel. Elk van deze drie fasen omvat andere vereisten en criteria.

Vooraf dient de voorziening uitgebreid denk- en ontwikkelingswerk te verrichten. Dit denk- en ontwikkelingswerk moet immers resulteren in indicaties voor het treffen van de tijdelijke afzonderingsregel, maar ook een transparante omschrijving geven van de gebruikte procedure.

De hulpverlener dient bij elke afzondering de volgende *rechten* af te wegen:

- ◆ Recht op informatie en toestemming van de cliënt;
- ◆ Recht op privacy van de cliënt;
- ◆ Recht op fysieke en psychische integriteit van de cliënt en de anderen.

Het is de taak deze rechten te maximaliseren en de schending ervan te minimaliseren. Het spanningsveld tussen de beleving van de minderjarigen (vernedereerd, onmachtig ingrijpend gebeuren,...) en het behandelingsperspectief van de hulpverlener kan enkel via het tijdig aanreiken van gepaste en begrijpelijke informatie. De minderjarige dient voorafgaandelijk grondig en op maat geïnformeerd te worden over:

- ◆ het nemen van de diverse meer ingrijpende vormen van afzondering;
- ◆ het feitelijk gebruik van de afzonderingsruimte;
- ◆ de beslissingswijze waartoe tot de maatregel wordt overgegaan;
- ◆ de wijze waarop de maatregel wordt uitgevoerd;
- ◆ het bestaan van een bijzondere time-out-procedure;
- ◆ het verschil tussen sanctionerings- en beschermingsmaatregelen;
- ◆ de minima en maxima van de mogelijke maatregelen;
- ◆ de rechten en plichten van de begeleider via een leidraad voor de begeleider;
- ◆ de rechten en plichten van de minderjarige via de handleiding voor de minderjarige;
- ◆ de wijze waarop formeel een klacht kan meegedeeld worden;
- ◆ de wijze waarop met die klacht wordt omgegaan.

De wijze waarop deze informatie aan het kind of de jongere wordt meegedeeld, kan variëren. Een geschreven document behoudt het voordeel dat alle informatie naleesbaar blijft en dat op die wijze ook een handelingsgericht protocol kan voorgesteld worden.

Essentieel is dat deze informatie op maat vertaald wordt en tijdig (korte tijd na opname) wordt aangereikt.

Tijdens het moment waarop de maatregel van afzondering genomen wordt is het de taak van de voorziening om een transparant antwoord te bieden op de volgende aspecten van de maatregel:

- ◆ Een procedure voor een 2de beoordelingsmarge;
- ◆ Inspraak over de hangende maatregel;
- ◆ Het fysiek ingrijpen;
- ◆ De afzonderingsruimte;
- ◆ De begeleiding op intieme momenten (wassen, toiletgebruik, lichaamscontrole,...) dient bij voorkeur te gebeuren door begeleiders van hetzelfde geslacht;
- ◆ Het stellen van medische handelingen door gezondheidsverstrekkers;
- ◆ Het gebruik van eventueel fixatiemateriaal;
- ◆ Het toezicht houden tijdens de tijdelijke vrijheidsbeperking;
- ◆ De registratie van de (context van de) afzonderingmaatregel;
- ◆ Inspraak tijdens de afzondering;
- ◆ De rapportage aan derden;
- ◆ Het verblijf in de afzonderingsruimte;
- ◆ Geen dubbele bestraffing.

Na de maatregel van afzondering dient men in rekening te brengen:

- ◆ Evaluatie van de maatregel door de voorziening;
- ◆ Evaluatie van de maatregel door de minderjarige;
- ◆ Interne klachtprocedure;
- ◆ Externe klachtprocedure;
- ◆ Invoeging handelingsplan.

2.2.2. Dimensie Ruimte

Deze dimensie verwijst naar de fysieke ruimte waarin de minderjarige tijdelijk afgezonderd wordt. De criteria waaraan de ruimte voor afzondering moet voldoen, dienen overzichtelijk en duidelijk vastgelegd te worden.

De inrichting van dergelijke dimensie 'ruimte' zal mede bepaald worden door de ernst van het gedrag. Zo zullen minder criteria noodzakelijk zijn als men bijvoorbeeld de minderjarigen slechts enkele minuten dient af te zonderen van de rest van de leefgroep in tegenstelling tot iemand die suïcidaal gedrag vertoont. Het is dan ook moeilijk om

algemene richtlijnen uit te vaardigen. Toch kunnen een aantal richtlijnen meegegeven worden.

Het is vanzelfsprekend dat de inrichting van een afzonderingsruimte dient te beantwoorden aan vooropgestelde criteria inzake veiligheid, toezicht, hygiëne, comfort, rust, privacy,... Uiteraard dienen niet alle aspecten van infrastructuur in dezelfde mate aanwezig te zijn; dat zal afhankelijk zijn van de specifieke doelgroep. Echter, bepaalde criteria dienen in elke afzonderingsruimte gerespecteerd te worden:

- ◆ Veiligheid: geen uitsteeksel en scherpe randen, geen buizen en snoeren zichtbaar, beveiligende stopcontacten, brandveilig (alarm en rookdetectie, blusapparaat, -slang bij de hand, sprenkelsysteem, brandvrije matras en linnen,...), noodbel voor cliënt en alarmsignaal voor begeleiding,...
- ◆ Ruimtelijke inrichting: voldoende ruimtelijke oppervlakte (vermeerderd met extra m² indien optie van toilet en wastafel apart worden geïnstalleerd), afsluitbaar toilet, zachte gekleurde muren met beperkte vaste 'rustgevende' decoratie, voldoende daglicht van buitenuit waarbij het inkijken van derden niet mogelijk is, constante kamertemperatuur en vochtigheidsgraad, mogelijkheid tot verluchting,...
- ◆ Toezicht: in de nabijheid van de leefgroep en/of begeleiderlokaal, klok voor tijdsoriëntatie (met kalender),...
- ◆ Hygiëne: toilet als afsluitbare plaats, continue watervoorziening via drinkwater en/of standaard wastafel, plasticen drinkbeker continu voorhanden,...
- ◆ Privacy: cliënt moet weten wie er via kijkvenster binnenkijkt, afsluitbare kast voor persoonlijke spullen,...

2.2.3. Dimensie Handelen

Deze derde dimensie focust op het relationele handelen van de begeleider met de minderjarigen. We proberen in deze dimensie de omgang van de begeleider (voorziening) te vatten vanuit het rechtenperspectief van de minderjarige. De centrale vraag hierbij zal zijn: 'Hoe past de begeleider concreet de rechten van de minderjarige wenselijk toe in zijn handelen?'

- ◆ Recht op informatie
 - Tijdens het opnamegesprek
 - Via een rondleiding en onthaalbrochure
 - Via vaste begeleider of medebewoner
 - Toegang tot hulpbronnen
 - Toegang tot gegevens over behandelingsverloop en dossier
 - Informatie over het verloop van de behandeling

- ◆ Recht op inspraak en participatie
 - Meningsuiting over getroffen maatregel
 - Overlegruimte over te treffen maatregel
 - Toestemming over te treffen medische handelingen
 - Evaluatie van afzonderingsmaatregel
- ◆ Recht op instemming
 - Volgens het 'informed consent'-principe: geïnformeerd vrij instemmen
- ◆ Recht op vertrouwenspersoon
 - Toegang tot hulpbronnen
- ◆ Recht op privacy
 - Behoud van persoonlijke goederen bij vormen van afzondering
 - Procedureel gebruik van kijkgaatjes en video-opname bij afzonderingsmaatregel
- ◆ Recht op contact met familie, vrienden en buitenwereld
 - Het ontvangen van brieven
 - Het telefoneren
 - Het krijgen van bezoek
 - Toegang tot hulpbronnen
- ◆ Recht op integriteit
 - Toestemming over te treffen medische handelingen
 - Het procedureel fysiek ingrijpen bij afzonderingsmaatregel
 - Het behoud van eigen kleding in geval van afzondering
- ◆ Recht op klacht
 - Intern beklag
 - Extern beklag
 - Behandeling van de klacht en intrekking van klacht
- ◆ Recht op ouders als opvoedingsverantwoordelijken
 - Contact met familieleden
- ◆ Recht op zakgeld
 - Behoud van zakgeld bij afzondering
 - Geen dubbele bestraffing

3. Besluitend

Iedereen is het erover eens dat moet worden bepaald aan welke criteria een afzonderingskamer moet voldoen, wat ermee wordt bedoeld, en dat de limieten geëxpliciteerd moeten worden, zij het liefst zonder overbodige bijkomende regelgeving. Wel is het erg

nuttig om op regelmatige basis te sensibiliseren. Dit houdt het thema bespreekbaar en bevordert de eenvormigheid binnen de verschillende voorzieningen.

De uitgewerkte checklist is vooral een zelfreflectie-instrument dat een basis kan zijn voor overleg en reflectie binnen de voorzieningen, in samenspraak met minderjarigen. Ze werd alleszins positief onthaald door de sector.

We hopen dat de checklist inspireert en een aantal vanzelfsprekendheden inzake afzonderen in vraag stelt. Ze kan ook aanleiding zijn voor het opstellen van duidelijke, rechtszekere en hanteerbare procedures voor een afzonderingsbeleid binnen de eigen voorziening.

Het dossier³ werd in het werkveld verspreid via de provinciaal georganiseerde vormingsdagen rond het decreet Rechtspositie.⁴

³ KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Checklist kinderen in afzondering*, Brussel, Kinderrechtencommissariaat, 2006, 38 p. Zie ook www.kinderrechten.be.

⁴ Het Team Beleidsondersteuning Integrale Jeugdhulp (BOT) richtte de vormingsdagen in, waar een 800-tal hulpverleners op aanwezig waren. De aanwezigen ontvingen het dossier samen met de werkmap 'Aan de slag met het decreet rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp'. Nadien verspreidde het BOT nogmaals 1.500 dossiers en werkmappen naar de voorzieningen. Voor meer informatie, zie www.rechtspositie.be en www.jeugdhulp.be.

Bijlagen

Lijst van gebruikte afkortingen

Bijlage

BJB	Bijzondere Jeugdbijstand
CKG	Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
FOD	Federale Overheidsdienst
IVRK	(Internationaal) Verdrag inzake de Rechten van het Kind
MOF	als Misdrijf Omschreven Feit
NCRK	Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind
NGO	Niet-gouvernementele Organisatie
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
VN	Verenigde Naties

Children's rights in Juvenile Justice Algemeen Commentaar nr. 10 (2007)

Committee on the Rights of the Child

I. Introduction

1. In the reports they submit to the Committee on the Rights of the Child (hereafter: the Committee), States Parties often pay quite detailed attention to the rights of children alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law, also referred to as 'children in conflict with the law'. In line with the Committee's guidelines for periodic reporting, the implementation of articles 37 and 40 of the Convention on the Rights of the Child (hereafter: CRC) is the main focus of the information provided by the States Parties. The Committee notes with appreciation the many efforts to establish an administration of juvenile justice in compliance with the CRC. However, it is also clear that many States Parties still have a long way to go in achieving full compliance with the CRC, e.g. in the areas of procedural rights, the development and implementation of measures for dealing with children in conflict with the law without resorting to judicial proceedings, and the use of deprivation of liberty only as a measure of last resort.

2. The Committee is equally concerned about the lack of information on the measures that States Parties have taken to prevent children from coming into conflict with the law. This may be the result of a lack of a comprehensive policy for the field of juvenile justice. This may also explain why many States Parties are providing only (very) limited statistical data on the treatment of children in conflict with the law.

The experiences in reviewing the States Parties' performances in the field of juvenile justice are the reason for this General Comment, by which the Committee wants to provide the States Parties with more elaborated guidance and recommendations for their efforts to establish an administration of juvenile justice in compliance with the CRC. This juvenile justice, which should promote inter alia the use of alternative measures such as diversion and restorative justice, will provide States Parties with possibilities

to respond to children in conflict with the law in an effective manner serving not only the best interests of these children but also the short and long term interest of the whole society.

II. The objectives of the present General Comment

3. At the outset, the Committee wants to underscore that the CRC requires States Parties to develop and implement a comprehensive juvenile justice policy. This comprehensive approach should not be limited to the implementation of the specific provisions contained in articles 37 and 40 CRC, but should also take into account the general principles enshrined in articles 2, 3, 6 and 12 CRC, and all other relevant articles of the CRC, such as article 4 and 39. Therefore, the objectives of this General Comment are:

- ◆ To encourage States Parties to develop and implement a comprehensive juvenile justice policy to prevent and address juvenile delinquency based on and in compliance with the CRC, and to seek in this regard advice and support from the Interagency Panel on Juvenile Justice, with representatives of the OHCHR, UNICEF, UNODC and NGO's, established by ECOSOC Resolution 1997/30;
- ◆ To provide States Parties with guidance and recommendations for the content of this comprehensive juvenile justice policy, with special attention for prevention of juvenile delinquency, the introduction of alternative measures allowing for responses to juvenile delinquency without resorting to judicial procedures, and for the interpretation and implementation of all other provisions in articles 37 and 40 CRC;
- ◆ To promote the integration in a national and comprehensive juvenile justice policy of other international standards, in particular the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules), the United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havana Rules), and the United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines).

III. Juvenile Justice: the leading principles of a comprehensive policy

4. Before elaborating on the requirements of the CRC in more detail, the Committee will first mention the leading principles of a comprehensive policy for juvenile justice. In the administration of juvenile justice, States Parties have to apply systematically the general principles contained in articles 2, 3, 6 and 12 CRC, as well as the fundamental principles of juvenile justice enshrined in articles 37 and 40 CRC.

4a. Non-discrimination (art. 2).

States Parties have to take all necessary measures to ensure that all children in conflict with the law are treated equally. Particular attention must be paid to de facto discrimination and disparities, which may be the result of a lack of a consistent policy and involve vulnerable groups of children, such as street children, children belonging to racial, ethnic, religious or linguistic minorities, children who are indigenous, girl children, children with disabilities and children who are repeatedly in conflict with the law (recidivists). In this regard, training of all professionals involved in the administration of juvenile justice is important (see below para. 33), as well as the establishment of rules, regulations or protocols which enhance equal treatment of child offenders and provide redress, remedies and compensation.

Many children in conflict with the law are further victims of discrimination, e.g. when they try to get access to education or to the labour market. It is necessary that measures are taken to prevent such discrimination, inter alia by providing (former) child offenders with appropriate support and assistance in their efforts to reintegrate in society, and to conduct public campaigns emphasizing their right to assume a constructive role in society (art. 40(1) CRC).

It is quite common that criminal codes contain provisions criminalizing behavioural problems of children, such as vagrancy, truancy, runaways and other acts, which often are the result of psychological or socio-economic problems. It is particularly a matter of concern that girls and street children are often the victim of this criminalization. These acts, also known as Status Offences, are not considered to be an offence if committed by adults. The Committee recommends the States Parties to abolish the provisions on Status Offences in order to establish an equal treatment under the law for children and adults. In this regard, the Committee also refers to article 56 of the United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines): "In order to prevent further stigmatisation, victimization and criminalization of young persons, legislation should be enacted to ensure that any conduct not considered an offence or not penalized if committed by an adult is not considered an offence and not penalized if committed by a young person."

In addition, behaviour such as vagrancy, roaming the streets or runaways should be dealt with through the implementation of child protective measures including effective support for parents and/or other caregivers and measures which address the root causes of this behaviour.

4b. Best interests of the child (art. 3).

In all decisions taken within the context of the administration of juvenile justice, the best interests of the child are to be a primary consideration. Children differ from adults in their physical and psychological developments, and their emotional and educational needs. Such differences constitute the basis for the lesser culpability of children in con-

flict with the law. These and other differences are the reasons for a separate juvenile justice system and require a different treatment of children. The protection of the best interests of the child means, for instance, that the traditional objectives of criminal justice (repression/retribution) must give way to rehabilitation and restorative justice objectives in dealing with child offenders. This can be done in concert with attention to effective public safety.

4c. The right to life, survival and development (art. 6).

This inherent right of every child should guide and inspire States Parties in the development of effective national policies and programmes for the prevention of juvenile delinquency, because it goes without saying that delinquency has a (very) negative impact on the child's development. Furthermore, this basic right should result in a policy of responding to juvenile delinquency in ways that support the child's development. The death penalty and a life sentence without parole are explicitly prohibited in article 37(a) CRC (see below paras. 27-28). The use of deprivation of liberty has (very) negative consequences for the child's harmonious development and seriously hampers his/her reintegration in society. In this regard, article 37(b) CRC explicitly provides that deprivation of liberty, including arrest, detention and imprisonment, should be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time, so that the child's right to development is fully respected and ensured (see below para. 29)¹.

4d. The right to be heard (art. 12).

The right of the child to express his/her views freely in all matters affecting the child should be fully respected and implemented throughout every stage of the process of juvenile justice (see below para. 23 under c). The Committee notes that increasingly the voices of children involved in the juvenile justice system are becoming a powerful force for improvements and reform, and for the fulfilment of rights.

4e. Dignity (art. 40(1)).

The CRC provides a set of fundamental principles for the treatment to be accorded to children in conflict with the law:

¹ Note that the rights of a child deprived of his/her liberty, as recognized in the CRC, apply with respect to children in conflict with the law, and to children placed in institutions for the purposes of care, protection or treatment, including mental health, educational, drug treatment, child protection or immigration institutions.

- ◆ Treatment that is consistent with the child's sense of dignity and worth. This principle reflects the fundamental human right enshrined in article 1 UDHR that all human beings are born free and equal in dignity and rights. This inherent right to dignity and worth, to which the preamble of the CRC makes explicit reference, has to be respected and protected throughout the entire process of dealing with the child, from the first contact with law enforcement agencies all the way through to the implementation of all measures for dealing with the child;
- ◆ Treatment that reinforces the child's respect for the human rights and freedoms of others. This principle is in line with the preamble's consideration that a child should be brought up in the spirit of the ideals proclaimed in the Charter of the United Nations. It also means that, within the juvenile justice system, the treatment and education of children shall be directed to the development of respect for human rights and freedoms (see art. 29(1)(b) CRC and GC nr. 1 on the aims of education). It is obvious that this principle of juvenile justice requires a full respect for and implementation of the guarantees for a fair trial recognized in article 40(2) CRC (see below para. 23). If the key actors in juvenile justice, such as police officers, prosecutors, judges and probation officers, do not fully respect and protect these guarantees, how can they expect that with such poor examples the child will respect the human rights and fundamental freedom of others?
- ◆ Treatment that takes into account the child's age and promotes the child's reintegration and the child's assuming a constructive role in society. This principle must be applied, observed and respected throughout the entire process of dealing with the child, from the first contact with law enforcement agencies all the way through to the implementation of all measures for dealing with the child. This principle requires that all professionals involved in the administration of juvenile justice be knowledgeable about child development, the dynamic and continuing growth of children, what is appropriate to their well-being, and the pervasive forms of violence against children.
- ◆ Respect for the dignity of the child requires that all forms of violence in the treatment of children in conflict with the law must be prohibited and prevented. Reports received by the Committee show that violence occurs in all phases of the juvenile justice process, from the first contact with the police, during pre-trial detention and during the stay in treatment and other facilities for children sentenced to deprivation of liberty. The committee urges the States Parties to take effective measures to prevent this violence and to make sure that the perpetrators are brought to justice and to give effective follow up to the recommendations made in the report on the U.N. Study on Violence Against Children presented to the General Assembly of the Un in October 2006 (A/61/299).

The Committee acknowledges that the preservation of public safety is a legitimate aim of the justice system. However, the Committee is of the opinion that this aim is best

served by a full respect for and implementation of the leading and overarching principles of juvenile justice as enshrined in the CRC.

IV. Juvenile Justice: the core elements of a comprehensive policy

A comprehensive policy for juvenile justice must deal with the following core elements: the prevention of juvenile delinquency; interventions without resorting to judicial proceedings and interventions in the context of judicial proceedings; the minimum age of criminal responsibility and the upper age limits for juvenile justice; the guarantees for a fair trial; and deprivation of liberty including pre-trial detention and post-trial incarceration.

A. Prevention of juvenile delinquency

5. One of the most important goals of the implementation of the CRC is to promote the full and harmonious development of the child's personality, talents and mental and physical abilities (preamble and arts. 6 and 29 CRC). The child should be prepared to live an individual and responsible life in a free society (preamble and art. 29 CRC), in which he/she can assume a constructive role with respect for human rights and fundamental freedoms (arts. 29 and 40 CRC). In that regard parents have the responsibility to provide the child, in a manner consistent with the evolving capacities of the child, with appropriate direction and guidance in the exercise by the child of her/his rights recognised in the Convention. In the light of these and other provisions of the CRC, it is obviously not in the best interests of the child if he/she grows up under circumstances that may cause an increased or serious risk of becoming involved in criminal activities. Various measures should be taken for the full and equal implementation of the rights to an adequate standard of living (art. 27 CRC), to the highest attainable standard of health and access to health care (art. 24 CRC), to education (arts. 28 and 29 CRC), to protection from all forms of physical or mental violence, injury or abuse (art. 19 CRC), and from economic or sexual exploitation (arts. 32 and 34 CRC), and to other appropriate services for the care or protection of children.

6. As stated above, a juvenile justice policy without a set of measures aimed at preventing juvenile delinquency suffers from serious shortcomings. States Parties should fully integrate into their comprehensive national policy for juvenile justice the United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) adopted by the General Assembly of the United Nations on 14 December 1990 (Resolution 45/112).

7. The Committee fully supports The Riyadh Guidelines and agrees that emphasis should be placed on prevention policies facilitating the successful socialization and integration of all children, in particular through the family, the community, peer groups, schools, vocational training and the world of work, as well as through voluntary organizations. This means *inter alia* that prevention programmes should focus on support for particularly vulnerable families, involvement of schools in teaching basic values (including information about the rights and responsibilities of children and parents under the law), and extending special care and attention to young persons at risk. In this regard, particular attention should also be given to children who drop out from school or otherwise do not complete their education. The use of peer group support and a strong involvement of parents is recommended. The States Parties should also develop community based services and programmes, which respond to the special needs, problems, concerns and interests of children, in particular of children repeatedly in conflict with the law, and which provide appropriate counselling and guidance to their families.

8. Articles 18 and 27 CRC confirm the importance of the responsibility of parents for the upbringing of their children, but at the same time the CRC requires States Parties to provide the necessary assistance to parents (or other caretakers) in the performance of their parental responsibilities.

The measures of assistance should not only focus on the prevention of negative situations, but also and rather more on the promotion of the social potential of parents. There is a wealth of information on home and family-based prevention programmes, such as parent training, programmes to enhance parent-child interaction and home visitation programmes, which can start at a very young age of the child. In addition, Early Childhood Education has shown to be correlated with a lower rate of future violence and crime. At the community level, positive results have been achieved with programmes such as Communities that Care (CTC), a risk-focused prevention strategy.

9. States Parties should fully promote and support the involvement of children, in accordance with article 12 CRC, and of parents, community leaders and other key actors (e.g. representatives of NGOs, probation services and social work), in the development and implementation of prevention programmes. The quality of this involvement is a key factor in the success of these programmes.

The Committee recommends States Parties to seek support and advice from the Inter-agency Panel on Juvenile Justice in their efforts to develop effective prevention programmes.

B. Interventions/Diversion (see also below Part E)

10. Two kinds of interventions can be used by the State authorities for dealing with children alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law: measures without resorting to judicial proceedings and measures in the context of judicial

proceedings. The Committee reminds States Parties that utmost care must be taken to ensure that the child's human rights and legal safeguards are thereby fully respected and protected.

Children in conflict with the law, including the child recidivist, have the right to be treated in ways that promote the child's reintegration and the child's assuming a constructive role in society (art. 40(1) CRC). The arrest, detention or imprisonment of a child may be used only as a measure of last resort (art.37(b) CRC). It is therefore necessary – as part of a comprehensive policy for juvenile justice – to develop and implement a wide range of effective measures to ensure that children are dealt with in a manner appropriate to their well-being, and proportionate both to their circumstances and the offence. In particular, a variety of dispositions, such as care, guidance and supervision orders, counselling, probation, foster care, educational and training programmes, and other alternatives to institutional care have to be available (art. 40(4) CRC).

11. *Interventions without resorting to judicial proceedings.*

According to article 40(3) CRC, the States Parties shall seek to promote measures for dealing with children alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law without resorting to judicial proceedings, whenever appropriate and desirable. Given the fact that the majority of child offenders commit only minor offences, a range of measures involving removal from criminal/juvenile justice processing and referral to alternative (social) services (= diversion) should be a well established practice that can and should be used in most cases.

12. In the opinion of the Committee, the obligation of States Parties to promote measures for dealing with children in conflict with the law without resorting to judicial proceedings applies with respect to, but is certainly not limited to, children who commit minor offences, such as shoplifting or other property offences with limited damage, and first-time child offenders. Statistics in many States Parties indicate that a large part (and often the majority) of offences committed by children fall in these categories. It is in line with the principles set out in article 40(1) CRC to deal with all such cases without resorting to criminal law procedures in court. In addition to avoiding stigmatisation, this approach has good outcomes for both children and the interests of public safety, and has proven to be more cost-effective.

States Parties should make measures for dealing with children in conflict with the law without resorting to judicial proceedings an integral part of their juvenile justice system, and ensure that children's human rights and legal safeguards are thereby fully respected and protected (art. 40(3)(b) CRC).

13. It is left to the discretion of States Parties to decide on the exact nature and content of the measures for dealing with children in conflict with the law without resorting to judicial proceedings, and to take the necessary legislative and other measures for their implementation.

Nonetheless, on the basis of the information provided in the reports from some States Parties, it is clear that a variety of community-based programmes have been developed, such as community service, supervision and guidance by e.g. social workers or probation officers, family conferencing and other forms of restorative justice including restitution to and compensation of victims. Other States Parties should benefit from these experiences. As far as full respect for human rights and legal safeguards is concerned, the Committee refers to the relevant parts of article 40 CRC and emphasizes the following:

- ◆ Diversion (= measures for dealing with children alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law without resorting to judicial proceedings) should be used only when there is convincing evidence that the child committed the alleged offence, that he/she freely and voluntarily acknowledges responsibility, and that no intimidation or pressure has been used to get that acknowledgement and, finally, that the acknowledgement will not be used against him/her in any subsequent legal proceeding;
- ◆ The child must freely and voluntarily consent in writing to the diversion, a consent that should be based on adequate and specific information on the nature, content and duration of the measure, and on the consequences of a failure to cooperate, carry out and complete the measure. With a view to strengthening parental involvement, States Parties may consider requiring also the consent of parents, e.g. in particular when the child is below the age of 16 years;
- ◆ The law has to contain specific provisions indicating in which cases diversion is possible, and the powers of the police, prosecutors and/or other agencies to make decisions in this regard should be regulated and reviewed, in particular to protect the child from discrimination;
- ◆ The child must be given the opportunity to consult with legal or other appropriate assistance on the appropriateness and desirability of the diversion offered by the competent authorities, and on the possibility of review of the measure;
- ◆ The completion of the diversion by the child should result in a definite and final closure of the case. Although confidential records can be kept of diversion for administrative and review purposes, they should not be viewed as 'criminal records' and a child who has been previously diverted must not be seen as having a previous conviction. If any registration takes place of this event, the access to that information should be given exclusively and for a limited period of time, e.g. a maximum of one year, to competent authorities authorized to deal with children in conflict with the law.

14. *Interventions in the context of judicial proceedings.*

When judicial proceedings are initiated by the competent authority (usually the prosecutor's office), the principles of a fair and just trial must be applied (see below Part D). At the same time, the juvenile justice system should provide for ample opportunities to deal with children in conflict with the law by using social and/or educational measures,

and to strictly limit the use of deprivation of liberty, and in particular pre-trial detention, as a measure of last resort. In the disposition phase of the proceedings, deprivation of liberty must be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time (art. 37(b) CRC). This means that States Parties should have in place a well trained probation service to allow for the maximum and effective use of dispositions such as guidance and supervision orders, probation, community monitoring or day report centres, and the possibility of early release from a deprivation of liberty.

15. The Committee reminds States Parties that, pursuant to article 40(1) CRC, reintegration requires that no actions may be taken that can hamper the child's full participation in his/her community, such as stigmatization, social isolation, or negative publicity of the child. For a child in conflict with the law to be dealt with in a way that promotes reintegration requires that all actions should support the child becoming a full, constructive member of his/her society.

C. Age and children in conflict with the law

16. *The minimum age of criminal responsibility (MACR).*

The States Parties reports show the existence of a wide variety of minimum ages of criminal responsibility. They range from a very low level of age 7 or 8 to the commendable high level of age 14 or 16. Quite a number of States Parties use two minimum ages of criminal responsibility. Children in conflict with the law who are at the time of the commission of the crime of an age at or above the lower minimum age but below the higher minimum age are assumed to be criminally responsible only if they have the required maturity in that regard. The assessment of this maturity is left to the court/judge, often without the requirement of involving a psychological expert, and results in practice in the use of the lower minimum age in cases of serious crimes. The system of two minimum ages is often not only confusing but leaves much to the discretion of the court/judge and may result in discriminatory practices.

In the light of this wide range of minimum ages for criminal responsibility the Committee feels the need to provide the States Parties with clear guidance and recommendations regarding the minimum age of criminal responsibility.

Article 40 (3) CRC requires that States Parties shall seek to promote inter alia (see under a) the establishment of a minimum age below which children shall be presumed not to have the capacity to infringe the penal law, but does not mention a specific minimum age in this regard.

The committee understands this provision as an obligation for States Parties to set a minimum age of criminal responsibility (MACR). This minimum age means the following:

- ◆ children who commit an offence at an age below that minimum cannot be held responsible in a penal law procedure. Even (very) young children do have the capacity to infringe the penal law but if they commit an offence when below the

MACR the irrefutable assumption is that they cannot be formally charged and held responsible in a penal law procedure. For these children special protective measures can be taken if necessary in their best interest;

- ◆ children at or above the MACR at the time of the commission of an offence (or: infringement of the penal law) but younger than 18 years (see also hereafter para. 19 – 21) can be formally charged and subject to penal law procedures. But these procedures, including the final dispositions, must be in full compliance with the principles and provisions of the CRC as elaborated in this General Comment.

Rule 4 of the Beijing Rules recommends that the beginning of that MACR shall not be fixed at too low an age level, bearing in mind the facts of emotional, mental and intellectual maturity. In line with this rule the Committee has recommended States Parties not to set a MACR at a too low level and to increase an existing low MACR to an internationally acceptable level. From these recommendations, it can be concluded that a minimum age of criminal responsibility below the age of 12 years is considered by the Committee not to be internationally acceptable. States Parties are recommended to increase their lower MACR to the age of 12 years as the absolute minimum age and to continue to increase it to a higher age level.

17. At the same time, the Committee urges States Parties not to lower their MACR to the age of 12. A higher MACR, for instance 14 or 16 years of age, contributes to a juvenile justice system which, in accordance with article 40(3)(b) CRC, deals with children in conflict with the law without resorting to judicial proceedings, providing that the child's human rights and legal safeguards are fully respected. In this regard, States Parties should inform the Committee in their reports in specific detail how children below the MACR set in their laws are treated when they are recognized as having infringed the penal law, or are alleged as or accused of having done so, and what kinds of legal safeguards are in place to ensure that their treatment is as fair and just as that of children at or above the MACR.

18. The Committee wants to express its concern about the practice of allowing exceptions to a MACR which permit the use a lower minimum age of criminal responsibility in cases where the child, for example, is accused of committing a serious offence or where the child is considered mature enough to be held criminally responsible. The Committee strongly recommends that States Parties set a MACR that does not allow, by way of exception, the use of a lower age.

19. If there is no proof of age and it cannot be established that the child is at or above the MACR, the child shall not be held criminally responsible (see also below para. 22).

20. *The upper age limit for juvenile justice.*

The Committee also wants to draw the attention of States Parties to the upper age limit for the application of the rules of Juvenile Justice. These special rules for juvenile

justice – both in terms of special procedural rules and in terms of rules for diversion and special dispositions – should apply, starting at the MACR set in the country, for all children who, at the time of their alleged commission of an offence (or act punishable under the criminal law), have not yet reached the age of 18 years.

21. The Committee wants to remind States Parties that they have recognized the right of every child alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law to be treated in accordance with the provisions of article 40 CRC. This means that every person under the age of 18 years at the time of the alleged commission of an offence must be treated under the rules of juvenile justice.

The Committee therefore recommends States Parties which limit the applicability of their juvenile justice rules to children under the age of 16 (or lower) years, or that allow by way of exception that 16 or 17 year old children are treated as adult criminals, to change their laws with a view to achieve a non-discriminatory full implementation of their juvenile justice rules to all persons under the age of 18 years.

The Committee notes with appreciation that some States Parties allow for the application of the rules and regulations of juvenile justice to persons age 18 and older, usually till the age of 21, either as a general rule or by way of exception.

22. Finally, the Committee wants to underscore the fact that using age limits one way or another, which is the case for all States Parties, makes the full implementation of article 7 CRC requiring inter alia that every child shall be registered immediately after birth very crucial. A child without a provable date of birth is extremely vulnerable for all kinds of abuse and injustice regarding family, work, education and labour, and particularly within the juvenile justice system. Every child must be provided with a birth certificate free of charge whenever he/she needs it to prove his/her age. If there is no proof of age, the child is entitled to a reliable medical or social investigation that may establish his/her age and, in the case of conflict or inconclusive evidence, the child shall have the right to the rule of the benefit of the doubt.

D. The guarantees for a fair trial

23. Article 40(2) CRC contains an important list of rights or guarantees that are all meant to ensure that every child alleged as or accused of having infringed the penal law receives a fair treatment and trial. Most of these guarantees can also be found in article 14 ICCPR, which the CCPR Committee elaborated and commented on in its General Comment nr. 13 (1984) which is currently in the process of being reviewed. However, the implementation of these guarantees for children does have some specific aspects which will be presented in this section. Before doing so, the Committee wants to emphasize the following: the key condition for a proper and effective implementation of

these rights or guarantees depends on the quality of the persons involved in the administration of juvenile justice. Training of all these professionals, such as police officers, prosecutors, legal or other representatives of the child, judges, probation officers, social workers and others, is crucial and should take place in a systematic and ongoing manner. These professionals should be well informed about a child's and more in particular on an adolescent's physical, psychological, mental and social development, and about the special needs of the most vulnerable children, such as children with disabilities, displaced children, street children, refugee and asylum-seeking children, and children belonging to racial, ethnic, religious, linguistic or other minorities (see above para. 4 under a). Since girls in the juvenile justice system may be easily overlooked because they represent only a small group, special attention must be devoted to the particular needs of the girl child, e.g. in relation to prior abuse and special health needs. Professionals and staff should act under all circumstances in a manner consistent with the child's dignity and worth, which reinforces the child's respect for the human rights and fundamental freedom of others, and which promotes the child's reintegration and the child's assuming of a constructive role in society (art. 40(1) CRC).

All the guarantees recognized in article 40 (2) CRC, dealt with hereafter, are minimum standards, meaning that States Parties can and should try to establish and observe higher standards, e.g. in the areas of legal assistance and the involvement of the child and her/his parents in the judicial process.

23a. No retroactive juvenile justice (art. 40(2)(a)).

Article 40(2)(a) CRC affirms that the rule that no one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence, under national or international law, at the time it was committed is also applicable to children (see also art. 15 ICCPR). It means that no child can be charged with or sentenced under the penal law for acts or omissions which at the time they were committed were not prohibited by national or international law. In the light of the fact that many States Parties have recently strengthened and/or expanded their criminal law provisions to prevent and combat terrorism, the Committee recommends the States Parties to ensure that these changes do not result in retroactive or unintended punishment of children. The Committee also wants to remind States Parties that the rule that no heavier penalty shall be imposed than the one that was applicable at the time when the criminal offence was committed, as expressed in article 15 ICCPR, is in the light of article 41 CRC, applicable to children in the States Parties to the ICCPR. No child shall be punished with a heavier penalty than the one applicable at the time of his/her infringement of the penal law. But if a change of law after the act provides for a lighter the penalty, the child should benefit from this change.

23b. The presumption of innocence (art. 40(2)(b)(i)).

The presumption of innocence is fundamental to the protection of the human rights of children in conflict with the law. It means that the burden of proof of the charge(s) brought against the child is on the prosecution. The child alleged as or accused of having infringed the penal law has the benefit of doubt and is only guilty as charged if these charges have been proven beyond reasonable doubt. The child has the right to be treated in accordance with this presumption and it is the duty of all public authorities or others involved to refrain from prejudging the outcome of the trial.

States Parties should provide information about child development to ensure that this presumption of innocence is respected in practice. Due to the lack of understanding of the process, immaturity, fear or for other reasons, the child may behave in suspicious manner, but authorities must not assume that the child is guilty without evidence proven beyond a reasonable doubt.

23c. The right to be heard (art. 12).

Article 12(2) CRC requires that a child is provided with the opportunity to be heard in any judicial and administrative proceedings affecting the child, either directly or through a representative or an appropriate body in a manner consistent with the procedural rules of national law.

It is obvious that for a child alleged as, accused of or recognized as having infringed the penal law, the right to be heard is fundamental for a fair trial. It is equally obvious that the child has the right to be heard directly and not only through a representative or an appropriate body if it is in her/his best interests. This right of the child must be fully observed in all stages of the process, starting with pre-trial stage when the child has the right to remain silent, as well as the right to be heard by the police, the prosecutor and the investigating judge. But it also applies in the stage of adjudication and disposition, and in the stage of implementation of the imposed measures.

In other words, the child must be given the opportunity to express his/her views freely, and those views should be given due weight in accordance with the age and maturity of the child (art. 12(1) CRC), throughout the juvenile justice process. This means that the child, in order to effectively participate in the proceedings, must be informed not only about the charges (see below para. 23 under e), but also about the juvenile justice process as such and about the possible measures. The child should be given the opportunity to express his/her views concerning the (alternative) measures that may be imposed, and the specific wishes or preferences he/she may have in this regard should be given due weight. Alleging that the child is criminally responsible implies that he/she should be competent and able to effectively participate in the decisions regarding the most appropriate response to allegations of his/her infringement of the penal law (see below para. 23 under d). It may go without saying that the judges involved are responsible for and make the decisions. But to treat the child as a passive object does not recognize his/her rights or contribute to an effective response to

his/her behaviour. This also applies to the implementation of the measure imposed. Research shows that an active engagement of the child in this implementation will in most cases contribute to a positive result.

23d. The right to effective participation in the proceedings (art 40(2)(b)(iv)).

A fair trial requires that the child alleged as or accused of having infringed the penal law be able to effectively participate in the trial, and therefore needs to comprehend the charges, and possible consequences and penalties, in order to direct the legal representative, to challenge witnesses, to provide an account of events, and to make appropriate decisions about evidence, testimony and the measure(s) to be imposed. Article 14 of The Beijing Rules provides that the proceedings should be conducted in an atmosphere of understanding to allow the child to participate and to express herself or himself freely. Taking into account the child's age and maturity may also require modified courtroom procedures and practices.

23e. Prompt and direct information of the charge(s) (art.40(2)(b)(ii)).

Every child alleged as or accused of having infringed the penal law has the right to be informed promptly and directly of the charges against him/her. Prompt and direct means as soon as possible, and that is when the prosecutor or the judge initially takes procedural steps against the child. But also when the authorities decide to deal with the case without resorting to judicial proceedings, the child must be informed of the charge(s) that may justify this approach. This is part of the requirement of article 40(3)(b) CRC that legal safeguards should be fully respected.

The child should be informed in a language he/she understands. This may require a presentation of the information in a foreign language but also a 'translation' of the formal legal language often used in criminal/juvenile charges into a wording that a child can understand.

Providing the child with an official document is not enough and an oral explanation may often be necessary. The authorities should not leave this to the parents or legal guardians or the child's legal or other assistance. It is the responsibility of the authorities (e.g. police, prosecutor, judge) to make sure that the child understands each charge they bring against him/her.

The Committee is of the opinion that provision of this information to the parents or legal guardians should not be an alternative to communicating this information to the child. It is most appropriate if both the child and the parents or legal guardians receive the information in such a way that they can understand the charge(s) and the possible consequences.

23f. Legal or other appropriate assistance (art. 40(2)(b)(ii)).

The child must be guaranteed legal or other appropriate assistance in the preparation and presentation of his/her defence. The CRC does require that the child is provided with assistance, which is not necessarily under all circumstances legal but it must be

appropriate. It is left to the discretion of States Parties how this assistance is provided but it should be free of charge. The Committee recommends the State Parties to provide as much as possible for adequate trained legal assistance, such as expert lawyers or paralegal professionals. Other appropriate assistance is possible (e.g. social worker), but that person must have sufficient knowledge and understanding of the various legal aspects of the process of juvenile justice and must be trained to work with children in conflict with the law.

As required by article 14(3)(b) ICCPR, the child and his/her assistant must have adequate time and facilities for the preparation of his/her defence. Communications between the child and his/her assistance, either in writing or orally, should take place under such conditions that the confidentiality of this communication is fully respected in accordance with the guarantee provided for in article 40(2)(b)(vii) CRC, and the right of the child to be protected against interference with his/her privacy and correspondence (art. 16 CRC). A number of States Parties have made reservations regarding this guarantee (art. 40(2)(b) (ii) CRC), apparently assuming that it requires exclusively the provision of legal assistance and therefore by a lawyer. That is not the case and such reservations can and should be withdrawn.

23g. Decisions without delay and with involvement of parents (art. 40(2)(b)(iii)).

Internationally there is a consensus that for children in conflict with the law the time between the commission of the offence and the final response to this act should be as short as possible. The longer this period, the more likely it is that the response loses its desired positive, pedagogical impact, and the more the child will be stigmatized.

In this regard, the Committee also refers to article 37(d) CRC, where the child deprived of liberty has the right to a prompt decision on his/her action to challenge the legality of the deprivation of his/her liberty.

The standard 'prompt' is even stronger - and justifiably so given the seriousness of deprivation of liberty - than the standard 'without delay' (art. 40(2)(b)(iii) CRC), which is stronger than the standard 'without undue delay' of article 14(3)(c) ICCPR.

The Committee recommends the States Parties to set and implement time limits for the period between the commission of the offence and the completion of the police investigation, the decision of the prosecutor (or other competent body) to bring charges against the child, and the final adjudication and disposition by the court or other competent judicial body.

These time limits should be much shorter than the ones for adults. But at the same time, decisions without delay should be the result of a process in which the human rights of the child and legal safeguards are fully respected.

In this decision-making process without delay, the legal or other appropriate assistance must be present. This presence should not be limited to the trial before the court or other judicial body, but also applies to all other stages of the process, beginning with the interviewing (interrogation) of the child by the police.

Parents or legal guardians should also be present at the proceedings because they can provide general psychological and emotional assistance to the child. The presence of parents does not mean that parents can act in defence of the child or be involved in the decision-making process.

However, the judge or competent authority may decide, at the request of the child or of his/her legal or other appropriate assistance or because it is not in the best interests of the child (art. 3 CRC), to limit, restrict or exclude the presence of the parents from the proceedings.

The Committee recommends States Parties to explicitly provide by law for the maximum possible involvement of parents or legal guardians in the proceedings against the child. This involvement shall in general contribute to an effective response to the child's infringement of the penal law.

To promote parental involvement, parents must be notified of the apprehension of their child as soon as possible.

At the same time, the Committee regrets the trend in some countries to introduce the punishment of parents for the offences committed by their children. Civil liability for the damages caused by the child's act can, in some limited cases, be appropriate, in particular for the younger children (e.g. below 16 years of age). But criminalizing parents of children in conflict with the law will most likely not contribute to them becoming active partners in the social reintegration of their child.

23h. Freedom from compulsory self-incrimination (art. 40(2)(b)(iv)).

In line with article 14(3)(g) ICCPR, the CRC requires that a child is not compelled to give testimony or to confess or acknowledge guilt. This means in the first place - and self-evidently - that torture, cruel, inhuman or degrading treatment in order to achieve an admission or a confession constitutes a grave violation of the rights of the child (art. 37(a) CRC) and is wholly unacceptable. No such admission or confession can be admissible as evidence (article 15 CAT).

But there are many other less violent ways to coerce or to lead the child to a confession or a self-incriminatory testimony. The term 'compelled' should be interpreted in a broad manner and not be limited to physical force or other clear violations of human rights. The age of the child, the child's development, the length of the interrogation, the child's lack of understanding, the fear of unknown consequences or of a suggested possibility of imprisonment, may lead him/her to a confession that is not true. That may become even more

likely if rewards are promised such as: "You can go home as soon as you have given us the true story", or lighter sanctions or release are promised.

The child being questioned must have access to a legal or other appropriate representative, and must be able to request that their parent(s) be present during questioning. There must be independent scrutiny of the methods of interrogation to assure that the evidence is voluntary and not coerced, given the totality of the circumstances, and

is reliable. The court or other judicial body, when considering the voluntariness and reliability of an admission or confession by a child, must take into account the age of the child, the length of custody and interrogation, and the presence of legal or other counsel, parent(s), or independent representatives for the child.

Police officers and other investigating authorities should be well trained to avoid interrogation techniques and practices that result in coerced or unreliable confessions or testimonies.

23i. Presence and examination of witnesses (art. 40(2)(b)(iv)).

The guarantee in article 40(2)(b)(iv) CRC underscores that the principle of equality of arms (i.e. under conditions of equality or parity between defence and prosecution) should be observed in the administration of juvenile justice. The phrase “to examine or to have examined” refers to the fact that there are distinctions in the legal systems, particularly between the accusatorial and inquisitorial trials. In the latter, the defendant is often allowed to examine witnesses although he/she rarely uses this right, leaving examination of the witnesses to the lawyer or, in the case of children, to another appropriate body. However, it remains important that the lawyer or other representative informs the child about the possibility to examine witnesses and to allow him/her to express his/her views in that regard, views which should be given due weight in accordance with the age and maturity of the child (art.12 CRC).

23j. The right to appeal (art. 40(2)(b)(v)).

The child has the right to appeal against the decision by which he is found guilty of the charge(s) brought against him/her and against the measures imposed as a consequence of this guilty verdict. This appeal should be decided by a higher, competent, independent and impartial authority or judicial body, in other words, a body that meets the same standards and requirements as the one that dealt with the case in the first instance. This guarantee is similar to the one expressed in article 14(5) ICCPR. This right of appeal is not limited to the most serious offences only.

This seems to be the reason for quite a number of States Parties to make a reservation regarding this provision in order to limit this right of appeal by the child to the more serious offences and/or sentences to imprisonment. The Committee reminds States Parties to the ICCPR that a similar provision is made in art. 14(5) of the Covenant. In the light of art. 41 CRC, it means that this article should provide every adjudicated child with the right to appeal. The Committee recommends States Parties with a reservation to the provision in article 40 (2) (b) (v) to withdraw it.

23k. Free assistance of an interpreter (art. 40(2)(vi)).

If the child cannot understand or speak the language used by the juvenile justice system, he/she has the right to free assistance of an interpreter. This assistance must not be

limited to the trial in court but be available at all stages of the juvenile justice process. It is also important that the interpreter has been trained to work with/for children, because their use and understanding of their mother tongue might be different from that of adults. Lack of knowledge and/or experiences in that regard may impede the child's full understanding of the questions raised, and interfere with the right to a fair trial and to effective participation. The condition starting with 'if', "if the child cannot understand or speak the language used", means that a child of e.g. foreign or ethnic origin who – besides his/her mother tongue – understands and speaks the official language, does not have to be provided with the free assistance of an interpreter.

The Committee also wants to draw the attention of States Parties to children with speech impairment or other disabilities. In line with the spirit of article 40 (2) (vi) and in accordance with the special protection provided to children with disabilities in article 23 the Committee recommends States Parties to ensure that children with speech impairment or other disabilities are provided with adequate and affective assistance by well trained professionals, e.g. in sign language, in case they are subject to the juvenile justice process (see also in this regard General Comment No 9 of the Committee on The Rights of Children with Disabilities, in particular para.; CRC/GC/9/2006).

231. Full respect of privacy (arts. 16 and 40(2)(b)(vii)).

The right of the child to have his/her privacy fully respected in all stages of the proceedings reflects the right to protection of privacy enshrined in article 16 CRC. 'All stages of the proceedings' includes from the initial contact with law enforcement (e.g. a request for information and identification) up until the final decision by a competent authority or release from supervision, custody or deprivation of liberty. It is in this particular context meant to avoid harm caused by undue publicity or by the process of labelling. No information shall be published that may lead to the identification of a child offender because of its effect of stigmatisation, and possible impact on their ability to obtain an education, work, housing or to be safe. It means that a public authority should be very reluctant with press releases related to offences allegedly committed by children and limit them to very exceptional cases. They must take measures to guarantee that children are not identifiable via these press releases. Journalists who violate the right to privacy of a child in conflict with the law should be sanctioned with disciplinary and when necessary (e.g. in case of recidivism) with penal law sanctions.

In order to protect the privacy of the child, most States Parties have as a rule – sometimes with the possibility of exceptions – that the court or other hearings of a child accused of an infringement of the penal law should take place behind closed doors. This rule allows for the presence of experts or other professionals with a special permission of the court. Public hearings in juvenile justice should only be possible in well-defined cases and at the written decision of the court. Such a decision should be open for appeal by the child.

The Committee recommends all States Parties to introduce the rule that court and other hearings of a child in conflict with the law should be conducted behind closed doors. Exceptions to this rule should be very limited and be clearly stated in the law.

The verdict/sentence should be pronounced in public at a session of the court in such a way that the identity of the child is not revealed. The right to privacy (art. 16 CRC) requires all professionals involved in the implementation of the measures taken by the court or another competent authority to keep all information that may result in identification of the child confidential in all their external contacts. Furthermore, the right to privacy also means that the records of child offenders shall be kept strictly confidential and closed to third parties except for those directly involved in the investigation, adjudication and disposition of the case. With a view to avoiding stigmatisation and/or prejudgements, records of child offenders shall not be used in adult proceedings in subsequent cases involving the same offender (see The Beijing Rules, rules 21.1 and 21.2), or to enhance such future sentencing. The Committee recommends States Parties to introduce rules which would allow for an automatic removal from the criminal records the name of the child who committed an offence upon reaching the age of 18, or for certain limited, serious offences where removal is possible at the request of the child, if necessary under certain conditions (e.g. not having committed an offence within two years after the last conviction).

E. Dispositions (see also above Part B)

24. *Pre-trial alternatives.* The decision to initiate a formal criminal law procedure does not necessarily mean that this procedure must be completed with a formal court sentence for a child.

In line with the observations made above in Part B, the Committee wants to emphasize that the competent authorities - in most States the office of the public prosecutor - should continuously explore the possibilities of alternatives to a court conviction. In other words, efforts to achieve an appropriate conclusion of the case by offering measures like the ones mentioned above in Part B should continue. The nature and duration of these measures offered by the prosecution may be more demanding, and legal or other appropriate assistance for the child is then necessary.

The performance of such a measure should be presented to the child as a way to suspend the formal criminal/juvenile law procedure, which will be terminated if the measure has been carried out in a satisfactory manner.

In this process of offering alternatives to a court conviction at the level of the prosecutor, the child's human rights and legal safeguards should be fully respected. In this regard, the Committee refers to the recommendations set out above in para. 13, which equally apply here.

25. *Dispositions by the juvenile court/judge.* After a fair and just trial in full compliance with article 40 CRC (see above Part D), a decision is made regarding the measures which should be imposed on the child found guilty of the alleged offence(s). The laws must provide the court/judge, or other competent, independent and impartial authority or judicial body, with a wide variety of possible alternatives to institutional care and deprivation of liberty, which are listed in a non-exhaustive manner in article 40(4) CRC, to assure that deprivation of liberty be used only as a measure of last resort and for the shortest possible period of time (art. 37(b) CRC).

The Committee wants to emphasize that the reaction to an offence should always be in proportion not only to the circumstances and the gravity of the offence, but also to the age, lesser culpability, circumstances and needs of the child, as well as the various and in particular long term needs of the society. A strictly punitive approach is not in accordance with the leading principles for juvenile justice spelled out in article 40(1) CRC (see above para. 4). The Committee reiterates that corporal punishment as a sanction is a violation of these principles and of article 37 under a prohibiting all forms of cruel inhuman and degrading treatment or punishment (see also General Comment No 8 (2006) on The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment). In cases of severe offences by children, dispositions proportional to the circumstances of the offender and (the gravity) the offence may be considered, including considerations of the needs of public safety and sanctions, but in cases of children such considerations must always be outweighed by the need to safeguard the well-being and the best interests of and to promote the reintegration of the young person.

The Committee notes that if a penal disposition is linked to the age of a child, and there is conflicting, inconclusive or uncertain evidence of the child's age, the child shall have the right to the rule of the benefit of the doubt (see also above paras. 19 and 22).

As far as alternatives to deprivation of liberty/institutional care are concerned, there is wide variety of experiences with the use and implementation of such measures. States Parties should benefit from this experience, and develop and implement these alternatives adjusted to their own culture and tradition. It goes without saying that measures amounting to forced labour or to torture or inhuman and degrading treatment must be explicitly prohibited and those responsible for such illegal practices should be brought to justice.

After these general remarks, the Committee wants to draw the attention to the dispositions prohibited under article 37(a) CRC, and to deprivation of liberty.

26. *Prohibition of the death penalty.* Article 37(a) CRC reaffirms the internationally accepted standard (see e.g. art. 6(5) ICCPR) that the death penalty cannot be imposed for a crime committed by a person who at that time was under 18 years of age. Although

the text is clear, there are States Parties that assume that the rule only prohibits the execution of persons below the age of 18 years. However, under this rule the explicit and decisive criteria is the age at the time of the commission of the offence. It means that a death penalty may not be imposed for a crime committed by a person under 18 regardless his/her age at the time of the trial or sentencing or of the execution of the sanction.

The Committee recommends the few States Parties that have not done so yet to abolish the death penalty for all offences committed by persons below the age of 18 years and to suspend the execution of all death sentences for those persons till the necessary legislative measures abolishing the death penalty for children have been fully enacted. The imposed death penalty should be changed to a sanction that is in full conformity with the CRC.

27. *No life imprisonment without parole.* No child who was under the age of 18 at the time he or she committed an offence should be sentenced to life without the possibility of release or parole. For all sentences imposed upon children the possibility of release should be realistic and regularly considered. In this regard, the Committee refers to article 25 CRC providing the right to periodic review for all children placed for the purpose of care, protection or treatment. The Committee reminds the States Parties which do sentence children to life imprisonment with the possibility of release or parole that this sanction must fully comply with and strive for the realization of the aims of juvenile justice enshrined in article 40(1) CRC. This means inter alia that the child sentenced to this imprisonment should receive education, treatment, and care aiming at his/her release, reintegration and ability to assume a constructive role in society. This also requires a regular review of the child's development and progress in order to decide on his/her possible release. Given the likelihood that a life imprisonment of a child will make it very difficult, if not impossible, to achieve the aims of juvenile justice despite the possibility of release, the Committee strongly recommends the States Parties to abolish all forms of life imprisonment for offences committed by persons under the age of 18.

F. Deprivation of liberty including pre-trial detention and post-trial incarceration

28. Article 37 CRC contains the leading principles for the use of deprivation of liberty, the procedural rights of every child deprived of liberty, and provisions concerning the treatment of and conditions for children deprived of their liberty.

28a. Basic principles.

The leading principles for the use of deprivation of liberty are: (a) the arrest, detention or imprisonment of a child shall be in conformity with the law and shall be used only

as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time; and (b) no child shall be deprived of his/her liberty unlawfully or arbitrarily.

The Committee notes with concern that, in many countries, children languish in pre-trial detention for months or even years, which constitutes a grave violation of article 37(b) CRC.

An effective package of alternatives must be available (see above Part B), in order for the States Parties to realise their obligation under article 37(b) CRC to use deprivation of liberty only as a measure of last resort. The use of these alternatives must be carefully structured to reduce the use of pre-trial detention as well, rather than 'widening the net' of children sanctioned. In addition, the States Parties should take adequate legislative and other measures to reduce the use of pre-trial detention. Use of pre-trial detention as a punishment violates the presumption of innocence. The law should clearly state the conditions that are required to be met in order to place or keep a child in pre-trial detention, in particular to assure the child's appearance at the court proceedings and if the child is an immediate danger to self or others. The duration of pre-trial detention should be limited by law and be subject to regular review. The Committee recommends the State Parties to ensure that a child can be released from pre-trial detention as soon as possible, if necessary under certain conditions. Decisions regarding pre-trial detention, including its duration, should be made by a competent, independent and impartial authority or judicial body, and the child should be provided with legal or other appropriate assistance.

28b. Procedural rights (art. 37(d)).

Every child deprived of his/her liberty has the right to prompt access to legal and other appropriate assistance, as well as the right to challenge the legality of the deprivation of his/her liberty before a court or other competent, independent and impartial authority, and to a prompt decision on any such action.

Every child arrested and deprived of his/her liberty should be brought before a competent authority to examine the legality of (the continuation of) this deprivation of liberty within 24 hours. The Committee also recommends the States Parties to ensure by strict legal provisions that the legality of a pre-trial detention is reviewed regularly, preferably every two weeks. In case a conditional release of the child, e.g. by applying alternative measures, is not possible the child should be formally charged with the alleged offences and be brought before a court or other competent, independent and impartial authority or judicial body, not later than thirty days after his/her pre-trial detention takes effect. The Committee, conscious of the practice of adjourning courts hearings (often more than once), urges the States parties to introduce the legal provisions necessary to ensure that the court/juvenile judge or other competent body makes a final decision on the charges not later than 6 months after they have been presented.

The right to challenge the legality of the deprivation of liberty includes not only the

right to appeal, but also the right to access the court, or other competent, independent and impartial authority or judicial body, in cases where the deprivation of liberty is an administrative decision (e.g. police, prosecutor, other competent authority). The right to a prompt decision means that a decision must be rendered as soon as possible, e.g. within or not later than two weeks after the challenge is made.

28c. Treatment and conditions (art. 37(c)).

Every child deprived of liberty shall be separated from adults. A child deprived of his/her liberty shall not be placed in an adult prison or other facility for adults. There is abundant evidence that the placement of children in adult prisons or jails compromises their basic safety, well-being, and their future ability to remain free of crime and to reintegrate. The permitted exception to the separation of children from adults stated in article 37(c) CRC, “unless it is considered in the child’s best interests not to do so”, should be interpreted narrowly; the child’s best interests does not mean for the convenience of the States Parties. States Parties should establish separate facilities for children deprived of their liberty, which include distinct, child-centred staff, personnel, policies and practices.

This rule does not mean that a child placed in a facility for children has to be moved to a facility for adults immediately after he/she turns 18. Continuation of his/her stay in the facility for children should be possible if that is in his/her best interest and not contrary to the best interests of the younger children in the facility.

Every child deprived of liberty has the right to maintain contact with his/her family through correspondence and visits. In order to facilitate visits, the child should be placed in a facility that is as close as possible to the place of residence of his/her family. Exceptional circumstances that may limit this contact should be clearly described in the law and not left to the discretion of the competent authorities.

The Committee draws the attention of States Parties to the United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty adopted by the General Assembly on 14 December 1990 (Resolution 45/113). The Committee urges the States Parties to fully implement these Rules [while also taking into account as far as relevant the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners; see Rule 9 of the Beijing Rules]. In this regard, the Committee recommends the States Parties to incorporate these Rules into their national laws and regulations, and to make them available in the national or regional language to all professionals, NGOs and volunteers involved in the administration of juvenile justice. The Committee wants to emphasize that inter alia the following principles and rules need to be observed in all cases of deprivation of liberty:-

- ◆ Children should be provided with a physical environment and accommodations which are in keeping with the rehabilitative aims of residential placement, and due regard

must be given to the needs of the child for privacy, sensory stimuli, opportunities for association with peers, and participation in sports, physical exercise, the arts, and leisure time activities;

- ◆ Every child of compulsory school age has the right to education suited to his/her needs and abilities, and designed to prepare him/her for return to society; in addition, every child should, when appropriate, receive vocational training in occupations likely to prepare him/her for future employment;
- ◆ Every child has the right to be examined by a physician upon admission to the detention/correctional facility and shall receive adequate medical care throughout his/her stay in the facility, which should be provided, where possible, by health facilities and services of the community;
- ◆ The staff of the facility should promote and facilitate frequent contacts of the child with the wider community, including communications with his/her family, friends and other persons or representatives of reputable outside organisations, and the opportunity to visit his/her home and family;
- ◆ Restraint or force can be used only when the child poses an imminent threat of injury to him or herself or others, and only when all other means of control have been exhausted. The use of restraint or force, including physical, mechanical and medical restraints should be under close and direct control of a medical and/or psychological professional. It must never be used as a means of punishment. Staff of the facility should receive training on the applicable standards and members of the staff who use restraint or force in violations of the rules and standards should be punished appropriately;
- ◆ Any disciplinary measure must be consistent with upholding the inherent dignity of the juvenile and the fundamental objectives of institutional care; disciplinary measures in violation of article 37 CRC must be strictly forbidden, including corporal punishment, placement in a dark cell, closed or solitary confinement, or any other punishment that may compromise the physical or mental health or well-being of the child concerned;
- ◆ Every child should have the right to make requests or complaints, without censorship as to the substance, to the central administration, the judicial authority or other proper independent authority, and to be informed of the response without delay; children need to know about and have easy access to these mechanisms.
- ◆ Independent and qualified inspectors should be empowered to conduct inspections on a regular basis and to undertake unannounced inspections on their own initiative; they should place special emphasis on holding conversations with children in the facilities, in a confidential setting.

V. The organisation of Juvenile Justice

30. In order to ensure the full implementation of the principles and rights elaborated on in the previous paragraphs, it is necessary to establish an effective organization for the administration of juvenile justice, and a comprehensive juvenile justice system. As stated in article 40(3) CRC, States Parties shall seek to promote the establishment of laws, procedures, authorities and institutions specifically applicable to children in conflict with the penal law.

What the basic provisions of these laws and procedures are required to be, has been presented in this General Comment above. More and other provisions are left to the discretion of States Parties. This also applies to the form of these laws and procedures. They can be laid down in special chapters of the (general) criminal and procedural law, or be brought together in a separate act or law on juvenile justice.

A comprehensive juvenile justice system further requires the establishment of specialized units within the police, the judiciary, the court system, the prosecutor's office, as well as specialized defenders or other representatives who provide legal or other appropriate assistance to the child.

31. The Committee recommends the States Parties to establish juvenile courts either as separate units or as part of existing regional/district courts. Where that is not immediately feasible for practical reasons, the States Parties should ensure the appointment of specialized judges or magistrates for dealing with cases of juvenile justice.

In addition, specialized services such as probation, counselling or supervision should be established together with specialized facilities including e.g. day treatment centres and, where necessary, facilities for residential care and treatment of child offenders. In this juvenile justice system, an effective coordination of the activities of all these specialized units, services and facilities should be promoted in an ongoing manner.

From many of the States Parties reports it is clear that non-governmental organisations can and do play an important role not only in the prevention of juvenile delinquency but also in the administration of juvenile justice. The Committee therefore recommends States Parties to seek the active involvement of these organisations in the development and implementation of their comprehensive juvenile justice policy and to provide them with the necessary resources for this involvement.

VI. Awareness raising and training

32. Children who commit offences are often subject to negative publicity in the media, which contributes to a discriminatory and negative stereotyping of these children

and often of children in general. This negative presentation or criminalization of child offenders is often based on misrepresentation and/or misunderstanding of the causes of juvenile delinquency and results regularly in a call for a tougher approach (e.g. zero-tolerance, three strikes and you are out, mandatory sentences, trial in adult court and other primarily punitive responses).

To create a positive environment for a better understanding of the root causes of juvenile delinquency and a rights based approach of this social problem, the States Parties should conduct, promote and/or support educational and other campaigns to raise awareness of the need and the obligation to deal with children alleged of violating the penal law in accordance with the spirit and the letter of the CRC. In this regard, the States parties should seek the active and positive involvement of members of parliament, NGO's and the media, and support their efforts for improvement of the understanding of a rights based approach to children who have been or are in conflict with the penal law.

It is crucial that children, in particular those who have experiences with the juvenile justice system, are involved in these awareness-raising efforts.

33. It is essential for the quality of the administration of juvenile justice that all the professionals involved, including in law enforcement and judiciary, receive appropriate training to inform them about the content and the meaning of the provisions of the CRC in general and those directly relevant for their daily practice in particular. The training should be organised in a systematic and ongoing manner and not be limited to information about the relevant national and international legal provisions. It should include information on inter alia the social and other causes of juvenile delinquency, the psychological and other aspects of the development of children [with special attention to girls and children belonging to minorities or indigenous peoples], the culture and the trends in the world of young people, the dynamics of group activities, and the available measures to deal with children in conflict with the penal law, in particular measures without resorting to judicial proceedings (see above Section IV, Part B).

VII. Data collection, evaluation and research

34. The Committee is deeply concerned about the lack of even basic and disaggregated data on inter alia the quantity and the nature of offences committed by children, the use and the average length of duration of pre-trial detention, the number of children dealt with by the use of measures without resorting to judicial proceedings (diversion), the number of convicted children and the nature of the sanctions imposed on them. The Committee urges the States Parties to systematically collect disaggregated data relevant for the information on the practice of the administration of juvenile justice,

and necessary for the development, implementation and evaluation of policies and programmes aiming at the prevention and at effective responses to juvenile delinquency in full accordance with the principles and provisions of the CRC.

35. The Committee recommends the States Parties to conduct regular evaluations of their practice of juvenile justice, in particular of the effectiveness of the measures taken, including measures concerning discrimination, reintegration and recidivism, and preferably carried out by independent academic institutions. Research, e.g. on the disparities in the administration of juvenile justice which may amount to discrimination, and developments in the field of juvenile delinquency, such as effective diversion programmes or newly emerging juvenile delinquency activities, will indicate critical points of success and concern. It is important that children are involved in this evaluation and research, in particular those who have been in contact with (parts of) the juvenile justice system. The privacy of these children and the confidentiality of their cooperation should be fully respected and protected. In this regard, the Committee refers the States Parties to the existing international guidelines for the involvement of children in research.

Day of General Discussion on Children without Parental Care¹

Committee on the Rights of the Child

636. In accordance with rule 75 of its provisional rules of procedure, the Committee held a day of general discussion on 16 September on “Children without parental care”.

637. The participants were divided in two working groups to discuss the following:

Working Group 1: States’ role in preventing and regulating separation

- (a) Practical measures which are or could be used by States to support parents in their parenting role and to prevent the institutionalization of children, including discouraging unnecessary separation of children from their parents.
- (b) Efficacy of different measures in preventing separation and measures which may be inappropriate; that is, not in a child’s best interests nor in line with the provisions of the Convention.
- (c) Legal and other mechanisms facilitating family reunification, both in situations of migration as well as when separation has occurred due to armed conflict or refugee situations.
- (d) Most appropriate criteria and processes to be used in making decisions about removal, including temporary and permanent removal, and children’s own participation or contribution to these decisions.

Chairperson/Facilitator: Mr. Hatem KOTRANE
Member of the Committee on the Rights of the Child

Rapporteur: Ms. Ghalia Mohd Bin Hamad AL-THANI
Member of the Committee on the Rights of the Child

¹ CRC/C/153, 17 March 2006, Fortieth session, Geneva, 12 - 30 September 2005

Working Group 2: Meeting the challenges of out-of-home care provision

- (a) Conditions/safeguards to ensure that an institutional placement decision complies with the rights of the child, including a child's right to grow up in a safe, stable and trustworthy relationship versus the issue of institutionalization as a measure of last resort, indicators to assess the conditions of institutions and the impact of institutionalization on children.
- (b) Systems, monitoring mechanisms, including child-sensitive complaint procedures, and minimum standards to ensure that residential care, when used appropriately, will be a positive/constructive experience for the children involved.
- (c) Institutionalisation/de-institutionalization of children at a policy level, a role of the State in regulating the provision of care in such situations, and identification of good practices, including those designed with children, to be applied to children living in institutions.
- (d) Most appropriate ways to support informal foster care, including kinship care, and monitoring of the well-being and safety of children in these forms of care.

Chairperson/Facilitator: Ms. Joyce ALLUOCH
Vice-chairperson of the Committee on the Rights of the Child

Rapporteur: Mr. Jean ZERMATTEN
Member of the Committee on the Rights of the Child

638. Following the discussions and based on the written and oral contributions made to the day of discussion on children without parental care, the Committee adopted the following report and recommendations at its 1080th meeting on 30 September:

Report and recommendations²

Background

639. In accordance with rule 75 of its provisional rules of procedures, the Committee on the Rights of the Child has decided to devote periodically one day of general discussion to a specific article of the Convention or to a child rights theme.

² These recommendations are based on the input to and discussions that took place during the day of general discussion on children without parental care on 16 September 2005 and do not pretend to be exhaustive.

640. At its 37th session (13 September-1 October 2004), the Committee decided to devote its next day of general discussion on “children without parental care”. The discussion took place on Friday, 16 September 2005, during the 40th session of the Committee at the United Nations Office in Geneva.

641. In an outline prepared to guide the general discussion (for the full text of the outline, see CRC/C/146, Annex II), the Committee pointed out that the aim of the day of general discussion would be to improve implementation of the Convention on this topic and identify practical solutions and steps for ensuring that the rights of children living without parental care are respected.

642. The Committee identified three main areas to be considered during the day of general discussion:

- ◆ What types of legal frameworks are most likely to ensure that the rights of the child are safeguarded before, during and after separation from parents?
- ◆ What family support and alternative care policies can be recommended to help prevent and reduce separation and ensure the most appropriate use of alternative substitute care?
- ◆ What opportunities exist for increasing the participation of children in measures to keep them in safety with their family, and in other decisions about their care, including those pertaining to removal, alternative care placements, and reunification?

643. As the theme of the 2005 day of general discussion had a wide scope, participants to this meeting were divided into two working groups based on the two following areas in order to focus discussions:

- ◆ Working Group 1: States’ Role in Preventing and Regulating Separation;
- ◆ Working Group 2: Meeting the Challenges of Out-of-Home Care Provision.

States’ role in preventing and regulating separation

Importance of the family environment

644. The Committee emphasizes that the family, as the fundamental group of society, is the natural environment for the survival, protection and development of the child and it acknowledges that there are several ethical and cultural values linked to the family. When considering the family environment, the Convention reflects different family structures arising from various cultural patterns and emerging familial relationships. In this regard, the Convention refers to various forms of families, such as the extended family, and is applicable in a variety of families such as the nuclear family, re-constructed family, joint family, single-parent family, common-law family and adoptive family. Socialization and

acquisition of values are developed within the family and human relations within the family context are the most important links for the child's life in future.

645. Acting on the basic premises that children do not develop properly outside of a nurturing “family” environment and that parents need a decent chance to raise their children, the Committee recommends that States parties develop, adopt and implement, in collaboration with the civil society, i.e. with non-governmental organizations, communities, families and children, a comprehensive national policy on families and children which supports and strengthens families. The national policy should not only focus on the State subsidies and material assistance to families in need but to provide families with support in the form of so-called service plans, including access to social and health services, child-sensitive family counselling services, education and adequate housing. The Committee recommends that the families and the family associations are integrated into the development of the national family policies and service plans.

646. The Committee recalls the principles and provisions of the Convention which require States parties to render appropriate assistance to parents, legal guardians and extended families in the performance of their child-rearing responsibilities, inter alia, by providing parenting education. It emphasizes the importance to allocate resources for parenting skills rather than resort to separation. The Committee also reminds families and family associations of their very important educative role for other families. It is often easier to address the question of parenting at the peer-to-peer level within communities. The Committee encourages all stakeholders to seek innovative ways and methods to improve parenting skills, including introducing parenting skills training into the school curricula.

647. The Committee recommends that the States parties take all necessary measures to ensure that parents, both mothers and fathers equally, are able to meet their parental responsibilities. The Committee underlines the importance of identifying different kinds of needs within families. For example, the needs of the migrant families might differ considerably from the needs of the local families. All families face challenges and it is important to be conscious that foster families face similar problems as the biological families, including marital problems, domestic violence, negligence, sexual abuse, substance abuse, etc.

648. As regards different family structures, the Committee wishes to pay attention to the concept of the extended family and, particularly, to the possible role of the grandparents in the child-rearing responsibilities which is very rarely acknowledged in domestic laws and practices. The Committee encourages the States parties to take a more active approach to this issue by adopting appropriate measures to support the role of the grandparents in child-rearing.

Prevention

649. In the light of the discussions, the Committee wants to emphasize that all necessary measures should be taken to prevent the separation of the child from her/his family of origin. In that regard the Committee refers to the previous paragraphs on the importance of the family environment and the need to provide the parents with the support they need in the performance of their parental responsibilities.

650. The Committee recommends that States parties develop and implement a comprehensive policy for the prevention of the placement in alternative care which is based on a multidisciplinary approach, includes appropriate legislation and a complimentary service system. The Committee further recommends that all prevention policies should be based on the principle of the best interests of the child. It also highlights the need for an in-depth review of the professional attitudes involved and the rights-based training of professionals. The Committee encourages the States parties and local authorities to take practical steps with a view to preventing separation, for example, by introducing methods of mediating family problems, such as family group conferencing. Such methods may involve the extended family and community. It further recommends that a set of international standards on the protection and alternative care of children without parental care take into account the need for early identification of children at risk and that the standards redefine also other services related to prevention.

Legislation and policies

651. The Committee highlights States parties' responsibility to protect the child and her/his parents and to provide the parents with appropriate assistance. In order to put this responsibility into practice, States parties must enact domestic laws and adopt policies in this regard involving both public and private sectors in child protection. Institutionalization of children should never take place due to the lack of State laws or policies. The Committee notes with great appreciation that an increasing number of States parties are reviewing their policies of institutionalization of children and introduced various alternative care measures and programmes in order to offer improved protection of the rights of children without parental care and it encourages other States parties to undertake similar reviews.

652. The Committee recommends that domestic family and child protection legislation and policies should be developed and adopted in close consultation with those groups whom it affects the most, i.e. with children and their parents. However, if domestic laws are solely based on protection, it is only a partial solution.

653. Finally, the Committee emphasizes the principle of social responsibility. It is not only the responsibility of the State to protect children but it is every adult's responsibility.

Challenges of the out of home care and the State responsibility

Separation and alternative care

654. The Committee notes that in many States parties the number of children separated from their parents and placed in alternative care is increasing and at a high level. It is concerned that these placements are not always a measure of last resort and therefore not in the best interests of the child. The Committee recommends that the States parties ensure that the placement of children in alternative care (foster care, residential care, other forms of alternative care) is based on a carefully conducted assessment of the needs and best interest of the child by a competent and multidisciplinary group of experts and that a short- and long-term plan, including the goals of the placement and the measures to achieve these, is available at the time of the placement and is regularly adapted to the development of the child.

655. The Committee emphasizes and recommends that the States parties ensure that the decision to place the child in alternative care is taken by a competent authority and that it is based on the law and subject to judicial review to avoid arbitrary and discretionary placements. The States parties should also ensure that the placement is regularly reviewed in accordance with article 25 of the Convention.

656. In addition, the Committee encourages the development of adoption, kafalah and traditional foster care systems, such as family-based alternative care (e.g. extended family, grandparents) community-based care, paying particular attention to the rights recognized in the Convention, including the principle of the best interests of the child.

657. Last but not least, the Committee encourages States parties and other stakeholders to take appropriate measures to ensure that children in alternative care, particularly placed in residential care, are not stigmatized during or after this child protection measure.

Poverty

658. The Committee is deeply concerned about the fact that children living in poverty are over-represented among the children separated from their parents both in the developed and developing countries. It acknowledges that separation from parents is in many cases involuntary due to social and economic strains. It also notes with concern that tough social and economic conditions may lead to the abandonment of the child and a high number of street children. Poverty can create a vicious circle. Parents living in poverty do not necessarily dare to approach authorities and ask for help because they are afraid of losing their children. Without external assistance and support the situation

may end up separating children from their parents. In addition the Committee notes that the socially and/or economically disadvantaged families are rarely involved in the policy-making processes and lack opportunities to affect the policy makers.

659. In accordance with article 27 of the Convention, the Committee urges States parties to ensure that poverty as such should not lead to the separation decision and to the out-of-home placement. It recommends that States parties take all necessary measures to raise the standard of living among families living in poverty, inter alia, through implementing poverty reduction strategies and community development, including the participation of children. The Committee requests States parties to increase efforts to provide material assistance and support to economically and/or socially disadvantaged children and their families. Moreover, States parties should ensure that children living in poverty are provided with access to social and health services, education and adequate housing.

A new paradigm

660. Based on the written contributions submitted to the Committee and the discussions during the day of general discussion on children without parental care, the Committee notes that an institution in the traditional sense has a relatively negative connotation. This raises a question whether a new paradigm is needed. Has the traditional institution lived out its useful life? In addition, the question was raised whether the dogmatic implementation of the principle that placement in an institution must be the last resort may result in stigmatization of children in, or about to be placed in, such institutions. Such practice may harm the development of the child in need of alternative care and leave the institution in which the child is ultimately placed with an impossible mission. A careful and multidisciplinary assessment of the needs of the child in need of care and protection must inform the decision on whether out-of-home care is in the best interests of the child and on which form it should take. The Committee recommends that special attention is given to this question in the development of the standards suggested in part IV of this document.

661. The Committee acknowledges that it is challenging to change the deep-rooted ideology behind the institution model but it encourages States parties to take realistic steps with a view to changing traditional institutions, for instance, by establishing smaller specialized units within the institutions, increasing the number of professionals working with and for children and providing these professionals with systematic training.

Best interests of the child

662. As regards the drafting of international standards on the protection and alternative care of children without parental care, the Committee emphasizes the principle of the

best interests of the child. It is of the view that the standards to be drafted should be based on this leading basic principle and that the standards should aim at better ensuring the best interests of the child. These standards must not be a checklist or a mechanical function, but a practical tool which requires interaction with all parties involved. Last but not least, the standards should not exclude “humane aspects” which can serve as innovative and inspirational tools.

Respect for the views of the child

663. The Committee is concerned at the fact that children are not often heard in the separation and placement processes. It is also concerned that decision-making processes do not attach enough weight to children as partners even though these decisions have a far-reaching impact on the child’s life and future. It also emphasizes the need to take into account the views of biological parents.

664. In the light of article 12 of the Convention, the Committee recommends that all stakeholders continue and strengthen their efforts to take into consideration the views of the child and facilitate their participation in all matters affecting them within the evaluation, separation and placement process, in the out-of-home care and during the transition process. It recommends that children should be heard throughout the protection measure process, before making the decision, while it is implemented and also after its implementation. For this purpose, the Committee recommends an establishment of a special mechanism which values children as partners. The family group conferencing is one model to ensure that the child’s view is considered. It also recommends that States parties undertake a regular review of the extent to which children’s views are taken into consideration and of their impact on policy-making and court decisions and on programme implementation.

Priority to a family-type alternative care

665. The Committee is concerned that the institutionalization of children is used systematically. The Committee acknowledges that there has been a general agreement that the family environment provides the best possibilities for the harmonious development of the child, but between the family of origin and the placement in institution, options have to be found. These options could include the traditional placement in the family or in the extended family, open centres, the placement for day or night, emergency placement, temporary stay solutions, etc. Many of these options already exist. The Committee wishes to refer to many countries where the cultural values cherish the solidarity within the family or in the community and it encourages States parties to examine these inspiring examples and possibilities with a view to providing children with the individual care solutions.

666. The Committee recalls its recommendation made following its day of general discussion on State violence against children in 2000, that States parties develop the use of alternative measures in order to avoid long-term placement of children in institutions that do not provide the type of setting children need, not only for survival, but also for development, including psychological, mental, spiritual, moral, and social development, in a manner compatible with human dignity and to prepare the child for individual life in a free society, in accordance with article 6.2 of the Convention.

Focus on the individual child

667. In the context of children separated from their parents, the Committee wishes to emphasize the principle of individualization. Every child is unique and the separation from parents and the placement into out-of-home care should always be looked at case by case. There is no one solution which fits all situations. The individualization of solutions means more tailored solutions based on the actual situation of the child, including her/his personal, family and social situation. This provides better opportunities for the assessment of the child's long term development and it respects the principle of the best interests of the child, e.g. what are the actual needs of the child, how to keep a close relationship with the biological family.

668. However, there are few obstacles standing in the way of this ideal path towards individualization of solutions, such as the lack of time, including no time to carry out assessment of the actual situation, the lack of personnel, places in families, temporary and emergency measures and reception homes. Time should always be a key consideration in the decision-making process for a child. The extent of the problem and the high number of children in need of out-of-home care and the need for an early intervention seem to be a challenging equation to be solved. In addition, there are several new challenges, such as the HIV/AIDS pandemic and severe natural disasters like tsunami in South and South-East Asia in 2004. Response to these kinds of challenges requires more financial, human, material and technical resources. However, the Committee notes with concern that one important obstacle is often our pattern of thought, among other things, the lack of creativity, the lack of will to change old habits and customs and gaps in the training or in the knowledge of existing resources.

669. The Committee recommends that all decisions regarding the separation from parents and the placement into out-of-home care as well as the periodic review of the placement should always be based on the principle of individualization of solutions. Furthermore, the Committee recommends that a set of international standards on the protection and alternative care of children without parental care should emphasize this principle and take into account the obstacles and challenges which impede the provision of out-of-home care to children.

Especially vulnerable children

670. The Committee wishes to draw attention to several groups of children in need of special support measures, such as children with disabilities, children associated with drug abuse, street children, refugee children or asylum-seeking children and children infected with or affected by HIV/AIDS. These children are often placed in big institutions due to their social and health status without evaluating the actual situation case by case. Certain categories of children often fall outside the attention of the State, such as children of migrant workers.

671. The Committee calls for all States parties and other stakeholders to seek individual solutions when considering and implementing alternative care measures for children and their families in need of special support. The Committee recommends that States parties take effective measures to prevent separation from parents by providing parents and parents-to-be with adequate support and counselling, e.g. by establishing maternity centres which provide mothers with better resources for the future and prevent the institutionalization of their children.

672. The Committee notes with concern that girls without parental care are more vulnerable to sexual exploitation, child marriage and lack of access to education. It also notes that there is often a gender imbalance in institutions. Both girls and boys need role models of both sexes. The Committee recommends that the States parties and other stakeholders ensure that a gender perspective is included in all approaches as girls without parental care are more vulnerable to violations of their rights.

Community-based approach

673. Children feel better in their own environment and this should be taken into consideration when they are placed into out-of-home care. The basic premise is that children should be kept in their own distinctive communities. For instance, indigenous communities often have a very close family system and the child protection system should take into consideration both indigenous culture, values and the child's right to indigenous identity. The importance of the local level and local authorities should not be neglected in providing basic protection for children. The Committee recommends that States parties encourage local authorities to organize themselves and to provide basic protection for the community members and to provide these local authorities with adequate human and financial resources. In order to keep children in their own communities, it is crucial to provide them with basic services, such as access to social and health services, education and those services which promote the right to survival and development.

674. The Committee encourages establishing so-called community protection networks which support families at an early stage. Local multidisciplinary teams working with

the most vulnerable families are more likely to reach the family and to find individual solutions based on the actual situation of the family. The Committee encourages States parties to seek alternative measures within the community for the institutionalization of children. The Committee recommends that the family should be looked at as a whole and be considered as a group, including the extended family. In addition it recommends that the alternative care measures should pay more attention to the cultural values of communities.

Transition period

675. The Committee recommends that States parties and other stakeholders facilitate and enhance the child's transition from institutional care to independent living, e.g. by providing a child with an external contact person, promoting contacts with the biological parents, teaching children how to live on their own and manage their own households, providing overlapping halfway houses during a transition period, etc.

Training and awareness-raising

676. The Committee is concerned that the education and training of professionals working with and for children, including teachers, health personnel, social workers, personnel in the residential care settings, judges, magistrates, lawyers, law enforcement officials, civil servants, parliamentarians and local leaders, is often neglected. It notes with deep concern that in many cases the professionals are unable to identify the violations of the rights of the child within the family or in the institutions and to intervene in time due to the lack of or inadequate level of training.

677. The Committee recommends that States parties invest in systematic training, education and research in the field of the protection and alternative care of children without parental care from a rights-based and gender-sensitive perspective. States parties are encouraged to undertake systematic education and training of children and their parents, as well as all professionals working for and with children. The Committee further recommends that States parties conduct awareness-raising campaign on the rights of the child and parental responsibilities for the public at large. It encourages States parties and other stakeholders to seek and develop creative and child-friendly methods to promote the principles and provisions of the Convention.

678. Furthermore, the Committee recommends that the States parties provide professionals working with and for children with adequate support services, including psychological support. Professionals witness difficult family situations and severe violations of the rights of the child, including violence, abuse, ill-treatment and negligence, in their daily work. They can be heavily stressed when facing children who are to be separated from their parents. The Committee reminds States parties that it is also important to

recognize the needs of the professionals. The Committee recommends that the States parties take effective measures to support professionals and para-professionals working with and for children.

Investigation and documentation

679. As regards children separated from their parents and placed in out-of-home care, the Committee notes with concern that many children lack adequate documentation and background information. Sometimes it is impossible to trace the child's past and the actual behind the separation decision. The lack of investigation and sufficient documentation impedes the continuous planning and the regular review of the placement.

680. Therefore, the Committee recommends that all children residing in out-of-home care, including the foster families, public and private residential institutions and care providers, religious care institutions, etc., and the children to be placed in such care are provided with adequate social background investigation and written detailed documentation which follows the child through the out-of-home care period. These multidisciplinary files need to be regularly updated and complemented during the child's development.

The lack of data and statistics

681. The Committee notes with concern the lack of data and statistics on the number of children without parental care. In particular it notes that there is a lack of data regarding children who are in informal care, e.g. cared for by relatives, or who are entirely without care, such as children living on the street.

682. The Committee recommends that States parties strengthen their mechanisms for data collection and develop indicators consistent with the Convention in order to ensure that data is collected on all children in alternative care, including informal care. It further encourages the States parties to use these indicators and data to formulate policies and programmes regarding alternative care.

Evaluation and monitoring

683. The Committee recommends that States parties establish an effective evaluation mechanism for alternative care, including informal forms of alternative care. It is essential to develop, standardize and control the quality of alternative care and related programmes and services. The Committee recommends that evaluation should involve direct consultation with children. Control and evaluation should also be linked to the prevention of separation. One example of controlled preventive measures is the establishment of a national register on "safe houses" for parents and children seeking help and assistance.

684. In addition, the Committee recommends that the States parties establish an independent and effective monitoring mechanism for children without parental care. Such a body should have a mandate to receive, investigate and address complaints from children and do so in a child sensitive and expeditious manner.

Implementation

685. Notwithstanding the apparent need for a set of international standards on the protection and alternative care of children without parental care, the Committee emphasizes the need to focus on existing international and regional instruments, such as conventions, protocols, declarations and guidelines, with a view to effectively implementing these provisions and to monitor the progress in the implementation.

Concluding recommendations

686. Based on the input and written contributions submitted to and discussions that took place during the day of general discussion on children without parental care on 16 September 2005, the Committee on the Rights of the Child adopts the following concluding recommendations.

687. While welcoming the efforts made by regional and inter-agency bodies to define principles and standards of care for children without parental care, notably the Recommendation of the Council of Europe's Committee of Ministers to Member States on Children's Rights in Residential Institutions, and the Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children, the Committee notes with concern that a significant number of children are currently orphaned or otherwise separated from their parents due to a large variety of reasons, including conflict, violence, poverty, HIV/AIDS and social breakdown, and that it is certain that this number will grow. It recognizes that, notwithstanding the existence of the Convention on the Rights of the Child and certain other international instruments³, precise guidance available to States working to meet their obligations with respect to suitable alternative care remains partial and

³ Relevant instruments include the 1986 Declaration of Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with special reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally, and the Hague Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children. In the context of children orphaned or otherwise separated from their parents due to situations of conflict, the 1949 Geneva Conventions and their 1977 Additional Protocols as well as institutions specialized in the tracing of persons are of particular significance.

limited. Notwithstanding the positive steps taken by many States parties in the field of domestic laws and policies, the Committee is concerned at the insufficient number of implementation measures, which tend to form a gap between laws, policies and practice.

688. The Committee on the Rights of the Child recommends that the international community, including States parties, United Nations agencies and bodies as well as relevant regional organizations, international and national non-governmental organizations, academic institutions and international professional organizations, organize an expert meeting to prepare a set of international standards for the protection and alternative care of children without parental care for the United Nations General Assembly to consider and adopt in 2006.

689. These standards and guidelines would be addressed not only to Governments but to civil society at large, professionals working with and for children, voluntary organizations, international bodies and organizations, and the private sector to the extent that they are directly or indirectly involved with organizing, providing or monitoring out-of-home care for children. The Committee recommends that these standards show flexibility for cultural aspects by responding to the challenges faced by both developed and less developed countries. As regards the effective implementation of these standards, the Committee emphasizes the practical nature and the need to have an effective monitoring mechanism. It further recommends that the standards should have a multi-track approach, i.e. to regulate the separation and placement into out-of-home care, to standardize the out of home care and the transition from the out-of-home care back to the family or into society and at the same time to seek measures how to prevent placement and institutionalization. In this regard, the Committee underlines the need to hold consultations with children and their parents throughout the process.

Aanbevolen literatuur en websites

Bijlage

Literatuur

AIDE AUX PERSONNES DEPLACÉES, CARITAS INTERNATIONAL BELGIË, CIRE, JESUIT REFUGEE SERVICE BELGIUM, LIGUE DES DROITS DE L'HOMME ASBL, MRAX, POINT D'APPUI, PROTESTANTS SOCIAAL CENTRUM, SOCIALE DIENST SOCIALISTISCHE SOLIDARITEIT, VLUCHTELINGENWERK VLAANDEREN (2006). *Gesloten centra: stand van zaken*.

BROWNE, K.; E.A.; Overuse of institutional care for children in Europe. *BMJ*, Vol. 332, feb. 2006.

www.bmj.com

BROWNE, K.D., HAMILTON-GIACHRITSIS, C.E., JOHNSON, R., AGATHONOS, H., ANAUT, M., HERCZOG, M., KELLER-HAMELA, M., KLIMACKOVA, A., LETH, I., OSTERGREN, M., STAN, V., ZEYINOGLU, S. (2004). *Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm*. (European Union Daphne Programme, Final Project Report No. 2002/017/C), Birmingham, England: University Centre for Forensic and Family Psychology.

CAPPELAERE, G.; GRANDJEAN, A.; NAQVI, Y.; *Children Deprived of Liberty: Rights and Realities*. Editions Jeunesse et droit, Liège, 2005.

COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD. Day of General Discussion *Children without Parental Care*. Fortieth session, Geneva, 12-30 September 2005.

COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD; *General Comment N° 10. Children's rights in Juvenile Justice* (2007).

DEBOUTTE, D.; Kinder- en Jeugdpsychiatrie in Vlaanderen. *Antenne*, maart 2003, p. 49-55.

DE FEVER, F.; HELLINCKX, W.; GRIETENS, H. (RED.); *Handboek Jeugdhulpverlening. Een orthopedagogisch perspectief*. Acco, Leuven, 2001.

Early Childhood Matters. Children without parental care: Qualitative alternatives. December 2005, nr. 105.

EIJGENRAAM; M. (2006); Kinderen met een ouder in de gevangenis: Behoeftte aan meer aandacht en begeleiding. In: *Tijdschrift voor de Rechten van het Kind*, jg. 16, nr. 2, juni 2006, p. 12-14.

EUROPEAN COALITION FOR COMMUNITY LIVING; *Focus on the Right of Children with Disabilities to Live in the Community*. Focus Report 2006.

GUDBRANDSSON, B.; *Rights of children at risk and in care*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2006.

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT (2007); *Heen & retour. Kinderrechten op de vlucht*.

LA LIGUE DE L' ENSEIGNEMENT EN DE L' EDUCATION PERMANENTE ASBL (2006); *Enfants dans les centres fermés pour illégaux. Project d' amélioration des conditions d' existence*.

MAES, B.; DEMUYNCK, J.; *Residentiële opvang van zeer jonge kinderen met een handicap. Synthese en beleidsaanbevelingen*. Centrum voor orthopedagogiek, KULeuven, september 2003.

METTIOUI, N. (2005); Het omgangsrecht van het kind. In: *Nieuwsbrief Jeugdrecht*, 2005-09/10. www.jeugdrecht.be

OPDEBEECK, S.; VAN AUDENHOVE, C. (RED.); *De regels van het Huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en de bijzondere jeugdzorg*. Acco, Leuven, 2001.

PUT, J.; ROM, M. (RED.); *Het Nieuwe Jeugdrecht*. Larcier, Brussel, 2007.

PUT, J.; ROM, M.; VAN DER STRAETE, I.; *Geesteszieke minderjarigen en dwang. Vrijheidsberoving, dwangopname, vrijheidsbeperking en dwangbehandeling van geesteszieke minderjarigen*. Larcier, 2007.

SUMRESEARCH (2007); *Studie naar alternatieven voor de vasthouding van gezinnen met kinderen in gesloten centra*.

Verslag evaluatiecommissie Jeugdcentrum "De Grubbe" te Everberg, November 2006

VLAAMS CENTRUM VOOR DE BEVORDERING VAN HET WELZIJN VAN KINDEREN EN GEZINNEN; *Rechten van kinderen met een handicap*. Themadag 1997.

Websites

www.eurochips.org

Het European Committee for Children of Imprisoned Parents (Eurochips) is een Europese organisatie die zich inzet voor kinderen van gedetineerde ouders.

www.steunpunt.be

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

www.derodeantraciet.be

De Rode Antraciet

www.kinderenzonderpapieren.be of www.kzp.be

Beweging voor kinderen zonder papieren

www.vluchtelingenwerk.be

Vluchtelingenwerk Vlaanderen

www.azg.be

Artsen Zonder Grenzen

www.osbj.be

Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg

www.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm

De 'General Comments' van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind.

www.ohchr.org/english/bodies/crc/discussion.htm

De 'Days of General Discussion' van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind

www.jeugdrecht.be

Jeugdrecht.be

www.jongerenwelzijn.be

Agentschap Jongerenwelzijn

www.kindengezin.be

Kind en Gezin

www.pow.be

Pluralistisch Overleg Welzijnswerk

www.eigen-kracht.be

Eigen-kracht Conferenties (EKC)

www.bettercarenetwork.org

Better Care Network

Programma's Open Fora 2007

Bijlage

Zorg voor kinderen: een kwestie van 'instelling'? – 20 april 2007

- ◆ *Welkom* – Karin Maes, Voorzitter Kinderrechtencoalitie
- ◆ *Inleiding* – Secretariaat Kinderrechtencoalitie
- ◆ *Institutional care for children* – Prof. Kevin Browne, WHO Collaborating Center for Child Care and Prevention, University of Birmingham
- ◆ *Deinstitutionalisation in France, a good practice?* – Prof. Marie Anaut, University of Lyon
- ◆ *Zorg voor kinderen en jongeren met Gedrags- en Emotionele Stoornissen (GES)* – Dr. Franky D'Oosterlinck
- ◆ *Pleegzorg, een haalbaar alternatief?* – Katrien Laga, Pleegzorg Vlaanderen
- ◆ Discussie

- ◆ *Drie toegangspoorten tot opname in een psychiatrische instelling: een overzicht en een internationale toetsing* – Marjan Rom, Instituut voor Sociaal Recht, KULeuven
- ◆ *Noden en behoeften van jongeren in de Bijzondere Jeugdbijstand t.a.v. kinder- en jeugdpsychiatrie (resultaten vanuit het BIJPASS-project)* – Prof. Dirk Deboutte en Astrid Janssens, Collaborative Antwerp Psychiatric Research Institute, Universiteit Antwerpen
- ◆ *Het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen in de jeugdhulpverlening* – Lieven De Rycke, Kinderrechtencommissariaat
- ◆ *Beleidstoelichting* – Peter Brants, Raadgever Vlaams Minister Inge Vervotte
- ◆ Discussie

Kinderen en detentie – 21 juni 2007

- ◆ *Welkom* – De Heer Marcel Vandenbussche, Raad van Bestuur Kinderrechtencoalitie
- ◆ *Inleiding* – Secretariaat Kinderrechtencoalitie
- ◆ *Kinderen in gesloten centra voor vreemdelingen* – Liesbeth Van Hoorick, Vluchtelingenwerk Vlaanderen
- ◆ *De psychologische gevolgen van detentie voor kinderen* – Hilde Smits, Solentra
- ◆ *Het Verdrag en de gesloten centra* – Ankie Vandekerckhove, Kinderrechtencommissaris
- ◆ Discussie

- ◆ *Ouders achter tralies: mogelijkheden tot ondersteuning van het ouder-kind contact* – Tina De Meersman, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk
- ◆ *Ondersteuning van gedetineerde ouders* – Myriam Van Damme, De Rode Antraciet
- ◆ Discussie

- ◆ *Vrijheidsberoving na een als misdrijf omschreven feit, een juridische inleiding* – Sofie Van Rumst, OSBJ
- ◆ *Plaatsing in gemeenschapsinstellingen en in De Grubbe* – Karel Henderickx, Agentschap Jongerenwelzijn
- ◆ *Vrijheidsberoving van jeugdige delinquenten, een internationale toets* – Mieke Verheyde, NCRK
- ◆ Discussie

Over de deelnemers

Bijlage

Leen Ackaert is onderzoekster bij het Kinderrechtencommissariaat. Het Kinderrechtencommissariaat werd opgericht door het Vlaams Parlement als onafhankelijke instantie met als hoofdpdracht het bekendmaken en toezien op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Het functioneert als een ombudsdienst waar minderjarigen terecht kunnen, staat in voor informatie en sensibilisering over kinderrechten, verzamelt via onderzoek relevante gegevens over de leefwereld van kinderen en jongeren en geeft advies bij nieuwe wetgevingsinitiatieven die van belang kunnen zijn voor minderjarigen.

Leen Ackaert – Kinderrechtencommissariaat
Leuvenseweg 86 – 1000 Brussel
tel: 02/552.98.00 – fax: 02/552.98.01
leen.ackaert@vlaamsparlement.be – www.kinderrechten.be

Prof. Marie Anaut is Doctor in de Psychologie. Ze is verbonden aan de Université Lumière Lyon 2 en lid van de Onderzoeksgroep in de Sociale Psychologie (GREPS). Haar onderzoeksthema's zijn o.a. de bescherming van kinderen en gezinnen, kwetsbaarheid en veerkracht, familiale en sociale bemiddeling. In het kader van het EU Daphne programma in samenwerking met de WHO werkt ze mee aan onderzoek over institutionele zorg voor kinderen in Europa.

Marie ANAUT – Université Lumière-LYON 2 – I.S.P.E.F.
86 rue Pasteur – 69007 Lyon, FRANCE
marie.anaut@univ-lyon2.fr

Tina Demeersman is stafmedewerkster Justitieel Welzijnswerk bij het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, het ondersteunings- en expertisecentrum voor het Algemeen welzijnswerk.

Tina Demeersman – Steunpunt Algemeen Welzijnswerk
Diksmuidelaan 36a – 2600 Berchem.
tel: 03/366.15.40 – fax: 03/385.57.05
tina.demeersman@steunpunt.be – www.justitieelwelzijnswerk.be

Lieven De Rycke is onderzoeker bij het Kinderrechtencommissariaat. Het Kinderrechtencommissariaat werd opgericht door het Vlaams Parlement als onafhankelijke instantie met als hoofdoopdracht het bekendmaken en toezien op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Het functioneert als een ombudsdienst waar minderjarigen terecht kunnen, staat in voor informatie en sensibilisering over kinderrechten, verzamelt via onderzoek relevante gegevens over de leefwereld van kinderen en jongeren en geeft advies bij nieuwe wetgevingsinitiatieven die van belang kunnen zijn voor minderjarigen.

Lieven De Rycke – Kinderrechtencommissariaat
Leuvenseweg 86 – 1000 Brussel
tel: 02/552.98.00 – fax: 02/552.98.01
lieven.derycke@vlaamsparlement.be – www.kinderrechten.be

Karel Henderickx is Algemeen directeur ad interim bij het Agentschap Jongerenwelzijn. Het Agentschap organiseert samen met haar partners een kwaliteitsvolle preventie en hulpverlening voor kinderen en jongeren in een problematische leefsituatie om hun ontplooiingskansen te garanderen. Een van de opdrachten van het Agentschap is het organiseren en beheren van de Gemeenschapsinstellingen. Karel Henderickx is lid van de Evaluatiecommissie van het Jeugdcentrum 'De Grubbe' in Everberg.

Karel Henderickx – wnd. Algemeen Directeur
Agentschap Jongerenwelzijn – Ellipsgebouw
Koning Albert II-Laan 35 bus 32 – 1030 Brussel
jongerenwelzijn@vlaanderen.be – www.jongerenwelzijn.be

Katrien Laga was tot voor kort medewerkster bij de Federatie Pleegzorg, de vereniging van alle diensten voor pleegzorg die in Vlaanderen en in Brussel door de Vlaamse overheid erkend zijn. De Federatie heeft 4 kernopdrachten: denktank zijn over de hulpverleningsvorm pleegzorg, de werkvorm pleegzorg promoten, service bieden aan de leden en gesprekspartner zijn voor de overheid en de hele samenleving.

Katrien Laga – Federatie Pleegzorg
Ravenstraat 98 – 3000 Leuven
tel: 016/23.97.75 – fax: 016/23.83.62
info@pleegzorgvlaanderen.be

Hilde Smits en Geertrui Serneels zijn psychologe, **Annik Lampo** is kinder- en jeugdpsychiater. Ze zijn werkzaam bij vzw Solentra, die ondergebracht is in het Universitair Ziekenhuis van de Vrije Universiteit Brussel. Deze vzw, die opereert binnen de polikliniek kinder- en jeugdpsychiatrie, is gespecialiseerd in de opvang van kinderen en hun families die slachtoffer zijn van interrelationeel geweld, waaronder veel vluchtelingen.

Vzw Solentra – AZ-VUB
Laarbeeklaan 101 – 1090 Brussel
tel: 02/477.57.08
hilde.smits@uzbrussel.be
geertrui.serneels@uzbrussel.be
annik.lampo@uzbrussel.be

Myriam Vandamme is educatief medewerkster bij De Rode Antraciet, een instelling voor vormingswerk in de penitentiaire sector. De Rode Antraciet ontplooit een werking, gebaseerd op de sociaal-culturele methodiek, voor gedetineerden en hun directe sociale omgeving, voor al wie strafrechtelijk met justitie in aanraking komt en voor wie werkzaam is in de penitentiaire context als leefwereld. Myriam Vandamme geeft de cursus 'Emoties bij Kinderen' over hoe men het vader-zijn in de gevangenis kan behouden.

Myriam Vandamme – De Rode Antraciet vzw
Maria – Theresiastraat 114 – B-3000 Leuven
tel: 016/20.85.10 – fax: 016/20.85.11
myriam.vandamme@derodeantraciet.be – www.derodeantraciet.be

Ankie Vandekerckhove werd in juni 1998 benoemd door het Vlaams Parlement als Kinderrechtencommissaris. Het Kinderrechtencommissariaat werd opgericht als onafhankelijke instantie met als hoofdpodracht het bekendmaken en toezien op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Het functioneert als een ombudsdienst waar minderjarigen terecht kunnen, staat in voor informatie en sensibilisering over kinderrechten, verzamelt via onderzoek relevante gegevens over de leefwereld van kinderen en jongeren en geeft advies bij nieuwe wetgevingsinitiatieven die van belang kunnen zijn voor minderjarigen.

Ankie Vandekerckhove – Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg 86 – 1000 Brussel
tel: 02/552.98.00 – fax: 02/552.98.01
kinderrechten@vlaamsparlement.be – www.kinderrechten.be

Mieke Verheyde is attaché bij het Secretariaat van de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind.

Mieke Verheyde – Attaché NCRK
Hallepoortlaan 5-8 – 1060 Brussel
mieke.verheyde@ncrk-cnde.be

De Kinderrechtencoalitie Vlaanderen is een netwerk van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) dat wil toezien op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), actief wil bijdragen aan de promotie van de rechten van het kind en actief en constructief wil bijdragen tot het rapportageproces inzake de naleving van het IVRK.

Door NGO's samen te brengen en de krachten te bundelen voor overleg, informatie-uitwisseling en gezamenlijke actie creëert de Kinderrechtencoalitie een forum en vormt het een structuur om als gezamenlijke gesprekspartner naar buiten te treden, wat de slagkracht en de impact van de NGO-activiteiten verhoogt. Dit zal op zijn beurt de emancipatie van kinderen ten goede komen.

In het kader van het jaarthema organiseert de Kinderrechtencoalitie Open Fora rondom een specifiek thema, waarop mensen uit de academische wereld, ambtenaren, vertegenwoordigers van NGO's, politici en gewone geïnteresseerden welkom zijn voor discussie en overleg. De neerslag van de Open Fora wordt gebundeld in een Kinderrechtenforum.

Voor meer informatie over de Open Fora en andere activiteiten kan u terecht op de website van de Kinderrechtencoalitie, waar u zich tevens kan laten registreren voor de maandelijkse digitale nieuwsbrief, of beroep kunt doen op onze databank met een schat aan informatie over kinderrechten.

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
Eekhout 4, 9000 Gent – 09/225.90.25
info@kinderrechtencoalitie.be
www.kinderrechtencoalitie.be

Met de steun van
de Vlaamse overheid

